

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

**Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ԴԵՐՄՈՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ ԱՂԱՍՈՒ

**ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՈՒՄ**

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԺԳ.00.02 «Դասավանդման և դաստիարակության մեթոդիկա» (լատիներեն լեզու)
մասնագիտությամբ մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման համար

Գիտական ղեկավար՝

մանկավարժական գիտությունների թեկնածու,
պրոֆեսոր **Կ. Ա. Հայրյան**

ԵՐԵՎԱՆ 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	4
ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՌՈՄԱՆԱԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ.....	15
1.1. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԵՎ ՆՐԱ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ.....	15
1.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ.....	25
1.3. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅՈՒՄ.....	39
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ.....	51
2.1. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՀՍՏԱԿԵՑՈՒՄՆ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՈՒՄ.....	51
2.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԸ.....	65
2.3. ՀՆՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ.....	70
2.4. ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ.....	77
2.5. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԵՐԱՀՍԿՈՒՄԸ.....	83
ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ.....	89
3.1. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՅՈՒՐԱՑՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ ԵՎ ՅՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ.....	89
3.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՓԱՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ.....	94
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	128
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	134

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1.....	146
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2.....	157
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3.....	160
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4.....	163
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 5.....	182
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 6.....	203

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության արդիականությունը. Հայաստանի Հանրապետության բուհական համակարգի վերակառուցման, հատկապես կրթական նոր համակարգի արմատավորման պայմաններում, օտար լեզուների մասնագետների պատրաստման գործընթացը բարելավելու բաղկացուցիչներից մեկն էլ «Լատիներեն լեզու» դասընթացի արդիականացումն է: Բանն այն է, որ օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենը թեև հանդիսանում է պարտադիր դասընթաց, սակայն նրա ուսուցման բովանդակությունը վերջին տասնամյակներում էական փոփոխությունների չի ենթարկվել, որը պայմանավորված է մի շարք, հիմնականում, օբյեկտիվ բնույթի գործոններով:

Հայտնի է, որ լեզուների դասավանդման տարբեր ժամանակաշրջաններում լատիներենին վերագրվել է այլևայլ նշանակություն և դերակատարում: Ներկայումս, գիտականորեն հիմնավորված է, որ լատիներենի՝ որպես հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանող դասական լեզվի ուսումնասիրությունը կարող է էապես նպաստել օտար՝ մասնավորապես ռոմանագերմանական լեզուների ավելի նպատակասլաց յուրացմանը, որն իր հերթին ենթադրում է նրա ուսուցման և յուրացման առավել համակարգված կազմակերպում: Սակայն հայ իրականության մեջ տվյալ ուղղություններով փոքրիշատե արժանահավատ հետազոտություններ մինչ այժմ չեն իրականացվել:

Ռոմանագերմանական լեզուների բազային գիտելիքների և ունակությունների ձևավորման, կայունացման և զարգացման գործընթացին լատիներենը նպաստում է թե՛ տեսականորեն՝ այդ լեզուների որոշ կանոնների և օրինաչափությունների ակունքները պարզաբանելով, թե՛ գործնականորեն՝ բառանյութ և լեզվական կառույցներ ուսուցանելով: Ավելի ստույգ, լատիներենի ուսումնասիրությունը հետապնդում է հետևյալ ռազմավարական նպատակները՝

- լեզվաբանական հիմնական գիտելիքների ընդլայնում և խորացում,
- տրամաբանական լեզվամտածողության զարգացում,

- ռոմանագերմանական լեզուների ուսուցման և յուրացման ավելի գիտակցված և նպատակաուղղված կազմակերպում,
- ցանկացած լեզվի գործառության ոլորտներում գիտական և ստեղծագործական մոտեցման դրսևորում,
- լատիներեն լեզվի գերիշխանության՝ հատկապես անտիկ և վերածննդի ժամանակաշրջանների նկատմամբ հետաքրքրության խթանում:

Լատիներենը դարեր շարունակ հանդես է եկել որպես՝ հոգևոր հավատամքի, փիլիսոփայության, դիվանագիտության, իրավագիտության, բժշկագիտության, մշակույթի և կրթության բնագավառների պաշտոնական լեզու: Հայտնի է, որ լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի ընդօրինակելի փորձն ու ավանդույթները ծանրակշիռ դեր են խաղացել օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի կայացման գործում: Բնականաբար լատիներենի ուսուցման ավանդական մոտեցումներից, սկզբունքներից և մեթոդներից շատերն այսօր էլ չեն կորցրել իրենց կենսունակությունը: Սակայն պետք է նկատել, որ կրթական համակարգի համատարած բարեփոխման ներկայիս պայմաններում օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման ավանդական բովանդակությունն այլևս ի զորու չէ բավարարել նոր պահանջները: Անհետաձգելի լուծում պահանջող խնդիրների թվին է դասվում այդ առարկայի ուսուցման մեթոդական ավելի արդյունավետ համակարգի մշակումը, որն ինքնին ենթադրում է դրա կառուցվածքի և բովանդակության արդիականացում, ինչպես նաև դասավանդման նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառում, ուսուցման առաջավոր և օրինակելի փորձի ուսումնասիրում և տեղայնացում:

Քանի որ լատիներենը ներկայումս խոսակցական լեզու չէ, այսինքն՝ այն հիմնականում դրսևորվում է գրավոր խոսքով, ապա՝ ուսուցման գործընթացում կիրառվող՝ տեքստերի հետ տարվող բազմակողմանի աշխատանքը, լատիներենով մեջբերումները, քերականական կանոնների ուսուցումը և այլն բանավոր խոսք զարգացնելու նպատակ չեն հետապնդում: Դրա փոխարեն մեծ ուշադրություն է դարձվում նախադասության վերլուծության ոճաձևերին, բառարանի հետ աշխատելու և թարգմանության ունակությունների զարգացմանը:

Հարկ է նշել, որ լատիներենի ուսուցումն իր միջոցներով նպաստում է նաև սովորողների բնավորության մի շարք կարևոր գծերի զարգացմանը: Հաղորդակցական ակտիվ միջավայրից զուրկ այդ լեզվի յուրացման ուղղությամբ տարվող ինքնուրույն աշխատանքը մշակում է նոր գիտելիքներ ձեռք բերելու համար անհրաժեշտ՝ դժվարություններ հաղթահարելու կամք և համառություն, մասնավորապես՝ տեքստի հետ աշխատելու ավելի հաշվենկատ ու շրջահայաց մոտեցում, ուշադիր և տրամաբանված ընթերցելու կարողություններ: Եվ վերջապես, լատիներենի յուրացումն ուղեկցվում է բառարաններից և տեղեկատվական այլ աղբյուրներից օգտվելու սիստեմատիկ աշխատանքով, որն իրական պայմաններ է ստեղծում, որպեսզի սովորողները ձեռք բերեն ինքնակրթվելու համար անհրաժեշտ ընդհանուր աշխատանքային գործառույթներ և փորձ:

Լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի կանոն խնդիրներից մեկն էլ ուսումնասիրվող երկույթի բովանդակության և կառուցվածքի միջև առկա կապի բազմակողմանի ուսումնասիրությունն է: Դա նախադրյալներ է ստեղծում, որպեսզի յուրաքանչյուր լեզվական երկույթ սովորողներին ներկայացվի միաժամանակ և՛ ձևական, և՛ իմաստաբանական տեսակետից, որպեսզի այս կամ այն լեզվական երկույթը յուրացվի արագ և պահպանվի երկարաժամկետ հիշողության մեջ: Այս տեսակետից նպատակահարմար է, որ լատիներեն յուրաքանչյուր բառ, որն ուսանողը հոլովում կամ խոնարհում է, անպայման թարգմանվի մայրենի լեզվով: Վարժությունները կատարելիս սովորողների համար պետք է հասկանալի լինեն բառակազմական և բառահարաբերական ձևայինների քերականական իմաստները: Այստեղից հետևում է, որ լեզվական՝ բառային, քերականական, հնչյունաբանական նվազագույններն ընտրվեն բացառապես գիտական հիմունքներով՝ հաշվի առնելով լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի և առնչակից գիտությունների արդի հավաստի դրույթներն ու տվյալները: Դա, իր հերթին, հնարավորություն կընձեռի փոխադարձ և հակադարձ կապեր ստեղծել, մի կողմից՝ ուսուցման ենթակա բառանյութի, հնչյունաբանության և քերականության, մյուս կողմից՝ արդեն յուրացված և ուսուցանվող նոր նյութի միջև: Բացի դրանից, յուրաքանչյուր քերականական երկույթ, որը ներառված է քերականական նվազագույնում, պետք է ներկայացված լինի

ուսումնական տեքստերում, ուսուցանվող յուրաքանչյուր բառակազմական երևույթ անհրաժեշտ է, որ ներկայացված լինի բառապաշարի նվազագույնում: Այդ փոխադարձ կապի շնորհիվ ոչ միայն հստակեցվում է ուսուցանվող նյութը, այլև կանոնավորվում է ուսումնական գործընթացում դրա ընդգրկվելու հաջորդականությունը, քանի որ ոչ մի բառային միավոր չի կարող ներկայացվել, քանի դեռ չի ուսումնասիրվել համապատասխան քերականական նյութը, ինչպես նաև ոչ մի շարահյուսական կառույց չի կարող ներգրավված լինել ուսումնական տեքստում, քանի դեռ այն չի ուսումնասիրվել լսարանում:

Պետք է նշել, որ ըստ ուսումնական պլանների՝ օտար լեզուների ֆակուլտետներում և բաժիններում լատիներենի ուսուցման կառուցվածքի և բովանդակության միջև որոշակի տարբերություն կա: Դա առավելապես պայմանավորված է տվյալ ֆակուլտետի կամ բաժնի նեղ մասնագիտացմամբ, հիմնականում՝ ռոմանագերմանական բանասիրության և մանկավարժամեթոդական ուղղվածությամբ: Ի տարբերություն ռոմանագերմանական բանասիրության՝ մանկավարժամեթոդական ուղղվածության օտար լեզուների ֆակուլտետներում (բաժիններում) լատիներենի ուսուցմանը սովորաբար ավելի քիչ դասաժամեր են հատկացվում: Այսպես, Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի (<ՊՄՀ) օտար լեզուների ֆակուլտետում, ըստ գործող ուսումնական պլանի, «Լատիներեն լեզու» դասընթացն իրականացվում է ընդամենը մեկ կիսամյակի ընթացքում՝ 32 լսարանային և 9 ժամ ինքնուրույն աշխատանքի պայմաններում: Թեպետ նույնիսկ ռոմանագերմանական բանասիրության ուղղվածության օտար լեզուների ֆակուլտետներում (բաժիններում) այդ առարկային հատկացվող՝ 6-10 հավելյալ դասաժամերը նույնպես բավարար չեն լատիներենի ուսուցողական հնարավորությունները երևան բերելու և օտար լեզուների արդյունավետ ուսուցմանն ի սպաս դնելու համար: Ուստի խնդիր է առաջանում ստեղծել մեթոդական մի կառույց, որը թույլ կտա ի մի բերել և վերլուծել լատիներենի ուսուցման և յուրացման հետ կապված բոլոր գործոնները, այնուհետև կադապարել ավելի արդյունավետ դասընթաց մշակելու հիմնադրույթները:

Որպես ասվածի իրականացման կարևորագույն բաղադրիչներ առանձնացրել ենք՝

➤ օտար լեզուների մասնագիտական, մասնավորապես մանկավարժամեթոդական ուղղվածություն ունեցող ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման ներկայիս դրվածքի ուսումնասիրում և վերլուծություն,

➤ լատիներենի ուսուցման և յուրացման արդյունավետության բարձրացման լծակների՝ նպատակների, մոտեցումների, սկզբունքների, մեթոդների, եղանակների և միջոցների հստակեցում,

➤ լատիներենի ուսուցման բովանդակությունը բարելավելու ուղղությամբ փորձարարական աշխատանքի և համապատասխան փորձարարական ուսուցման կազմակերպում:

Հետազոտության հիմնախնդիրը ուսումնական ծրագրով սահմանված լատիներենի հիմունքների ուսուցման և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների զարգացման արդյունավետության բարձրացումն է լատիներենի ուսուցման բովանդակությունն արդիականացնելու միջոցով:

Հետազոտության վարկածը. Ռոմանագերմանական լեզուների դասավանդման բնագավառում մասնագիտացող ուսանողների համար «Լատիներեն լեզու» դասընթացի արդյունավետությունը կարելի է էականորեն բարելավել, եթե՝

➤ բացահայտվեն և հաշվի առնվեն լատիներենի ուսուցման և յուրացման առանձնահատկությունները, որոնք զգալիորեն տարբերվում են ժամանակակից օտար լեզուների համապատասխան գործընթացներից,

➤ հստակեցվեն ուսուցման գործնական նպատակները և դրանց իրականացումը ներդաշնակվի կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների հետ,

➤ մեթոդակալի և առնչակից գիտությունների տեսանկյունից սահմանվի ուսուցման ենթակա լեզվանյութի՝ բառերի, արտահայտությունների և հանրահայտ դարձվածքների քանակական և որակական կազմը, ինչպես նաև քերականական առավել գործածական երևույթները,

➤ որպես ուսումնամեթոդական հիմնական բազա գործադրվեն ուսուցողական պատշաճ ներուժի բնագիր տեքստեր և արդյունավետ վարժություններ,

➤ ուսուցման արդիականացված բովանդակությունը գործնականում նպաստի սովորողների ուսումնառության ակտիվացմանը և առարկայի նկատմամբ ճանաչողական հետաքրքրության խթանմանը:

Հետազոտության նպատակն է մշակել «Լատիներեն լեզու» առարկայի ուսուցման բովանդակությունը բարելավելու տեսական դրույթներ և փորձարարական ուսուցման միջոցով բացահայտել դրանց փաստացի արդյունավետությունը:

Հետազոտության օբյեկտը լատիներեն լեզվի ուսուցման գործընթացն է օտար լեզուների ֆակուլտետում (բաժնում):

Հետազոտության առարկան լատիներեն լեզվի ուսուցման բովանդակության արդիականացումն է մանկավարժամեթոդական ուղղվածության օտար լեզուների ֆակուլտետում:

Հետազոտության առաջադիր խնդիրները.

1. ուսումնասիրել լատիներենի ուսուցման գործընթացի վերաբերյալ մանկավարժամեթոդական, լեզվաբանական, հոգելեզվաբանական, լեզվամշակութաբանական և առնչակից այլ գիտությունների գրականություն,

2. բացահայտել լատիներենի ուսուցման ներկայիս բովանդակության առանձնահատկությունները, վեր հանել դրանց բացասական կողմերը, վերլուծել այն հայեցակարգերը և մոտեցումները, որոնք հիմք կհանդիսանան այդ դասընթացն էականորեն բարելավելու համար,

3. հստակեցնել լատիներենի դասավանդման մեթոդական համակարգի հիմնական բաղադրիչները՝ ուսուցման նպատակները, սկզբունքները, մեթոդները, եղանակները, միջոցները, ինչպես նաև բառանյութի, քերականության և հաղորդակցական ունակությունների նվազագույնը¹:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքում ընկած են ինչպես լատիներենի, այնպես էլ ժամանակակից օտար լեզուների ուսուցման և յուրացման վերաբերյալ այն հայեցակարգերը, մոտեցումներն ու սկզբունքները, որոնք ձևավորվել են մեթոդիկայի, լեզվաբանության, լեզվադիդակտիկայի, հոգեբանության, հոգելեզվաբանության և այլ գիտությունների շրջանակներում:

¹ Այսուհետ լատիներենի հաղորդակցական կամ լեզվահաղորդակցական ունակություններ ասելով՝ նկատի ունենք գրավոր հաղորդակցական ունակությունները:

Հետազոտության մեջ կիրառվել են հետևյալ մեթոդները.

- քննարկվող թեմայի վերաբերյալ գիտամանկավարժական գրականության ուսումնասիրում, տեսական վերլուծություն և համադրում,
- մանկավարժամեթոդական ուղղվածության օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի համակողմանի վերլուծություն,
- օտար լեզվի ապագա մասնագետների ճանաչողական, մասնագիտական պահանջմունքների վերլուծություն,
- մեթոդական տարբեր համակարգերի զուգադրություն,
- լատիներենի յուրացման գործընթացում սովորողների լեզվական գիտելիքների ստուգման թեստային հարցում,
- հետազոտության նախնական վարկածի և առաջարկվող մեթոդական համակարգի փորձարարական ստուգում և կոնկրետացում:

Հետազոտության մշակվածության աստիճանը.

Լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի և հարակից մի շարք գիտությունների մեթոդաբանության շրջանակներում համապարփակ վերլուծության են ենթարկվել լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի (Я.М. Боровский, Н.Л. Кацман, В.Н. Никольский, С.И. Соболевский), օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի (М.В. Ляховицкий, И.Д. Салистра, Г. Пальмер, West M.), օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի պատմության ուսումնասիրման (Л.В. Щерба, А.А. Миролубов, В.С. Цетлин), դասական լեզուների ուսումնասիրության (В.Н. Ярхо, И.М. Тронский, Herman J., Allen W. Sidney), մանկավարժության (Ю.К. Бабанский, В.Ф. Шаталов, Ян А. Коменский, К.Д. Ушинский), հոգեբանության (Б.В. Беляев, П.Я. Гальперин, Ж. Пиаже, Н.В. Кузьмина), լեզվաբանության (А. Мейе, Н.Г. Корлэтяну, М. Нидерман, В.М. Линдсей), խոսքագոյացման սկզբունքների դասակարգման (А.А. Леонтьев, Е.И. Пассов), ուսումնական միավորների ընտրության և դասակարգման (И.Л. Бим, К.А. Айрян), երկլեզվության և բազմալեզվության զարգացման (Բ.Մ. Եսաջանյան, Մ.Գ. Աստվածատրյա), խոսքասերման և սերող քերականության (Н. Хомский, Ч. Фриз), խոսության վերլուծության (Дж. Синклер, Н. Браун, Дж. Фламмер), քննադատական

մտածողության զարգացման (Փ. Теннис, Damon W.), գործաբանական իրազեկության զարգացման (Р. Роза, К. Гаспар) հիմնադրույթները:

Հետազոտության հիմնախնդրի իրականացմանն այս կամ այն չափով նպաստել են նաև Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանին առընթեր գործող մասնագիտական խորհրդում պաշտպանված այն ատենախոսությունները, որոնցում հետազոտվել են՝ լեզվախոսքային իրազեկության զարգացման (Գ.Լ. Դանիելյան, Շ.Ա. Յավուրյան), ուսուցման ենթակա լեզվանյութի ընտրության սկզբունքների (Ս.Պ. Ասատրյան, Ս.Վ. Լուկուկյան), բառանյութի և քերականության փոխկապակցված ուսուցումը կազմակերպելու (Ս.Ա. Գյուլմիսարյան, Ռ.Ս. Պետրոսյան), օտարալեզու ընթերցանական կարողությունների զարգացման, խոսքային-հաղորդակցական ռազմավարությամբ օտար լեզվի ուսուցումը կազմակերպելու (Ա.Ժ. Առաքելյան, Ա.Գ. Մանուկյան), բառանյութի իրադրային ուսուցման առանձնահատկությունների (Ի.Վ. Մադոյան), լեզվամշակութային իրազեկության զարգացման (Է.Ա. Հայրապետյան) խնդիրները:

Հետազոտության գիտական նորույթը. ՀՀ ռոմանագերմանական ֆակուլտետների համար առաջին անգամ փորձ է արվել ստեղծել լատիներենի ուսուցման նոր մեթոդական համակարգ՝

- հաշվի առնելով լատիներենի ուսուցման և յուրացման առանձնահատկությունների դրսևորումը հայալեզու լսարանում,
- սահմանազատելով լատիներենի ուսուցման բանասիրական և մանկավարժական ուղղությունների ընդհանրություններն ու տարբերություններն իրենց ինքնատիպ նպատակներով, բովանդակությամբ և հնարավորություններով հանդերձ,
- հիմնավորելով գիտամեթոդական առաջարկվող համալիրի տեսական և գործնական նշանակությունը, որը հնարավորություն է տալիս «Լատիներեն լեզու» դասընթացի որակն էականորեն բարելավել,
- մշակելով ուսուցման նոր ընթացակարգ, որի միջոցով հնարավոր է վերահսկել ոչ միայն գիտելիքների և ունակությունների յուրացման, այլև գործնականում դրանց կիրառման գործընթացները,

➤ ավելի արդյունավետ օգտագործելով միջառարկայական կապերի ընձեռած հնարավորությունները:

Հետազոտության տեսական նշանակությունն այն է, որ ի համեմատ լատիներենի ավանդական ուսուցման քարացած պատկերացումների և մոտեցումների, մշակվել է այդ առարկայի ուսուցման բովանդակությունն արդիականացնելու հայեցակարգ, բացահայտվել են վերջինիս կիրառման սկզբունքները, որոնց հիման վրա ձևակերպվել են փորձարարական ուսուցմամբ հաստատված՝ տվյալ գործընթացի բարելավման կոնկրետ հանձնարարականներ: Այդ տեսակետից՝ աշխատանքի տեսական դրույթները կարող են ուղենիշ հանդիսանալ լատիներենի ուսուցման այլևայլ հետազոտությունների և կիրառական մշակումների համար:

Հետազոտության գործնական նշանակության բաղադրիչներն են.

➤ մեթոդիկայի և առնչակից գիտակարգերի տեսանկյունից հիմնավորվել են լատիներենի արդյունավետ ուսուցման բաղադրիչները,

➤ կազմվել է «Լատիներեն լեզու» դասընթացի ավելի արդիական ուսումնական ծրագիր (*տես* հավելված 5),

➤ մշակվել են լատիներենի ուսումնասիրության առավել ռացիոնալ մեթոդական հանձնարարականներ, մասնավորապես՝ կարդալու և թարգմանելու ունակությունների և կարողությունների ձևավորման և յուրացման մակարդակը բացահայտելու առաջադրանքներ,

➤ գործնական պարապմունքների համար կազմվել են անհատական և խմբային ինտերակտիվ մեթոդներով աշխատելու առաջադրանքներ,

➤ ուսումնական ծրագրի շրջանակում մշակվել է լատիներեն լեզվով կարդալու և թարգմանելու ունակությունները համակարգված զարգացնելու համալիր վարժություններ,

➤ մանկավարժամեթոդական ուղղվածության օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի դասավանդումը նպատակասլաց կազմակերպելու համար մշակվել և հրատարակվել է այդ լեզվի քերականության ուսուցման ձեռնարկ [4]:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները.

1. Մանկավարժական ուղղվածության օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետներում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի ներկայիս բովանդակությունը չի համապատասխանում այդ առարկային ներկայացվող մերօրյա պահանջներին:

2. Ատենախոսությունում առաջարկվող՝ լատիներենի ուսուցման լրամշակված բովանդակությունն ի զորու է՝

- էականորեն բարձրացնել լատիներենի ուսումնասիրության ընդհանուր արդյունավետությունը,
- ուսանողների մեջ ձևավորել լատիներենի՝ որպես դասական լեզվի գրավոր խոսքի հաղորդակցական ունակություններ,
- զարգացնել օտար լեզվի ապագա մասնագետի համար կարևոր լեզվամտածողության և լեզվական վերլուծություններ կատարելու անհրաժեշտ կարողություններ,
- ձևավորել հայերեն, ռուսերեն, լատիներեն և ուսումնասիրվող ռոմանագերմանական լեզուների միջև բազմամակարդակ զուգադրություններ կատարելու կարողություններ:

Հետազոտության արդյունքների հավաստիությունն ու հիմնավորվածությունն

ապահովել են առաջ քաշված հիմնադրույթները, տեսականորեն և գործնականորեն հիմնավորված մեթոդների համալիր գործածությունը, հետազոտության օբյեկտի և առարկայի դիդակտիկական և մեթոդական փոխկապակցված համապատասխանությունը և հետազոտության արդյունքում ստացված տվյալների արժանահավատությունը:

Ուսումնասիրության փորձաքննությունը.

Փորձաքննության արդյունքները զեկուցվել և հավանության են արժանացել Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների մասնագիտական ուսուցման և արտասահմանյան լեզուների և նրանց դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոններում:

Հետազոտությունը կատարվել է հետևյալ փուլերով.

Առաջին փուլ (2007-2008): Ատենախոսության թեմայի վերաբերյալ մանկավարժամեթոդական համապատասխան գրականության ուսումնասիրում,

լատիներենի ուսուցումը բարելավելու նպատակով անհրաժեշտ տեսական դրույթների և արժանահավատ տվյալների առանձնացում, մեթոդական արդիական համակարգի նախնական մշակում:

Երկրորդ փուլ (2008-2009): Հաստատող և ուսուցանող փորձարարական ուսուցման կազմակերպում, փորձարարական ուսուցման ընթացակարգի մշակում և իրականացում, ստացված արդյունքների ընդհանրացում, համակողմանի վերլուծություն և մեկնաբանում, արձանագրված տվյալների վրա հիմնված մեթոդական համակարգի մշակում:

Երրորդ փուլ (2009-2010): Առաջարկվող մեթոդական համակարգի կատարելագործման նպատակով փորձարարական ուսուցման կրկնում, մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետում կրկնական հետազոտության արդյունքների հիման վրա եզրակացությունների շարադրում, լատիներենի նպատակաուղղված ուսուցման առաջադրանքների և հանձնարարականների ձևակերպում:

Հետազոտության փորձարարական ուսուցումը կազմակերպվել է Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական և «Լ. Օրբելու» անվան համալսարաններում:

Հետազոտության ներդրումը: Հետազոտության արդյունքները ներդրվել են Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետի և «Լ. Օրբելու» անվան համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետի առաջին կուրսերում:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են վեց հոդվածներում և հումանիտար ֆակուլտետների համար նախատեսված ուսումնական ձեռնարկում:

Հետազոտության կառուցվածքը և ծավալը. Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունից, գրականության ցանկից (168 անուն) և հավելվածներից: Աշխատանքի ծավալը համակարգչային շարվածքի 145 էջ է:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՌՈՄԱՆԱԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

1.1. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԵՎ ՆՐԱ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

Լատիներենը պատկանում է հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի իտալիկյան ճյուղին: «Լատիներեն» անվանումը ծագում է Իտալիայի պատմական Լացիում հարթավայրի անունից, որը գտնվում էր Ապենինյան թերակղզու կենտրոնական մասում [132, էջ 8-9]:

Հայտնի է, որ ի սկզբանե լատիներենով խոսում էր միայն «լատիններ» կոչվող ցեղախումբը: Հետագայում վերջինս նվաճելով նորանոր տարածքներ և իրեն հպատակեցնելով հարևանությամբ ապրող ցեղերին՝ սամնիտներին, էտրուսկներին, օսկերին, ումբրերին, լատիներենն ի վերջո դարձնում է Ապենինյան թերակղզու գերիշխող լեզու [41, էջ 15]:

Լատիներեն արձանագրություններով պահպանվել են հնագույն կոթողներ, որոնցից ամենահինը Հռոմի ֆորումում գտնված սև քարն է («Lapis Niger», 6-րդ դար մ.թ.ա.) [69, էջ 35]: Թեև նման արձանագրությունները սակավաթիվ են, այդուհանդերձ դրանք որոշակի պատկերացում են տալիս այդ ժամանակաշրջանի լատիներենի կառուցվածքի և գործածության մասին:

Տարբերակում են լատիներենի զարգացման չորս հիմնական ժամանակաշրջան՝ մինչդասական, դասական, հետդասական և ուշ լատիներեն [31, էջ 14-16]:

Մինչդասական ժամանակաշրջանը (մ.թ.ա. 3-1-ին դարեր) բնորոշվում է լատիներենով գրված գրական ստեղծագործությունների քանակի հետզհետե ավելացմամբ, ինչպիսիք են օրինակ՝ Պլավտոսի հանրահայտ կատակերգությունները [57, էջ 67-68]:

Դասական շրջանի (մ.թ.ա. 1-ին դարի 2-րդ կես) լատիներենը գիտականորեն շատ ավելի լավ է հետազոտված: Այդ ժամանակաշրջանին են պատկանում Յիցերոնի, Կեսարի, Վերգիլիոսի, Հորացիոսի, Օվիդիոսի և այլ հայտնի հռոմեացիների ստեղծագործությունները, որոնցում լատիներենը հասցված է կատարելության: Այս ժամանակաշրջանը հռոմեական գրականության մեջ հայտնի է որպես՝ «ոսկե դար», իսկ լեզուն՝ «դասական» [161, էջ xxxiii]: Ընդունված տեսակետի համաձայն՝ հենց այս լատիներենն է, որ ներկայումս դասավանդվում է մեր բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում [57, էջ 69]:

Հետդասական շրջանի (մ.թ. 1-2-րդ դարեր) լատիներենը կոչվում է «արծաթե»: Այն իր քերականական կառուցվածքով չի տարբերվում դասական լատիներենից: Այդ է պատճառը, որ հետդասական ու դասական եզրաբառերն ավելի շատ գրականագիտական, քան լեզվաբանական նշանակություն ունեն: Այս շրջանը հայտնի է Սենեկայի, Տացիտուսի, Յուվենալի և ուրիշների ստեղծագործություններով [31, էջ 14]:

Մ.թ. 3-րդ դարից մինչև 6-րդ դարն ընկած ժամանակահատվածը վերագրվում է ուշ լատիներենին: Այս ժամանակաշրջանը նույնպես նշանակալից է պատմական, կրոնական և գեղարվեստական բազմաթիվ աշխատությունների երևան գալով [89, էջ 11]:

Լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի ակունքները սկիզբ են առնում դեռևս անտիկ ժամանակներից: Հին Հունաստանի ականավոր մտածողներ Պյութագորասը (մ.թ.ա. 6-րդ դար), Հերակլիտը (մ.թ.ա. 530-470թթ.), Դեմոկրիտը (մ.թ.ա. 460-370թթ.), սոփեստները (մ.թ.ա. 5-4-րդ դարեր), Պլատոնը (մ.թ.ա. 427-347թթ.), Արիստոտելը (մ.թ.ա. 384-322թթ.) փիլիսոփայական հայցքների հետ մեկտեղ ունեցել են նաև մանկավարժական հայեցակետեր տարբեր խնդիրների, այդ թվում՝ կրթության բովանդակության և լատիներենի ուսուցման եղանակների վերաբերյալ [52, էջ 28; 90, էջ 5; 94, էջ 16; 134, էջ 319]:

Հայտնի է որ, Հին Հռոմի կրթական համակարգն ամբողջովին գտնվում էր հելլենիստական ազդեցության ներքո: Այս առիթով Հորացիոսն ասել է. «Գերված Հունաստանը գերեց իր բարբարոս գերողին» [1, էջ 5]:

Ըստ հավաստի աղբյուրների՝ Հին Հռոմում տարրական կրթությունը սկսվում էր յոթ տարեկանից: Տարրական դպրոցներ հավասարապես հաճախում էին և տղաները, և աղջիկները: Այդ դպրոցներում երեխաները սովորում էին լատիներեն գրել, կարդալ և հաշվել [48, էջ 58]: Հետագա կրթությունը շարունակվում էր հռետորական դպրոցներում, որտեղ կրթում և դաստիարակում էին ապագա հասարակական, քաղաքական և պետական գործիչների: Այստեղ հատկապես մեծ ուշադրություն էր դարձվում ճարտասանական արվեստի ուսուցմանը: Հարկ է նշել, որ ուսումնական ողջ գործընթացն իրականացվում էր լատիներենով [145, էջ 61]:

Մանկավարժության պատմության մասնագետները կրթության և ուսուցման տեսության ծագումը առաջին հերթին կապում են հռոմեացի հռետոր և հռետորական արվեստի տեսաբան Մարկոս Ֆաբիոս Քվինտիլիանոսի (մոտ. 35-96թթ.) անվան հետ [21, էջ 136]: Նա համարվում է պետական հռետորական դպրոցի հիմնադիրը: «Հռետորի կրթությունը» (*“Institutio Oratoria”*) [67] 12 գրքից բաղկացած ուսումնական աշխատությունում Քվինտիլիանոսը շարադրել է իր մանկավարժական հայացքները, քննարկել կրթության և դաստիարակության տարբեր հարցեր: Այդ աշխատությունում Քվինտիլիանոսը նշում է, որ երեխայի ուսուցմամբ պետք է զբաղվել նրա ծնվելուց անմիջապես հետո: Ըստ Քվինտիլիանոսի, արդեն յոթ տարեկանում երեխան պետք է տիրապետի լատիներեն և հունարեն լեզուներին: Նրա համոզմամբ՝ ուսուցման սկզբնական փուլը պետք է կազմակերպվի գիտելիքների բնական յուրացման ճանապարհով, երեխաների պարագայում՝ խաղերի միջոցով: Նա նախընտրում էր ուսուցման ինդուկտիվ մեթոդը և կարևորում մրցակցային սկզբունքը [58, էջ 28; 67, էջ 27-33]: Ուսումնական ողջ գործընթացը Քվինտիլիանոսը բաժանել է երեք ընթացաշրջանի.

- նմանակում,
- տեսական խրատներ,
- վարժանք:

Լատիներենի ուսուցման առնչությամբ Քվինտիլիանոսը դիդակտիկական միջոցներից առավելություն էր տալիս՝

- քերականական և ոճային միտումնավոր աղավաղումներով գրական ստեղծագործությունները կարդալուն,
- հիշողությունը զարգացնող վարժանքներին և վարժություններին,
- հատուկ ընտրված ճառերից որոշ հատվածներ անգիր սովորելուն և դրանց շուրջ դատողություններ անելուն [67, էջ 33-37]:

Անշուշտ, Քվինտիլիանոսի «Հռետորի կրթությունը» աշխատությունը, լատիներենից գատ, հարուստ աղբյուր է հանդիսացել նաև Հին Հռոմի մանկավարժության պատմության ուսումնասիրության համար: Այն որոշակի հետք է թողել դիդակտիկայում և դարեր շարունակ ծառայել որպես մեթոդական ուղեցույց [145, էջ 61]:

Արևմտյան Հռոմեական կայսրության անկումից հետո (մ.թ. 476 թիվ) լատիներենի դերն ամենևին չնվազեց: Այն պահպանում էր առաջատար լեզվի իր դերն ու նշանակությունը թե՛ գրական և թե՛ խոսակցական տարբերակներով [1, էջ 5]:

Նախկինում Հռոմեական կայսրության կազմի մեջ մտնող Եվրոպայի առանձին շրջաններում լատիներենի և տեղական խոսակցական լեզուների բազմամյա փոխշփման արդյունքում ժամանակի ընթացքում ձևավորվեցին ազգային նոր լեզուներ՝ իսպաներենը, պորտուգալերենը, ֆրանսերենը, իտալերենը, ռումիներենը և այլն, որոնք լեզվաբանության մեջ ներկայումս հայտնի են որպես ռոմանական լեզուներ (romanus բառից) [19, էջ 12; 143, էջ 10]:

Նշված ռոմանական լեզուների ի հայտ գալը հաղորդակցական դաշտում բնավ չնվազեցրեց լատիներենի առաջատար դերը, քանի որ լատիներենով էին կատարվում կաթոլիկ եկեղեցու ծիսակատարությունները, ինչպես նաև ձևակերպվում օրենսդրական, դատական և դիվանագիտական փաստաթղթերը: Արևմտյան Եվրոպայում լատիներենը ձեռք բերեց պետական, պաշտոնական լեզվի կարգավիճակ [132, էջ 10]:

19-րդ դարում լատիներենը՝ որպես հաղորդակցական լեզու, վերջնականապես զիջում է իր դիրքերն ազգային լեզուներին: Այդուհանդերձ, այն շարունակում է գիտական լեզու լինելու իր առաքելությունը և մինչ օրս էլ լատիներենի եզրաբառերը գիտության որոշակի բնագավառներում, մասնավորապես՝ բժշկության,

կենսաբանության, բուսաբանության, քաղաքականության և իրավաբանության մեջ արտահայտում են դրանց հիմնական հասկացությունները [150, էջ 1-2]: Լատիներենի գիտական տերմինաբանության կարևորությունն ու կենսունակությունը պայմանավորված է նրա ճշգրտությամբ: Բանն այն է, որ ներկայիս խոսակցական լեզուներում բառերը մեծ մասամբ բազմիմաստ են և գործածվելիս ձեռք են բերում լրացուցիչ փոխաբերական իմաստներ, մի բան, որ լատիներենի, ինչպես նաև հին հունարենի տերմինաբանության մեջ բացառվում է: Դրանցից փոխառնված բառերը, որպես կանոն, գործածվում են միայն մեկ իմաստով և հենց այս ճշգրտության շնորհիվ էլ գիտական տերմինաբանությունը հասանելի է տարբեր լեզուներով խոսող մարդկանց համար [105, էջ 7]:

Ներկայումս լատիներենը հանդիսանում է Վատիկանի պաշտոնական լեզուն և կաթոլիկ եկեղեցու բոլոր ծիսակատարությունները կատարվում են այդ լեզվով [10, էջ 300]:

Ինչ վերաբերում է լատիներենի ուսուցմանը, ապա դեռևս միջնադարյան (5-14-րդ դարեր) ուսումնական հաստատություններում, այդ թվում նաև դպրոցներում, դասավանդումն իրականացվում էր լատիներենով: Ընդհանուր առմամբ՝ այն ընթերցանական կարողություններ ձևավորելու և զարգացնելու միջոցով որոշակի լեզվական գիտելիքներ հաղորդելու նպատակ էր հետապնդում [57, էջ 218]:

Վաղ միջնադարում լատիներենի ուսուցման ամենատարածված եղանակը համարվում էր հարց ու պատասխանը, որը նպաստում էր սովորողների մեխանիկական հիշողության զարգացմանը: Արդյունքում, առանց հստակ գիտակցելու տվյալ երևույթը, սովորողները ստիպված էին հիշողության մեջ մտապահել դրա ենթադրյալ բացատրությունը: Այդ շրջանում, լատիներենի ուսուցման գործընթացում առաջնությունը գլխավորապես տրվում էր քերականության ուսուցմանը: Սովորողները նախ ծանոթանում էին քերականական կանոններին, դրանք յուրացնում և հետո միայն անցնում գրականության ուսումնասիրությանը: Ուսուցողական նպատակներով գրականության ընտրությունը սահմանափակ էր: Ուսուցման նախնական փուլում սովորողները միայն բանաստեղծություններ էին ընթերցում, իսկ հետագա փուլերում արդեն՝ հաղորդակից էին դառնում դասական գրականության գոհարներին: Քանի որ

ուսումնասիրվող տեքստերը լատիներեն էին, ուստի ողջ այդ գործընթացն իրականացվում էր այդ լեզվով [153, էջ 92]:

Հայտնի է, որ ուշ միջնադարում նախապատվությունը տրվում էր լատիներենի ուսուցման անհատական մոտեցմանը: Ընդ որում՝ երեխաների դաստիարակությամբ հիմնականում զբաղվում էին կրոնավորները, ուստի, լատիներենի ուսուցումն ընդգծված հոգևոր դաստիարակության ուղղվածություն ուներ: Ուսուցանվող հիմնական գրականությունն Աստվածաշունչն էր կամ կրոնական բնույթի լատիներեն լեզվով ստեղծագործություններ: Թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր ուսուցման մեջ շեշտը հիմնականում դրվում էր սովորողների հիշողության զարգացման վրա: Նրանք ստիպված էին սերտել մեծ քանակությամբ տեքստային հատվածներ: Սովորողների մեջ մտապահելու ունակություններ ձևավորելու և զարգացնելու նպատակով կիրառվում էին ուսուցանվող նյութը հիշողության մեջ մտապահելուն նպաստող տարբեր միջոցներ և եղանակներ: Այստեղ գերիշխում էր մեխանիկական ուսուցման սկզբունքը, ըստ որի լեզվի գիտակցված յուրացմանը երկրորդական տեղ էր հատկացվում [145, էջ 102]:

Լատիներենը մեծ վերելք ապրեց մասնավորապես Վերածննդի շրջանում (14-16-րդ դարեր), առավելապես այն բանի շնորհիվ, որ հասարակությունն ավելի կիրթ և զարգացած մարդկանց կարիք ուներ: Աճում էր հետաքրքրությունն անտիկ աշխարհի մշակութային հարուստ ժառանգության նկատմամբ: Հումանիստները լատիներենը համարում էին այն միակ կամուրջը, որի միջոցով հնարավոր էր հաղորդակից դառնալ անտիկ աշխարհի, հատկապես, Հին Հռոմի մշակութային հարուստ ժառանգությանը [104, էջ 497]: Տվյալ ժամանակաշրջանը նշանավորվեց նաև նրանով, որ լատիներենն ամրապնդեց իր դիրքերն իբրև գիտության միջազգային լեզու, որով իրականացվում էր տեղեկատվության գրավոր և բանավոր փոխանակությունը: Այդ շրջանում Եվրոպայի բոլոր երկրներում այդ լեզվով ավելի շատ գրքեր լույս ընծայվեցին, քան ազգային լեզուներով: Բավական է հիշատակել, որ լատիներենով են ստեղծագործել Դանթեն, Պետրարկան, Բոկաչչոն, Ջորդանո Բրունոն, Թոմաս Մորը, Կոպերնիկոսը և շատ ուրիշ նշանավոր մարդիկ [17, էջ 7]:

Վերածննդի շրջանի կրթական համակարգում սկսում է ձևավորվել մի ուղղություն, որը հայտնի է դասական կրթություն անվանումով: Դասական կրթությունն իր բնույթով

նման էր հանրային միջնակարգ կրթությանը, մի տարբերությամբ, որ ուսուցման գործընթացում առաջնությունը տրվում էր լատիներեն և հունարեն լեզուների, ինչպես նաև, անտիկ գրականության ուսումնասիրությանը: Ի տարբերություն միջնադարի՝ այս շրջանում դրսևորվեցին լատիներենի ուսուցումը կազմակերպելու այնպիսի մոտեցումներ, որոնք ուղղված էին նրա խորացված յուրացմանը և որոնց հիմքում ընկած էր ուսուցման ֆրոնտալ մեթոդը [9, էջ 293; 49, էջ 276]:

15-րդ դարի վերջերին դասական կրթությունը լուրջ փոփոխությունների ենթարկվեց: Շատ դպրոցներում լատիներենի ուսուցումը ստանում է «ձևական» բնույթ, քանի որ, դպրոցներում սկսում են ուսուցանել այսպես կոչված՝ «գեղեցիկ» լատիներենի տարբերակները: Հատկապես մեծ տարածում գտավ «ցիցերոնյան լատիներենի» ուսուցումը, որի նպատակը հռոմեացի հայտնի հռետոր, գրող և հրապարակախոս Մարկոս Տուլիոս Ցիցերոնի (մ.թ.ա. 106-43) լեզվաոճական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունն էր: Չնայած այդ մոտեցումն ինչ-որ չափով սահմանափակում էր լատիներենի ուսումնասիրությունը, այնուամենայնիվ, այն շարունակվեց ուսուցանվել ընդհուպ մինչև 18-րդ դարը [161, էջ xxxiii]:

17-րդ դարի վերջում և 18-րդ դարի սկզբներին ազգային լեզուների արագընթաց զարգացման պայմաններում լատիներենը դեռևս շարունակում էր պահպանել գիտության, հոգևոր կյանքի և դիվանագիտության միջազգային լեզվի իր դերն ու նշանակությունը: Բավական է հիշատակել Սպինոզայի, Նյուտոնի, Լոմոնոսովի, Դեկարտի, Լայբնիցի անունները, որոնք ստեղծագործել են հենց լատիներեն լեզվով [1, էջ 8]:

Լատիներենի ուսուցումը նոր վերելք է ապրում 18-րդ դարի կեսերին Արևմտյան Եվրոպայում, մասնավորապես՝ Գերմանիայում, որպես՝ հին աշխարհի մշակութային հարուստ ժառանգության յուրացման հիմնական աղբյուր և միջոց: Այդ ժամանակաշրջանում դասական կրթության հիմնական խնդիրը սովորողների մեջ տրամաբանական մտածողություն, գեղագիտական ճաշակ և պատշաճ աշխարհայացք ձևավորելն ու զարգացնելն էր: Գիմնազիաներում և տարբեր ուսումնական հաստատություններում լատիներենը դասավանդվող հիմնական առարկաների ցանկում էր [96, էջ 7]: Մինչև օրս էլ ոչ միայն Գերմանիայում, այլև Ֆրանսիայում,

Իտալիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Բրազիլիայում և այլուր ավանդույթներ ունեցող բազմաթիվ ուսումնական հաստատություններում լատիներենը շատ հարգի է և դրա ուսուցմանը համապատասխան ուշադրություն է հատկացվում [57, էջ 227-228]:

Վերոշարադրյալը միանշանակ հաստատում է այն, որ լատիներենի կազմակերպված ուսուցումը շատ հին ավանդույթներ ունի: Սակայն միայն 20-րդ դարի սկզբներին ի մի բերվեց և հետազոտվեց տվյալ լեզվի ուսուցման նախորդ փորձը, և սկիզբ դրվեց լատիներենի դասընթացները գիտականորեն կազմակերպելու հիմունքների ստեղծմանը: Անշուշտ, իբրև օտար լեզու, լատիներենի համակարգված ուսուցման կազմակերպումը սկսվել է ավելի վաղ՝ 19-րդ դարի սկզբներից՝ կապված օտար լեզուների ուսուցման ընդհանուր մեթոդիկայի՝ որպես ինքնուրույն գիտակարգի վերջնական կայացման հետ: Այդուհանդերձ, որպես այդ գիտակարգի առանձին ճյուղ՝ լատիներենի ուսուցման մեթոդիկան սկսեց հիմնվել բոլոր ոչ մայրենի լեզուների ուսուցման ընդհանուր սկզբունքների, մոտեցումների, մեթոդների և եղանակների վրա [42, 54, 84, 92, 101, 133]:

Լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի քիչ թե շատ համապարփակ առաջին ձեռնարկը մշակել է Պ.Դ. Պերվովը 1913 թվականին: “Очерки по методике преподавания латинского языка” վերնագրով աշխատության հեղինակը փորձել է ընդհանրացնել տեսական այն հիմունքներն ու կարևոր տվյալներն ու դրույթները, որոնք արձանագրվել են լատիներենի ուսուցման բնագավառում [99]: Դրանք առավելաչափ վերաբերում են ուսումնական հիմնական նյութ ծառայող դասական տեքստերի ուսումնասիրության այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են՝ ընթերցանական կանոնների, դրանց գործնական յուրացման և համապատասխան կարողությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը, կարդալիս բառերի ճիշտ շեշտադրումներին, տեմպին և հնչերանգին, բառերի և բառակապակցությունների իմաստավորման առանձնահատկություններին, ինչպես նաև քերականական երևույթների ուսուցման և յուրացման խնդիրներին [61, էջ 21]:

Լատիներենի ուսուցման գործընթացի հետ կապված ամենաէական ձեռքբերումներից մեկն էլ այն էր, որ 20-րդ դարի սկզբներին մշակվեցին այդ լեզվի համակարգված ուսուցման առաջին ծրագրերը: Բացի լեզվական կարևոր երևույթների

ցուցակներից և դրանց ուսուցման հանձնարարականներից, այդ ծրագրերն ընդգրկում էին նաև ռոմանական լեզուների և լատիներենի միջև զուգադրական տվյալներ և ընդհանուր լեզվաբանական դրույթներ [54, էջ 78]: Սակայն հարկ է նշել, որ մի կողմից՝ արդյունավետ ուսումնաօժանդակ նյութերի, մյուս կողմից՝ որակյալ մասնագետների պակասը խոչընդոտում էր ծրագրային դրույթների հիման վրա լատիներենի դասընթացների արդյունավետ կազմակերպմանը:

20-րդ դարի 40-50-ական թվականներին ԽՍՀՄ-ում լատիներենի ուսուցման բազմաթիվ խնդիրներ հետազոտվեցին որոշ ատենախոսություններում և քննարկվեցին զգալի թվով հոդվածներում [34, 64, 110, 118]: Մասնավորապես՝ Լ.Լ. Սպասսկու (1947) [113], Վ.Ն. Նիկոլսկու (1950) [92], Լ.Վ. Գոլոդնիկովի (1956) [42] կողմից պաշտպանված ատենախոսություններում արծարծվող խնդիրները լուրջ խթան հանդիսացան լատիներենի ուսուցման գործընթացը գիտական հիմունքներով կազմակերպելու՝ տեսական հարցերի մշակման, ուսուցման նպատակների և խնդիրների հստակեցման, մոտեցումների և սկզբունքների նպատակահարմար ընտրության, դասընթացի ընդհանուր արդյունավետության բարձրացմանը միտված համապատասխան մեթոդների, եղանակների, ուսումնաօժանդակ նյութերի ներդրման համար: Այդուհանդերձ, նշված ժամանակահատվածում լատիներենի ուսուցմանը նվիրված գիտահետազոտական աշխատանքների ամենաէական ձեռքբերումը, թերևս, այն է, որ անհերքելիորեն հիմնավորվեց այդ լեզվի ուսուցումը՝ ըստ նպատակների և խնդիրների տարբերակված կազմակերպելու անհրաժեշտությունը, որը լատիներենի տարբեր դասընթացների արդյունավետությունն ապահովելու կարևորագույն նախադրյալն է: Սակայն լատիներենի ուսուցման պրակտիկայում այդ ամենը լուրջ արձագանք չգտավ, քանի որ մասնագետների լայն շրջանակին դրանք անհասանելի մնացին:

Լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի առավել համապարփակ աշխատությունը Ն.Լ. Կացմանի “Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков” ուսումնաօժանդակ ձեռնարկն է, հրատարակված՝ 1979 թվականին [62]: Վերջինս արագորեն արժանացավ մասնագետների ուշադրությանն ու պատշաճ գնահատականին, քանի որ հեղինակին հաջողվել է բազմակողմանի քննարկել և համակարգված ներկայացնել լատիներենի

ուսուցման մեթոդիկայի մի շարք կարևորագույն տեսական և գործնական դրույթներ: Լատիներենի ուսուցման առաջավոր և օրինակելի փորձն ընդհանրացնելու և դրանով իսկ այլևայլ դասընթացների արդյունավետությունը բարձրացնելու համար նախադրյալներ ստեղծելու առումով տվյալ ձեռնարկը, ինչպես նաև Ն.Լ. Կացմանի հեղինակությամբ հրատարակված տարբեր ուսումնական հաստատություններում այդ լեզվի տարբեր դասընթացների իրականացմանն ուղղված դասագրքերն ու ձեռնարկները 1980-ական թվականներից ի վեր խիստ դրական դեր են խաղում [63, 65]: Այդուհանդերձ, մի շարք նկատառումներով դրանք մերօրյա պահանջները չեն բավարարում:

Վերը թվարկված լատիներենի ուսուցման բոլոր ձեռնարկներին հատկանշական են հետևյալ ընդհանուր թերությունները.

- նախատեսված են մեկամյա տևողությամբ դասընթացների համար, որը, ուսումնական նոր ծրագրերի և պլանների համաձայն, որպես կանոն, բացառվում է,
- հիմնականում 24-ից 32 դասաժամերի ընթացքում ներկայումս իրականացվող լատիներենի տարբեր դասընթացներն առանձնանում են ինքնատիպ կառուցվածքով և բովանդակությամբ, որոնք առկա ուսումնաօժանդակ ձեռնարկներում հաշվի չեն առնված, մշակված են հիմնականում սխոլաստիկական սկզբունքներով և մոտեցումներով՝ անտեսելով ուսուցման նորագույն մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները,
- գործնական պարապմունքների ժամանակ ուսանողների ճանաչողական գործունեության ակտիվացման խնդիրը թերի է մշակված և այլն:

Լեզվական բուհերում կամ ֆակուլտետներում լատիներենի ուսուցմանը վերաբերող խնդիրներին ավելի մանրամասն կանդրադառանք ստորև՝ բնականաբար հաշվի առնելով հայկական միջավայրում այդ լեզվի ուսուցման առանձնահատկությունները:

1.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Օտար լեզուների մասնագիտական ուսուցման տարբեր բուհերում և ֆակուլտետներում լատիներենի դասավանդումն իր առանձնահատկություններով և ինքնատիպ դրսևորումներով հանդերձ ունի նաև որոշակի ընդհանրություններ: Գիտական հիմունքներով կազմակերպվող լատիներենի ուսուցումը հիմնված է օտար լեզուների դասավանդման ընդհանուր մեթոդիկայի, ինչպես նաև լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի տեսական դրույթների և տվյալների վրա, հետևապես հայեցակարգային առումով նշված դասընթացների միջև էական տարբերություններ լինել չեն կարող [84, էջ 403; 162]: Այդ տեսակետից ռոմանագերմանական լեզուների մասնագիտական ուսուցման գործընթացում լատիներեն դասընթացի նպատակներն ու խնդիրները կարելի է բնութագրել՝ որպես անփոփոխակ հասկացություններ, իսկ նրա բովանդակությունն ու կառուցվածքը՝ փոփոխական: Վերջինս պայմանավորված է մի շարք ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ բնույթի գործոններով ու հանգամանքներով:

Օտար լեզուների դասավանդման ընդհանուր մեթոդիկայի շրջանակներում լատիներենի ուսուցման մեթոդական համակարգի արդյունավետությունը բացահայտելու համար նպատակահարմար է այդ խնդիրը դիտարկել հայեցակարգային այն տեսանկյունից, թե որքանով է տվյալ դասընթացը համապատասխանում՝

- օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի ընդհանուր կարգերին,
- օտար լեզուների ուսուցման ընդհանուր օրինաչափություններին,
- օտար լեզուների ուսուցման մեթոդիկայի գիտամեթոդական խնդիրների իրականացմանը,
- օտար լեզուների կրթական համակարգում լատիներենի ուսուցման միջոցով դաստիարակչական և մշակութային նպատակների իրականացմանը [84, էջ 405]:

Լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի տեսանկյունից այդ լեզվի ուսուցման համակարգի արդյունավետության հիմք են հանդիսանում այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են՝

1. լատիներենի ուսուցման լավագույն ավանդույթների պահպանումը,
2. լատիներենի ուսուցման նպատակներն օտար լեզուների մասնագիտացմանը ներդաշնակելու հանգամանքը,
3. լատիներենի ուսուցումը ժամանակակից մոտեցումներով, մեթոդներով, եղանակներով և միջոցներով կազմակերպելու կարևորությունը,
4. մասնագիտական օտար և լատիներեն լեզուների ուսուցման գործընթացները համահարաբերակցելու՝ դրանք փոխկապակցելու և հակադարձ կապ ստեղծելու անհրաժեշտությունը [23, 54, 92, 110, 138]:

Վերոշարադրյալից բխում է, որ լատիներենի դասավանդումը պատշաճ մակարդակով՝ գիտական հիմունքներով կազմակերպելու նախապայմանն օտար լեզուների ընդհանուր և լատիներենի մասնավոր մեթոդիկաների համադրումն է:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում եկել ենք այն եզրակացության, որ Հայաստանի Հանրապետության օտար լեզուների մասնագիտացված ֆակուլտետներում իրականացվող լատիներենի ուսուցման գործընթացում օտար լեզուների դասավանդման ընդհանուր մեթոդիկայի և լատիներեն լեզվի ուսուցման մեթոդիկայի համամասնությունը շատ հաճախ չի պահպանվում: Արդյունքում՝ այդ դասընթացի իրականացումը կամ մեծապես ընդօրինակում է ժամանակակից օտար լեզուների ուսուցման կազմակերպումը, կամ էլ կրկնում է լատիներենի դասական ուսուցման բովանդակության հիմունքները, որոնք չեն համապատասխանում արդի պահանջներին: Քանի որ ինչպես օտար լեզուների դասավանդման ընդհանուր, այնպես էլ մասնավոր, այդ թվում նաև լատիներենի դասավանդման մեթոդիկաներն առնչակից գիտակարգեր են, ապա դրանց համամասնության խախտումներն իրենց հետ բերում են նաև առնչակից գիտակարգերի անհամամասնական դրսևորումներ:

Օտար լեզվի, այդ թվում նաև լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի ուսումնասիրության համար կարևոր հիմք են հանդիսանում լեզվաբանության այնպիսի բաժիններ, ինչպիսիք են՝ հնչյունաբանությունը, բառագիտությունը,

դարձվածաբանությունը, քերականությունն իր ձևաբանության և շարահյուսության ենթաբաժիններով, ոճաբանությունը և այլն [61, էջ 23]: Չնայած այդ առարկաների ուսուցման գործընթացն ամրագրված է ուսումնական ծրագրում, այդուհանդերձ, հիշյալ մեթոդիկաների համամասնության խախտումները մեծապես ազդում են լատիներեն դասընթացի արդյունավետության վրա:

Նշված մեթոդիկաների ոչ հստակ, ոչ փոփոխապակցված և ոչ ներդաշնակ դրսևորումների արդյունք է նաև մանկավարժության և դիդակտիկայի դերի ու նշանակության թերագնահատումը կամ գերագնահատումը: Այս տեսակետից հարկ է նշել, որ ինչպես մեզանում, այնպես էլ միջազգային ասպարեզում չեն մշակվել լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի և դիդակտիկական օրինաչափությունների փոփոխապակցված և նպատակային հայեցակարգային դրույթներ:

Մեր համոզմամբ, «Լատիներեն լեզու» ուսումնական առարկան կարելի է արդյունավետ իրականացնել միայն այն դեպքում, երբ լատիներենի դասավանդման ուսումնադաստիարակչական գործընթացի հիմքում ընկած են ընդհանուր դիդակտիկական սկզբունքները, իսկ դասավանդումն իրականացվում է լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի ժամանակակից դրույթների և տվյալների համաձայն: Որպեսզի այդ համամասնությունը պահպանվի, անհրաժեշտ է հասկանալ թե ինչ ընդհանուր և մասնավոր դերակատարումներ ունեն դրանցից յուրաքանչյուրը:

Լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի և դիդակտիկայի փոփոխապակցվածության խնդիրներին վերաբերող մի շարք աշխատություններում այդ երկու գիտակարգերը դիտվում են որպես ոչ համարժեք հասկացություններ [46, էջ 28-29]:

Այն գիտնականները, որոնք հակված են հավասարության նշան դնել մասնավոր դիդակտիկայի և դասավանդման մեթոդիկայի միջև, հիմք են ընդունում այդ երկու գիտակարգերի հետազոտման միևնույն առարկան՝ ուսուցման գործընթացը [56, էջ 262-264; 60, էջ 78-80; 68, էջ 34]: Մենք հարում ենք այդ տեսակետին, որի համաձայն ուսուցման գործընթացն արտացոլում է թե՛ դիդակտիկայի և թե՛ մեթոդիկայի բովանդակությունը: Առաջինի պարագայում շեշտվում է այդ գործընթացի գիտատեսական, մեթոդաբանական ասպեկտը, մյուսի պարագայում՝

գիտամեթոդական, գործնական ասպեկտը, որոնք համատեղ կազմում են մանկավարժամեթոդական ողջ համալիրը: Դրա հետ մեկտեղ, հարկ է նշել, որ ուսուցման գործընթացի բաղադրիչների մի մասն էլ առնչվում է տարիքային հոգեբանության, խոսքի հոգեբանության, հոգեկենդակաբանության, բնախոսության և այլ գիտակարգերի հետ, որոնք ուսուցման բովանդակության մաս են կազմում: Նման ձևաչափում «Լատիներեն լեզու» առարկայի իրականացման գիտական հիմքը կազմում է լատիներեն լեզվի դասավանդման մեթոդիկական, որն առաջնորդվում է մանկավարժական գիտությունների, մասնավորապես դիդակտիկայի, լեզվաբանության՝ բառագիտության, հնչյունաբանության, քերականության, ոճաբանության, տեքստաբանության, ինչպես նաև տարիքային հոգեբանության, խոսքի հոգեբանության, բնախոսության, ինֆորմատիկայի և մի շարք այլ գիտակարգերի ժամանակակից դրույթներով, տվյալներով և օրինաչափություններով [22, 33, 44, 64, 73, 101]:

Նշված մոտեցմամբ ուրվագծվում են լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի հիմնական խնդիրները, այդ առարկայի տեղը, դերը, նշանակությունը, օտար լեզուների ուսուցման գործընթացում նրա իրական նպատակները, «Լատիներեն լեզու» առարկայի բուն բովանդակությունը, նրա դիդակտիկական համակարգը և հասարակության զարգացման տարբեր փուլերում նրա առջև դրված նորանոր պահանջներն ու խնդիրները, որոնք ապահովում են ուսումնադաստիարակչական այդ ողջ գործընթացը:

Լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի ուսումնասիրության առարկան լատիներենի դասավանդման և ուսումնառության փոխազդեցության գործընթացն է, որի հիմքում ընկած են՝

- առարկայի նպատակները և խնդիրները, դրանց կոնկրետացումը՝ հաշվի առնելով ուսումնադաստիարակչական գործընթացի իրականացման առկա պայմանները,

- հստակեցված նպատակների և խնդիրների իրականացման միջոցների, եղանակների և ուսուցման մեթոդների ընտրությունը,

➤ օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետներում լատիներենի տեսական գիտելիքների և գործնական պարապմունքների փոխկապակցված հանձնարարությունների մշակումը,

➤ դասավանդողի և սովորողների համատեղ գործունեության գնահատումն ու վերլուծությունը [30, 40, 61, 80, 129]:

Լատիներենի այս կամ այն դասընթացի ընդհանուր ուղղվածության՝ ուսուցման ողջ բովանդակության հիմնական առանձնահատկություններից իր նշանակությամբ և դերով կարևորվում է «մեթոդ» հասկացությունը: Որպես ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կազմակերպման եղանակ՝ դասավանդողի և սովորողի փոխկապակցված գործունեության համակարգ, օտար լեզուների մասնագիտական ուսուցման ֆակուլտետներում միշտ չէ, որ այն հստակ դրսևորումներ ունի: Այն գործոնները, որոնցով պայմանավորված են ուսուցման մեթոդների ընտրությունն ու կիրառումը, թե՛ օբյեկտիվ և թե՛ սուբյեկտիվ բնույթ են կրում:

Առավել ընդհանրացված ձևակերպմամբ մեթոդը համեմատաբար միատեսակ գործելաձևերի մի ամբողջություն է, որն ուղղված է կոնկրետ նպատակի հասնելու համար որոշակի խնդիրների լուծմանը [168]: Մեթոդները նպաստում են, որպեսզի տվյալ դասընթացը համալրվի ուսումնասիրվող առարկայի վերաբերյալ գիտելիքների, ունակությունների և կարողությունների առավել նպատակաուղղված ձևավորմանն ու զարգացմանը: Դրանով է բացատրվում, որ տվյալ դասընթացի իրացման հաջողությունը մեծապես պայմանավորված է կիրառվող մեթոդներից: Այդ կապակցությամբ Ի.Պ. Պավլովը գրել է. «Հաճախ ասվում է, որ գիտությունը շարժվում է ցնցումներով՝ կախված մեթոդիկայի հաջողություններից: Մեթոդիկայի դեպի առաջ կատարած յուրաքանչյուր քայլով մենք, կարծես, մեկ աստիճան վեր ենք բարձրանում, որտեղ մեր առջև բացվում է նախկինում մեզ անտեսանելի առարկաներով ու երևույթներով լեցուն ավելի լայն հորիզոն» [97, էջ 23]:

Անդրադառնալով համեմատաբար նոր զարգացող լատիներենի դասավանդման մեթոդիկային՝ հարկ է նշել, որ այն պետք է պարզ զննման փուլից անխուսափելիորեն անցնի վերացական մտածողության փուլին, քանի որ սա ճանաչողական գործունեության օբյեկտիվ և համապարփակ ձևակերպում է [71, էջ 10]: Դա

վերաբերում է առանց բացառության բոլոր գիտակարգերին, իսկ լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի առնչությամբ բազմիցս նշվել է, որ այստեղ շատ ենք հանդիպում դատողությունների, սակայն, տեսական հետազոտությունների արդյունքները և հիմնական կարգերի նկարագրությունը ներկայացված են ոչ բավարար: Այդուհանդերձ, այդ մեթոդիկայի որոշակի ձեռքբերումներ միանգամայն ակնհայտ են, և սխալ կլինի այն անտեսելը: Այդ բնագավառում մեթոդիկայի հետագա զարգացումը նախ և առաջ պայմանավորված է նոր, առավել արդյունավետ մեթոդների մշակմամբ:

Ներկայումս առավել լայն տարածում է ստացել ուսուցման արդի մեթոդների դասակարգումն ըստ իմացության սկզբունքների՝ բանավոր (վերարտադրում, բացատրություն, զրույց, դասախոսություն), իրազննական (դիտում, ցուցադրում, լուսաբանում), գործնական (վարժություններ, գործնական պարապմունքներ, լաբորատոր աշխատանքներ):

Հստակ կարող ենք ասել, որ ուսուցման ժամանակակից մեթոդներն ուսուցչի և սովորողների հաջորդական, փոխկապակցված գործողությունների ընդհանուր համակարգ են, որոնք ապահովում են կրթության բովանդակության յուրացումը, սովորողների մտավոր ուժի և ունակությունների զարգացումը, իրենց ինքնակրթության և ինքնուսուցման եղանակների տիրապետումը:

Մեզանում, ինչպես և լատիներենի ուսուցման միջազգային պրակտիկայում, սահմանազատվում են դասավանդման հետևյալ մեթոդական մոտեցումները՝ ինդուկտիվ (մասնավորից դեպի ընդհանուր) և դեդուկտիվ (ընդհանուրից դեպի մասնավոր) [95, 104, 106, 163, 164]:

1648թ. Յան Ամոս Կոմենսկին իր «Լեզուների նորագույն մեթոդները» աշխատությունում շարադրել է լատիներենի դասավանդման մեթոդիկան. «...սկզբից՝ օրինակ, հետո՝ կանոն, առարկա և միաժամանակ՝ բառ, լեզվի ազատ և գիտակցական յուրացում, և ոչ թե տանջալից սերտում. այսպիսին են այս մեթոդի հիմնական սկզբունքները» [71, էջ 540]:

Լատիներենը դարեր շարունակ հանդիսացել է կրթական ծրագրերի անքակտելի մասը: Ընդ որում՝ գոյություն են ունեցել այդ լեզուն ուսուցանելու դասական տարբեր

մեթոդներ [73, 96, 99, 127, 147, 152]: Ներկայումս, բնականաբար, լատիներենի դասավանդման մեթոդներն արդիականացվել են, այդուհանդերձ, դրա ուսուցման հիմքում նախկինից պահպանվել է քերականական-թարգմանական մեթոդը, որի ներկայացուցիչները խորհուրդ էին տալիս նախ սովորել բառերը, հետո նոր անցնել բանավոր և գրավոր խոսք կազմելու և կարդալ սովորելու գործընթացին [96, էջ 17]: Այդ պարագայում լատիներենի յուրացման գործընթացը բավականին բարդեցված էր, քանի որ սովորողները շատ սխալներ էին թույլ տալիս՝ այդպես էլ չհասնելով լեզվի գործնական տիրապետման անհրաժեշտ մակարդակին:

Լատիներենի ուսուցման մեթոդն առավելապես պայմանավորված է ուսուցման նպատակներով: Ընդունված կարծիք է, որ չնայած «միևնույն նպատակին կարելի է հասնել տարբեր մեթոդներով, սակայն ոչ հավասարապես արագ և արդյունավետ» [96, էջ 3]:

Լատիներենի ուսուցման նպատակներից ելնելով՝ օտար լեզուների ֆակուլտետներում ուսուցման ամենարդյունավետ մեթոդը գիտակցական-զուգադրական մեթոդն է: «Զուգադրական մեթոդների կիրառումը նպատակահարմար է, եթե լեզվի ուսումնասիրության ընթացքում դիտարկվում են նաև հանրակրթական և գործնական խնդիրներ» [96, էջ 3]:

Ինչպես յուրաքանչյուր մեթոդ, գիտակցական-զուգադրականը նույնպես ունի դասավանդման իր նպատակները և դրանց իրականացման եղանակները: Գիտակցական-զուգադրական մեթոդի հիմքում ընկած է լեզվի գիտակցական յուրացումը: Այդ մեթոդն իրականացնելու հիմնական եղանակներից են հանդիսանում մտածողական գործունեության միջոցները՝ համեմատությունը, վերլուծությունը և համադրումը, վերացարկումը և ընդհանրացումը, ինդուկցիան և դեդուկցիան [74, էջ 155-156]: Բնականաբար, լատիներենի ուսուցման գործընթացում տրամաբանական այդ գործողություններն ունեն իրենց առանձնահատկությունները.

- դրանք կարող են գործածվել լեզվական նյութի ուսումնասիրության և օտարալեզու խոսքի բովանդակության համեմատության պարագայում,
- դրանք ծավալվում են հասկացության երկու մակարդակներում՝ նշանակության մակարդակում և իմաստի մակարդակում,

➤ դրանք ունեն իրենց դրսևորման ինքնատիպ ձևը՝ մայրենի, ուսումնասիրվող օտար և լատիներեն լեզուների համեմատությունը, լեզվական կանոնների և թարգմանությունների կիրառումը [73, 82, 134, 156, 158]:

Համեմատությունը, որպես ուսուցման միջոց, բարձր է գնահատվում գիտամանկավարժական գրականությունում: Յան Ա. Կոմենսկին միանգամայն ճշմարիտ էր համարում հետևյալ հայտնի արտահայտությունը. «Ով լավ տարբերում է, նա լավ ուսուցանում է» [71, էջ 389]: Կ.Դ. Ուշինսկին համեմատությունը համարում է դիդակտիկական հիմնական եղանակ: «Համեմատությունը,- գրել է Կ.Դ. Ուշինսկին,- ցանկացած հասկացության և ցանկացած մտածողության հիմքն է» [122, էջ 256]:

Օտար լեզվի ուսուցման գործընթացում համեմատությունն ունի երկու հիմնական ուղղություն՝ համեմատություն լեզվական համակարգերի միջև և համեմատություն ուսումնասիրվող լեզվի համակարգի ներսում [40, էջ 51]: Լատիներենի ուսուցման գործընթացում մայրենի լեզվի հետ համեմատությունը նպաստում է միաժամանակ երկու խնդիրների իրականացմանը՝ տալ ճշգրիտ թարգմանությունը և նկատել հնարավոր փոխներթափանցումը: Լատիներենի լեզվական կառուցվածքը յուրացնելիս սովորողների ուշադրությունը կենտրոնացվում է մայրենի լեզվից կամ ուսումնասիրվող օտար լեզվից արդեն իրենց ծանոթ լեզվական երևույթներին: Ուսումնասիրվող օտար և մայրենի լեզուներում առկա համընկնումները նպաստում են, որպեսզի սովորողներն ավելի հեշտ պատկերացնեն տվյալ լեզվական երևույթների կիրառությունը լատիներենում [70, էջ 6-7; 74, էջ 159]: Համեմատությունը նպաստում է նաև մյուս կարևոր խնդրի՝ փոխներթափանցման հաղթահարմանը: Բանավոր հաղորդակցման պարագայում փոխներթափանցումն արտահայտվում է նրանով, որ սովորողները որևէ տարբերություն չեն նկատում լեզվական նշանների կազմության, նշանակության և գործածության միջև, այսինքն՝ տվյալ դեպքում չի գործում հակադրման մեխանիզմը [14, 36, 74, 122]: Համեմատության միջոցով ավելի հեշտ է սովորողների ուշադրությունը բևեռել լեզվական երևույթների առանձնահատկությունների վրա: Դա նշանակում է՝ ստեղծել անհրաժեշտ նախադրյալներ հակադրման համար, ինչն իր հերթին կսահմանափակի սխալ զուգադրական վերլուծություններ կատարելը: Զուգադրական վերլուծությունների արդյունքները հաճախ ձևակերպվում են կանոնների տեսքով:

Ինչպես նշում են Ի.Վ. Ռախմանովը և Ա.Ա. Միրոյուբովը. «Հենվելով գիտակցության և կոնկրետ կանոնների վրա՝ արագացնում ենք կարողությունների և ունակությունների ձևավորման գործընթացը» [103, էջ 60]:

Լատիներենի ուսուցման պատմությունից հայտնի են ուսումնական նյութի յուրացումը ռացիոնալ կազմակերպմանն ուղղված թե՛ վերլուծության, թե՛ համադրության եղանակների կիրառման տարբեր փորձեր [8, 61, 124, 128, 146, 151, 152, 158]:

Ուսուցման գիտակցական սկզբունքը հակադրվում էր 20-րդ դարի 50-60թթ. ընդհանուր ճանաչում գտած լատիներենի ուսուցման կառուցվածքային մոտեցմանը, ըստ որի՝ լատիներենի ուսումնասիրությունը վեր էր ածվում օրինակներ սովորելու մեխանիկական մի գործընթացի, ուր բառապաշարի հարստացում գրեթե տեղի չէր ունենում: Ուսուցման կառուցվածքային մոտեցման պարագայում լատիներենի ուսումնասիրության հենակետային միավորը խոսքային օրինակն էր, որի միջոցով նաև բացահայտվում էր լեզվական այս կամ այն երևույթը [66, էջ 9]: Լեզվական բոլոր երևույթները, որոնք ներկայացված են խոսքային օրինակներում, պետք է ընկալվեն ամբողջովին, այսինքն՝ ամբողջ կառուցվածքով, առանց բառային, քերականական կամ իմաստաբանական տարրերն առանձնացնելու: Նյութի յուրացումն իրականանում էր խոսքային օրինակը և նմանատիպ այլ օրինակներն անգիր սերտելու եղանակով: Սովորողները պետք է անգիր իմանային մեծաքանակ մոդելներ, որպեսզի կարողանային «մեխանիկորեն հարցեր տալ» և «առանց երկմտելու և մտածելու պատասխանել այդ հարցերին» [157, էջ 42]:

Այսպիսով, լատիներենի ուսուցման կառուցվածքային մոտեցման պարագայում այդ լեզվի ուսումնասիրությունը փոխակերպվում է լեզվական տարբեր մակարդակի միավորները մեխանիկորեն անգիր սովորելու մի գործընթացի, երբ բառերի իմաստավորված գործածումը ոչ մի գործնական նշանակություն չունի:

Կառուցվածքային մոտեցումը լատիներենի ուսուցման գործընթաց է մուտք գործել ժամանակակից խոսակցական լեզուների ուսուցման մեթոդիկայից [61, էջ 18]: Այդ կապակցությամբ հարկ է նշել, որ լատիներենի ուսուցման գործընթացն էականորեն տարբերվում է մերօրյա օտար լեզուների ուսուցումից: Բանն այն է, որ այն մեթոդները,

որոնք նպատակայնորեն ծառայում են կենդանի լեզուների ուսումնասիրությանը, հիմնականում լիարժեք չեն ծառայում լատիներենի և այլ ոչ խոսակցական լեզուների ուսումնասիրությանը: Դեռևս 19-րդ դարի վերջերին հանրահայտ մի շարք մասնագետներ համակարծիք էին, որ «ի տարբերություն ոչ խոսակցական լեզուների, նորագույն լեզուների դասավանդումը հետապնդում է այլ նպատակներ, և չի կարելի տարբեր նպատակներին հասնել միևնույն եղանակով» [50, էջ 431]:

Ասվածից դժվար չէ եզրակացնել, որ լատիներենի ուսուցումը, ի տարբերություն ժամանակակից օտար լեզուների, պահանջում է միանգամայն այլ սկզբունքներ, մոտեցումներ ու եղանակներ:

Խորհրդային հոգեբանների աշխատություններում հաճախ նշվում է, որ «...բարձր մտավոր ակտիվությունն անխուսափելի պայման է ցանկացած ճանաչողական մտավոր գործունեության, և հատկապես՝ մտապահության համար...», որ «...մեխանիկորեն անգիր սովորելն ավելի աշխատատար է և պակաս արդյունավետ, ինչը պայմանավորված է արհեստականորեն անգիր հիշելու բնույթով...», և որ «...ուղեղի վերարտադրողական գործունեությունը, որը հիմնված է մեխանիկական հիշողության վրա, միայն ու միայն հոգնեցնում է սովորողներին և նպաստում, որպեսզի նրանք ավելի շատ սխալներ թույլ տան» [35, էջ 111]: Ուստի, ինչպես նշում է Լ.Մ. Վեկկերը, լատիներենի ուսուցման մեթոդիկայի հիմնական սկզբունքը պետք է դիտվի գիտակցականությունը, որի իրականացման հիմքում ընկած է մտածողական ակտիվ գործունեությունը, և որ ուսուցման գործընթացում գիտակցականի առկայությունը կարևոր նախապայման է լեզվական այս կամ այն երևույթը խորապես յուրացնելու և կիրառելու համար [36, էջ 211]:

Այսպիսով, գիտակցական սկզբունքի էությունը սովորողի՝ լեզվական երևույթների յուրացումն է դրանց խոր ընկալման արդյունքում: Ընդ որում, քերականական նյութը նախ ուսումնասիրվում է օրինակների հիման վրա, վերլուծվում, և հետո միայն ներկայացվում է տեքստերում: Լեզվական երևույթների զուգադրական ուսումնասիրությունը հնարավորություն է ընձեռում դրանք ավելի խորն ուսումնասիրել: Ընկալումն, իր հերթին, իրականանում է դասավանդողի բացատրության, ինչպես նաև

դասագրքերից և ձեռնարկներից հանձնարարված նյութի ինքնուրույն ուսումնասիրության արդյունքում, որն անհրաժեշտ է վերահսկվի դասախոսի կողմից:

Ելնելով հայերենի առանձնահատկություններից՝ նպատակահարմար ենք գտնում օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» դասընթացն իրականացնել՝ առաջնորդվելով հետևյալ սկզբունքներով՝

- լեզվական երևույթների գիտակցական յուրացում և դրանք կիրառելու եղանակների գիտակցում,
- լեզվական երևույթի ձևի, իմաստի և կիրառության փոխկապակցված յուրացում,
- լեզվական երևույթների զուգադրական ուսումնասիրություն,
- ուսուցման ենթակա, սակայն մայրենի լեզվում բացակայող լեզվական երևույթի բազմակողմանի քննարկում և յուրացում:

Հայախոս լսարանում, օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներեն լեզվի ուսումնական նյութը ներկայացնելու հիմնական մոտեցումը՝ դեդուկտիվ մեթոդն է, որն այդ դասընթացին հատկացված սահմանափակ ժամաքանակի պայմաններում, թերևս, ամենաարդյունավետ եղանակն է: Սակայն չի բացառվում նաև ինդուկտիվ մեթոդի կիրառումը, երբ հարկ է լինում սովորողներին ուղղորդել ինքնուրույն որևէ եզրակացություն անելուն: Այդ գործընթացում գիտակցականության սկզբունքի էությունը սովորողների կողմից ոչ միայն լատիներենի լեզվական կառուցվածքի յուրացումն է, այլև, ըստ անհրաժեշտության՝ դրա կիրառման եղանակը: Գիտակցականության դերն այդ պարագայում շատ կարևոր է, քանի որ լատիներենն ունենալով ճկուն շարահասություն՝ միևնույն միտքը կարելի է արտահայտել տարբեր ձևերով, օրինակ, Ablativus absolutus դարձվածով կամ ստորադասական նախադասությամբ, գերունդիվումով (կրավորական ապառնի դերբայ) կամ գերունդիումով (բայի ոչ դիմավոր ձևերի մի տեսակ լատիներենում) և այլն: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է, որպեսզի սովորողները գիտակցեն ինչպես քերականական առանձին կառուցվածքների միջև եղած տարբերությունները, այնպես էլ տարբերակեն բառիմաստային նույնիսկ չնչին նրբերանգները:

Ինչպես ցույց է տալիս փորձը, լատիներենի լեզվական երևույթների զուգադրական քննությունը հնարավորություն է ընձեռում դրանք ավելի խոր

ուսումնասիրել [167]: Ի տարբերություն ժամանակակից օտար լեզուների, որոնց ուսուցումն իրականացվում է երկլեզու համեմատությամբ (ուսումնասիրվող օտար լեզու→մայրենի լեզու), լատիներենի ուսուցման պարագայում սովորաբար տեղի է ունենում եռալեզու համեմատություն (լատիներեն→ուսումնասիրվող օտար լեզու→մայրենի լեզու): Իսկ հայալեզու միջավայրում երբեմն կատարվում է քառալեզու համեմատություն (լատիներեն→ռուսերեն→ուսումնասիրվող օտար լեզու→հայերեն): Այսպիսով, բազմաթիվ օրինակների հիման վրա ուսանողները համոզվում են, որ լատիներենի ազդեցությունը մեծ է ռոմանագերմանական լեզուների և նրանցով միջնորդավորված՝ նաև հայերենի վրա: Այդ իսկ պատճառով, զուգադրական աշխատանքն ավելի քան խրախուսելի է [13, էջ 33]:

Լատիներենի, ինչպես նաև ցանկացած այլ օտար լեզվի ուսուցման կարևորագույն խնդիրներից է սովորողների կողմից թույլ տրվող լեզվահաղորդակցական բազմաբնույթ սխալների նկատմամբ ուսուցանողի դրսևորած մոտեցումները: Հնչյունաբանության, բառագիտության և քերականության բնագավառներում սովորողների սխալների պատճառները հիմնականում համարժեք չեն: Ուստի յուրաքանչյուր սխալի ուղղումն ուսուցանողից պահանջում է դրա պատճառահետևանքային գործոնների վերլուծություն, որն էլ առհասարակ լավագույնս կնպաստի տվյալ լեզվի յուրացմանը [123, էջ 116]:

Լատիներենի դասընթացում հաճախակի ի հայտ եկող սխալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք ոչ այնքան թերի խոսքաստեղծման հետևանք են, որքան բերանացի սովորած հանրահայտ ասույթների արտասանական կամ ընթերցանական սխալներ, որոնք մեխանիկական, այսինքն՝ չգիտակցված բնույթ են կրում: Դա մեկ անգամ ևս ընդգծում է ուսումնական նյութը գիտակցորեն յուրացնելու կարևորությունը: Սովորաբար մեխանիկական սխալները լուրջ հետևանքներ չեն ունենում, սակայն անհրաժեշտ է դրանք ծառայեցնել ուսուցման նպատակներին, ձգտել, որ սովորողն ինքնուրույն ուղղի իր կողմից թույլ տրված սխալները՝ գիտակցելով դրանց դրդապատճառները և բնույթը:

Լատիներենի ուսուցման գործընթացում կիրառվող մեթոդական հնարքներից իրենց կարևորությամբ առանձնանում են թարգմանությունն ու բացատրությունը [84, էջ

405]: Ի տարբերություն ժամանակակից խոսակցական օտար լեզուների ուսուցման գործընթացի կազմակերպմանը, որի հիմքում ընկած է հաղորդակցական մոտեցումը, լատիներենի ուսուցման պարագայում նույն այդ մոտեցումը չի համապատասխանում ուսուցման հիմնական նպատակներին և խնդիրներին, ուստի և ավելի մեծ տեղ է հատկացվում սովորողների մայրենի լեզվով ուղեկցվող թարգմանությանն ու բացատրություններին: Լատիներենի ուսուցումը բանավոր հաղորդակցվելու նպատակ չհետապնդելով՝ թարգմանությամբ և բացատրությամբ բացահայտվում են այդ լեզվի կառուցվածքային առանձնահատկությունները, դրանք համադրվում են սովորողներին հայտնի լեզուների հետ, ձևավորվում և զարգանում են ընթերցանական և թարգմանական ունակություններ, դասական լեզվի քերականական երևույթների ընկալումը նպաստում է այլ լեզուների կառուցվածքային և գործառական մանրամասների մեջ խորամուխ լինելուն, զարգանում է լեզվամտածողությունը, իրականանում են դասընթացի առջև դրված նաև կրթական և մշակութային խնդիրները:

Այսպիսով, օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետներում և բաժիններում լատիներենի ուսուցումն ունի առավելապես գործնական ուղղվածություն, որի գերխնդիրներն են այդ լեզվով ձեռք բերված գիտելիքների և հաղորդակցական ունակությունների հիման վրա՝

- ընդլայնել և խորացնել լեզվաբանական հիմնական գիտելիքներն ու իրազեկությունը,
- զարգացնել տրամաբանական լեզվամտածողություն,
- ավելի գիտակցված և նպատակային կազմակերպել ռոմանագերմանական լեզուների ուսուցումն ու յուրացումը,
- գիտական և ստեղծագործական մոտեցում դրսևորել ցանկացած լեզվի գործառության ոլորտներում,
- հետաքրքրություն առաջացնել լատիներեն լեզվի գերիշխող ժամանակաշրջանների, մասնավորապես անտիկ և վերածննդի շրջանների մշակույթի և պատմության նկատմամբ:

Լատիներենի ուսուցման նշված խնդիրների իրականացումը պահանջում է ուսումնական նյութի հաշվենկատ ընտրություն:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման համար նախատեսված ուսումնական նյութն ընտրելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել հայկական բուհում այդ դասընթացին հատկացվող սահմանափակ դասաժամերը, ինչպես նաև նրա մասնագիտական կողմնորոշումը: Ներկայումս լեզվական երևույթները և նրանց ներկայացնելու հերթականությունը միշտ չէ, որ ապահովում են դրանց համակարգված յուրացումը: Մյուս կողմից՝ չի մշակվել մեթոդական այն համալիրը, որը հնարավորություն կընձեռեր ամրապնդել այդ նյութը՝ ուսումնական տեքստերի հետ տարվող աշխատանքի ընթացքում:

Վերոշարադրյալն աներկբայորեն բերում է այն համոզման, որ ՀՀ բուհերի օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի ուսուցման ներկայիս դրվածքը լավագույնս չի նպաստում ծրագրով սահմանված նպատակների և խնդիրների իրականացմանը: Տասնամյակներ շարունակ մեզանում լատիներենի տվյալ դասընթացը բարելավելու ուղղությամբ գիտահետազոտական լուրջ աշխատանք չի կատարվել: Ռոմանագերմանական լեզուների մասնագիտական ուսուցման գործընթացում լատիներենի պարտադիր, սակայն կարճատև դասընթացի բովանդակությունն անհրաժեշտաբար կարիք ունի մեթոդական բազմակողմանի բարեփոխման: Ժամանակակից պահանջները բարելավելու համար այդ աշխատանքը պետք է կատարվի գիտական հիմունքներով՝ ներառելով լատիներենի ուսուցման բովանդակության բոլոր կողմերն ու պայմանները:

1.3. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

Լատիներենի ուսուցման բովանդակությունը, ըստ էության, արտացոլում է տվյալ դասընթացի ընդհանուր դրվածքը: Ուսուցման բովանդակությունը կոչված է պատասխանելու այդ գործընթացի առաջնահերթ հարցերին՝ ի՞նչ սովորեցնել և ինչպե՞ս սովորեցնել [30, էջ 180; 101, էջ 52; 109, էջ 317; 159, էջ 1]: Որպես տվյալ դասընթացի բոլոր կողմերն ու պայմաններն ընդգրկող հիմնախնդիր՝ լատիներենի ուսուցման բովանդակության պատշաճ սահմանումն ու իրականացումն առնչվում է ոչ միայն օտար լեզուների և մասնավորապես՝ լատիներենի դասավանդման մեթոդիկաներին, այլև հարակից գիտակարգերի, առավելապես՝ մանկավարժության և դիդակտիկայի, լեզվաբանության, հոգեբանության մի շարք դրույթներին և տվյալներին [7, 15, 23, 24, 54, 100, 115, 118, 128, 134]: Այդ ամենի հիման վրա ձևավորված ուսուցման բովանդակությունը, ըստ Ի.Յա. Լեոների՝ «գիտելիքների, կարողությունների և ունակությունների միասնական համակարգի, ստեղծագործական գործունեության փորձի և արտաքին աշխարհի հանդեպ զգայական վերաբերմունքի մանկավարժական հարմարեցումն է, որն ապահովում է անձի զարգացումը [83, էջ 149]:

Ընդհանուր առմամբ, ուսուցման բովանդակությունն այլ նշանակություն ունի ուսուցանողի և միանգամայն այլ՝ սովորողների համար:

Բովանդակության իրականացմամբ դասավանդողը կառավարում և համակարգում է սովորողների անընդհատ ավելացող գիտելիքները և ունակությունները [40, էջ 52]: Այդ տեսակետից առարկայի ուսուցման բովանդակությունը կարող է արդյունավետ լինել միայն այն դեպքում, երբ հստակ է նպատակը, իսկ նպատակը, իր հերթին, իրականացվում է բովանդակությամբ: Այլ կերպ ասած՝ ուսուցման բովանդակության ձևավորման համար հիմք է հանդիսանում ուսուցման նպատակը:

Ուսուցանողի համար հատկանշական է առարկայի բովանդակային գործառույթը: Ուսուցանողի համար ուսուցման բովանդակությունը նախ և առաջ սովորողների մտավոր դաստիարակության և զարգացման, աշխարհընկալման և ճանաչման,

համապատասխան վերաբերմունքի ձևավորման, մտածողական և գործնական ունակությունների մշակման, ծրագրավորված գործունեության ուղղորդման միջոց է [108, էջ 13-14]:

Սովորողների համար տվյալ առարկայի ուսուցման բովանդակությունն ունի տեղեկատու-հաղորդակցական գործառույթ [40, էջ 53]: Սա նշանակում է, որ ուսուցման բովանդակությունից նրանք նոր տեղեկություններ են ստանում շրջապատող աշխարհի երևույթների և առարկաների մասին, ուսումնասիրվող գիտության օրենքների և բովանդակության վերաբերյալ: Ինչ վերաբերում է ուսումնասիրվող լեզվին, ապա դրա յուրացման գործընթացում նրանք տիրապետում են հաղորդակցական տեսակներին, եղանակներին, ինչպես նաև համապատասխան մշակույթին:

Լատիներեն լեզվի ուսուցման բովանդակության հիմնական բաղադրիչներն են՝

- 1) ուսուցման ենթակա լեզվական նյութը (բառանյութ, հնչյունաբանություն, քերականություն),
- 2) կառուցվածքով և բովանդակությամբ աստիճանաբար բարդացող տեքստերի ուսումնասիրությունը,
- 3) ուսուցման ենթակա, սակայն մայրենի լեզվում բացակայող լեզվական երևույթների քննարկումն ու ուսուցումը [32, 44, 73, 92, 101, 155]:

Դիտարկենք օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի բովանդակության հիմնական բաղադրիչների ուսուցման կազմակերպման ամենաէական հատկանիշները.

1. Լեզվական նյութի զուգադրական վերլուծությունը ցույց է տալիս լատիներենի և ուսուցանվող եվրոպական լեզուների հնչյունական, բառային և քերականական համակարգերի ընդհանուր բաղադրիչների առկայությունը:

2. Լատիներենի նպատակային ուսուցման համար անհրաժեշտ է կիրառել այնպիսի տեքստեր, որոնցում ներառված լինեն բավարար չափով նյութ հետևյալ խնդիրները լուծելու համար՝

- առավելաչափ նպաստել հնչյունական և ձևաբանական բարդությունների հաղթահարմանը,
- կարդալ և թարգմանել ուսումնական տեքստերը,

- ի ցույց դնել և բացահայտել բառերի, բառակապակցությունների և նախադասությունների կառուցվածքային և իմաստային առանձնահատկությունները,
- համալիր կերպով ձևավորել ու զարգացնել ընթերցանական և թարգմանական կարողությունները:

Ուսումնական տեքստերի բովանդակությունը պետք է համապատասխանի ուսուցանվող քերականական նյութին: Այն պետք է ունենա ոչ միայն մասնագիտական կողմնորոշում, այլև նպաստի աշխարհայացքի ընդլայնմանը և կրթադաստիարակչական խնդիրների իրականացմանը:

3. Առանց լատիներեն լեզուն ներկայացնող մշակույթի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի և հետաքրքրության ցուցաբերման, առանց այդ լեզվին հնարավորինս լավ տիրապետելու ցանկության, անհնար է ուսանողների մեջ ձևավորել ու զարգացնել լատիներեն հաղորդակցական ունակություններ:

Օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի ուսուցման բովանդակության կարևորագույն բաղադրիչը ուսումնական նյութն է, որը ներառում է՝ տեսական նյութ, այսինքն՝ տեղեկություններ հնչյունաբանությունից, քերականությունից և բառագիտությունից, որոնք սովորողներին ներկայացվում են ողջ դասընթացի ընթացքում, ինչպես նաև՝ տեքստային նյութ [109, էջ 317-318]: Հնչյունաբանական, քերականական և բառային նյութի ընտրությունն ու այն ներկայացնելու փուլերը, նախ և առաջ, պայմանավարված են ուսուցման նպատակով և դրա իրականացմանը հատկացված ժամանակահատվածով: Ինչ վերաբերում է տեքստային կամ լեզվաբանական նյութի բովանդակությանը, ապա դրա թե՛ ընտրության և թե՛ ուսուցման հիմքում ընդունվում է տվյալ բուհի կամ ֆակուլտետի մասնագիտական կողմնորոշումը: Վերջինս դրսևորվում է որոշակի թեմատիկայով և ենթալեզվով, ամրագրված՝ ուսումնական պլաններում, ծրագրերում և համապատասխան ուսումնաօժանդակ նյութերում:

Լատիներենի ուսուցման բովանդակության ուսումնասիրությունն օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետում ի հայտ է բերում նրա ելակետային երեք կողմերը՝

ա) լեզվաբանական, որն իր մեջ ներառում է լեզվական նյութի՝ հնչյունաբանական, քերականական և բառային նվազագույնների հստակ ընտրությունը: Բնականաբար,

լեզվաբանական բաղադրիչի ընտրությունը և նյութի մատուցման հաջորդականությունը որոշվում է ուսումնական ծրագրով սահմանված չափանիշներով,

բ) հոգեբանական, որը դրսևորվում է սովորողի գիտակցության վրա առարկայի ներգործության աստիճանով՝ հաշվի առնելով նրա հոգեբանական առանձնահատկությունները և մտածողական գործունեությունը,

գ) մեթոդաբանական, որն ընդգրկում է մեթոդիկայի կարգերը՝ նպատակը, մոտեցումը, սկզբունքը, մեթոդը, եղանակը և ուսուցման միջոցները, որոնք կոչված են ապահովելու դասընթացի ինչպես գործնական, այնպես էլ կրթադաստիարակչական խնդիրների իրականացման ուղղվածությունը:

Լատիներենի ուսուցման բովանդակությունը և կառուցվածքը, սովորաբար, սահմանվում են պետական հանրակրթական չափորոշիչների միջոցով՝ պարտադիր հաշվի առնելով տվյալ բուհի մասնագիտական կողմնորոշումը:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի նպատակասլաց ուսումնասիրությունը պայմանավորված է հետևյալ գործոններով՝

1. լատիներենի ուսումնասիրությունը կարող է նպաստել ուսումնասիրվող օտար լեզվի ավելի համակարգված յուրացմանը,
2. լատիներենի ուսումնասիրությունը կարող է խթանել ուսումնասիրվող օտար լեզուների գիտական հետազոտություններին [121, էջ 89]:

Մասնագիտական գիտելիքների և ունակությունների ուսուցման համակարգի յուրաքանչյուր բաղադրիչ իր մեջ ամբողջացնում է մի շարք ենթահամակարգեր, որոնք միտված են սովորողների մասնագիտական հետագա գործունեության ապահովմանը: Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման ենթահամակարգերի առանձնահատկությունը պայմանավորված է ուսումնասիրվող օտար լեզվի կիրառության բնագավառում սովորողների իրազեկությունն ավելի բարձրացնելու, գործունեության ավելի արդյունավետ հիմքեր ստեղծելու համար:

Լատիներենի ուսումնասիրության հիմունքներն ավելի դյուրըմբռնելի դարձնելու համար, մենք ղեկավարվել ենք ինչպես ընդհանուր դիդակտիկական, այնպես էլ նեղ մասնագիտական մոտեցումներով և սկզբունքներով: Հետազոտության մեր կողմից

ընդունված դրույթները դիտարկվել են գիտականության, նպատակահարմարության և այժմեականության տեսանկյունից:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի բառային և քերականական նվազագույնի ընտրության համար մեզ համար հիմք են հանդիսացել մի կողմից՝ ուսումնական պլաններն ու ծրագրերը, մյուս կողմից՝ մասնագիտական չափանիշները, այսինքն՝ օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման նպատակներից բխող հետևյալ խնդիրները՝

➤ **Աշխարհայացքային.** այն սովորողների մեջ ձևավորում է գիտելիքներ լատիներենի ծագման և զարգացման, քաղաքակրթության զարգացման ընթացքում լատիներենի դերի և նշանակության, ինչպես նաև ժամանակակից աշխարհում նրա ունեցած գործառույթների վերաբերյալ:

➤ **Համակարգային.** դա որոշակի հասկացությունների այն ամբողջությունն է, որը դասական լատիներենը բնորոշում է որպես լեզվագիտական համակարգ: Այս պարագայում անհրաժեշտ է հաշվի առնել լատիներենի կառուցվածքային առանձնահատկությունները, ռոմանագերմանական լեզուների հետ ունեցած նրա միջմակարդակային և ներմակարդային կապերը:

➤ **Գործառական.** ուսուցման և ուսումնառության գործընթացում լեզվական միջոցների ընտրությունն է՝ պայմանավորված հաղորդակցման նպատակի, դասընթացի առանձին փուլերում ծագող խնդիրների և պահանջների հետ:

➤ **Գեղագիտական.** վերաբերում է դասընթացի այն տարրերին, որոնք ուղղված են լեզվի մեջ և նրա միջոցով գեղեցիկը ճանաչելուն, լեզվաարտահայտչական միջոցները բացահայտելուն:

➤ **Գործնական.** գիտելիքների, ունակությունների և կարողությունների այն ամբողջությունն է, որը ոչ միայն ընդլայնում է ուսանողների ընդհանուր լեզվական մակարդակը, այլև ձևավորում լատիներենով գրավոր հաղորդակցվելու կարողություններն ու ունակությունները [23, 73, 84, 151, 159, 162]:

Օտար լեզուների ֆակուլտետներում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի առարկան, ինչպես վերը նշվեց, այդ լեզվի դասական շրջանի ձևաբանությունն ու շարահյուսությունն է, որի գործնական նպատակն է՝ ուսանողների մեջ զարգացնել

դասական շրջանի լատիներեն տեքստերի ինքնուրույն ընթերցանական և իմաստավորման ունակություններ:

Դասընթացի հիմքում ընկած է լատիներենի և ռոմանագերմանական լեզուների բառային և քերականական երևույթների համեմատությունը: Հաշվի առնելով լատիներենի հնչյունական համակարգի առանձնահատկությունները, ուսուցման ընթացքում հատուկ ուշադրություն է դարձվում ձայնավորների կարճ և երկար արտասանությանը, որն անմիջականորեն կապված է լատիներենի գոյականական հոլովման և բայական խոնարհման առանձնահատկությունների յուրացման, ինչպես նաև լատիներենի և ռոմանագերմանական լեզուների միջև առկա կապերի գիտակցման հետ:

Մեր կողմից ներկայացված ուսումնական տեքստերը հիմնականում դասական շրջանի հռոմեացի հեղինակների ստեղծագործություններից ընտրված հատվածներ են²: Դրանց միջոցով սովորողները հնարավորություն են ստանում ընդհանուր պատկերացում կազմելու անտիկ շրջանի լեզվամտածողության առանձնահատկությունների մասին, միաժամանակ, խուսափելու հնարավոր արտասանական այն սխալներից, որոնք դրսևորվում են լատիներեն յուրացված արտահայտություններից բնագիր տեքստերի ընթերցանությանն անցնելիս: Բնագիր տեքստերի ընթերցանության ընթացքում պատշաճ ուշադրություն է դարձվում բառապաշարի ուսումնասիրությանը, մասնավորապես, այն բառերի ստուգաբանությանը, որոնք հաճախ գործածվում են մեր առօրյա խոսքում՝ անտեղյակ դրանց իրական ակունքներին և բուն իմաստին: Ուսումնական տեքստերն ու բառային վարժությունները կարևորվում են նաև նրանով, որ դրանց միջոցով ստուգվում և ամրապնդվում են հանձնարարված քերականական նյութը, նվազագույն բառապաշարը, տեքստը ճիշտ վերլուծելու և բառարանով աշխատելու ունակությունները:

«Լատիներեն լեզու» դասընթացի արդյունավետության կարևոր պայմաններից մեկը կարդալու, տեքստերը մեկնաբանելու և թարգմանություն կատարելու

² Որոշ ուսումնական տեքստեր տրված են հավելված 6-ում, իսկ դրանց ամբողջական ցանկը ներկայացված է «Լատիներեն լեզու» (հումանիտար ֆակուլտետների համար) ուսումնական ձեռնարկում [4]:

համապատասխան ունակությունների զարգացումն է [159, էջ 27]: Հետևաբար գործնական պարապմունքների ընթացքում կատարվում են ձևաբանական և շարահյուսական վերլուծություններ: Դրա համար անհրաժեշտ է, որպեսզի սովորողներն ունենան կայուն բառապաշար, անգիր իմանան հանձնարարված լատիներեն արտահայտություններ³:

Յուրացնելով լատիներենի քերականության հիմունքները, ձեռք բերելով թարգմանական հմտությունները և տիրապետելով նվազագույն բառապաշարին (230-250 բառ)⁴ սովորողը հետզհետե կարողանում է ավելի վարժ կարդալ բնօրինակ տեքստեր, մեկնաբանել և բառարանի օգնությամբ թարգմանել դրանք:

Ուսումնական պարապմունքներն իրենց մեջ ամփոփում են մեթոդական այն բոլոր սկզբունքներն ու եղանակները, որոնք նպատակամղված են նշված խնդիրներն իրականացնելու համար: Գործնական պարապմունքներն արդյունավետ կազմակերպելու նախապայմաններն են՝ դասի մանրամասն պլանավորումը, նախանշված խնդիրների իրականացումը, ինչպես նաև արդյունքների պարբերական վերլուծությունները:

Ինչպես վերը նշել ենք, մեր հետազոտական աշխատանքի բուն շարժառիթը Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման գործընթացը համակողմանիորեն բարելավելն է: Այդ գերխնդրին հետամուտ՝ ստորև ներկայացնում ենք նշված ֆակուլտետում լատիներեն դասընթացի մեր կողմից մշակված կառուցվածքն ու բովանդակությունը:

Լատիներենի ուսուցման նշված գործընթացը պայմանականորեն կարելի է բաժանել երկու փուլի՝ նախնական և հիմնական:

Նախնական փուլը բաղկացած է վեց ժամից, իսկ հիմնական փուլը՝ քսանվեց լսարանային և ինը արտալսարանային ժամերից:

Նախնական փուլը, որը ներառում է նաև ներածական մասը, նպատակ ունի համառոտ ներկայացնել լատիներենի սկզբնավորման և զարգացման պատմությունը, մատնանշել լատիներենի կարևորությունը ռոմանագերմանական լեզուների յուրացման

³ Ուսուցման ենթակա բառանյութի նվազագույնը տե՛ս հավելված 1 և հավելված 2:

գործընթացում, ինչպես նաև սովորողներին զինել լատիներեն դասընթացի ծրագրով նախատեսված բառանյութի, հնչյունաբանության և քերականության մասին ընդհանուր գիտելիքներով:

Նախնական փուլում սովորողը պետք է տիրապետի հետևյալ ունակություններին՝

- ✓ ճիշտ հնչունավորել լատիներեն տառերը, տառակապակցությունները և երկբարբառները,

- ✓ ճիշտ որոշել բառերի նախավերջին վանկի կարճությունը կամ երկարությունը,

- ✓ ճիշտ կատարել բառերի շեշտադրությունը,

- ✓ կարողանալ որոշել բառի այս կամ այն խոսքի մասին պատկանելությունը և պաշտոնը նախադասությունում:

Հիմնական փուլի նպատակն է ուսանողների մեջ ձևավորել լատիներենի գրավոր խոսքի տարրական ունակություններ և կարողություններ, զարգացնել ընթերցանական տեխնիկա: Զուգահեռաբար մեծ ուշադրություն է դարձվում քերականության ուսուցմանը, նախադասության վերլուծությանը, բառարանի հետ աշխատելու և թարգմանություն կատարելու ունակությունների զարգացմանը:

Հիմնական փուլում ուսանողները պետք է անգիր իմանան լատիներեն մի շարք թևավոր արտահայտություններ և ուսումնասիրեն հետևյալ քերականական կարգերը՝

- առաջինից հինգերորդ հոլովման գոյականներն իրենց հոլովական հարացույցերով,

- առաջին և երկրորդ խմբի ածականները, ածականների համեմատության աստիճանները,

- ինֆեկտի և պերֆեկտի համակարգերը,

- հրամայական եղանակը, սահմանական ներկա, սահմանական անցյալ անկատար, սահմանական ներգործական անցյալ կատարյալ, սահմանական ներգործական անցյալ վաղակատար, սահմանական առաջին ապառնի, սահմանական կրավորական անցյալ կատարյալ, սահմանական կրավորական անցյալ վաղակատար, սահմանական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևերը, ստորադասական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակները,

- լինել (esse) բայի խոնարհումը վերոնշյալ ժամանակներով, esse-ով կազմվող բայերը,
- անցյալ ժամանակի կրավորական և ներկա ժամանակի ներգործական դերբայները,
- անձնական, անդրադարձ, ստացական դերանունները, դերանվանական ածականները,
- բայի անդեմ ձևերը,
- մակբայը և մակբայի համեմատության աստիճանները,
- թվականները,
- Accusativus cum Infinitivo և Nominativus cum Infinitivo դերբայական դարձվածները: Տվյալ փուլում ուսանողը պետք է տիրապետի հետևյալ ունակություններին՝
- ✓ տարբերել նախադասության անդամների քերականական ձևերը,
- ✓ անսխալ բացահայտել նախադասության շարահյուսական կառուցվածքը և նախադասության մեջ բառերի քերականական ձևերը,
- ✓ թարգմանել հանձնարարված նախադասությունները,
- ✓ վերլուծել ուսումնասիրվող նախադասությունները,
- ✓ կարդալ և թարգմանել լատիներեն ուսումնասիրվող բնօրինակ տեքստերը,
- ✓ անգիր իմանալ 60-70 լատիներեն հայտնի թևավոր արտահայտություններ (հայերեն թարգմանությամբ հանդերձ):

Նշված երկու փուլերի իրականացման հիմքում ընկած են լեզվական միջոցների ուսուցման նպատակայնության և հետևողականության սկզբունքները: Գործնականում դրանք իրենցից ներկայացնում են լեզվական նյութի (հնչյունաբանություն, բառագիտություն, քերականություն) ուսուցման որոշակի հերթագայություն՝ ըստ այս կամ այն փուլում տվյալ երևույթի գերակայության:

Հաշվի առնելով լատիներեն դասընթացին հատկացված խիստ սահմանափակ ժամաքանակը.

- ուսումնական գործընթացում ուսուցանվող նյութը ներկայացվում է «պարզից բարդ» սկզբունքով,

- ուսուցանվող նյութը ներկայացվում է հակադարձ կապի սկզբունքով, այսինքն՝ մի փուլից մյուսի անցումը, ըստ էության, մի մակարդակից մեկ այլ մակարդակի անցում է,
- ուսուցման կոնկրետ ժամանակահատվածի համար նախատեսված է կոնկրետ ընտրված ուսումնական նյութ, որն ունի բարդության որոշակի գործակից,
- ողջ դասընթացի ընթացքում կիրառվում է ինչպես բառային, այնպես էլ քերականական միավորների ուսուցման հաճախականության սկզբունքը, այսինքն՝ առավելությունը տրվում է այն նյութին, որն առավել հաճախ է հանդիպում ուսումնական տեքստերում:

ԱՌԱՋԻՆ ԳԼԽԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

- Լատիներեն լեզվով մեզ ժառանգություն հասած մշակույթը, ըստ էության, արտացոլում է քաղաքակրթության զարգացման ամենակարևոր դրվագները և այդ լեզվի պատմական զարգացման փուլերը, որոնք իրենց հետքն են թողել նաև օտար լեզուների ուսուցման ընդհանուր մեթոդիկայի վրա: Այդուհանդերձ, լատիներենի ուսուցման ավանդական մեթոդիկան այլևս ի զորու չէ բավարարելու այդ լեզվին տիրապետելու մերօրյա պահանջները:
- Լատիներեն լեզվի ուսուցումը հանդիսանում է պարտադիր դասընթաց օտար լեզուների թե՛ մանկավարժամեթոդական և թե՛ բանասիրական ուղղվածության մասնագետների պատրաստման գործընթացում: Ռոմանագերմանական լեզուների ֆակուլտետներում լատիներեն լեզվի ուսուցման առկա դրվածքը՝ դրա ընդհանուր բովանդակությունը, հնարավորություն չի ընձեռում իրականացնել այդ դասընթացի առջև ներկայումս դրված ո՛չ գործնական, ո՛չ էլ կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակները:
- Լատիներենի ուսուցումը հայախոս միջավայրում ունի իր առանձնահատկություններն ու ինքնատիպ դրսևորումները: Դրանք պայմանավորված են մի շարք գործոններով, որոնցից, ըստ կարևորության, հարկ է առանձնացնել՝ մեզանում առկա բազմալեզվությունը, մայրենի, ռոմանագերմանական և լատիներեն լեզուների միևնույն լեզվաընտանիքին պատկանելու հանգամանքը, որպես մեռած՝ հաղորդակցական միջավայր և դաշտ չունեցող լատիներեն լեզվի նկատմամբ ուսանողության ընդհանուր վերաբերմունքը: Նշված և մի շարք այլ գործոնները հարկ է հաշվի առնել և կառավարելի դարձնել ուսումնական գործընթացում, քանի որ դրանք կարող են ունենալ ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ազդեցություն:
- Ժամանակակից օտար լեզուների համեմատությամբ սահմանափակ հաղորդակցական դաշտ և հնարավորություններ ունեցող լատիներեն լեզվի արդյունավետ ուսուցումը չի կարող իրականացվել խոսակցական օտար լեզուների ուսուցման միևնույն բովանդակությամբ: Լատիներենի ուսուցման ավանդական բովանդակություն նույնպես չի ապահովում ծրագրային պահանջների իրականացումը:

➤ Անհրաժեշտ է մշակել լատիներենի ուսուցման ռազմավարական նոր հայեցակարգ, ուսումնական ծրագիր և չափորոշիչներ՝ հաշվի առնելով տվյալ դասընթացի առանձնահատկություններն օտար լեզուների մասնագիտական ուսուցման ֆակուլտետներում:

**ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

**2.1. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ՀՍԱԿԵՑՈՒՄՆ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՈՒՄ**

Ուսուցման նպատակը օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի հիմնական կարգերից մեկն է, ինչպես նաև բոլոր դասընթացների բովանդակային հենքը [40, էջ 52-53]: Առանց հստակ ձևակերպված նպատակների դասավանդողը չի կարող պատկերացում կազմել, թե ինչ ակնկալիքներ կարող են ինքն ու իր ուսանողներն ունենալ դասընթացի ավարտին: Օտար լեզվի ուսուցման նպատակները սերտորեն փոխկապակցված են նաև դրանց իրականացման գործընթացի հետ, ուստի նպատակների կոնկրետացումը որոշակիորոն կանխորոշում է տվյալ դասընթացի ընդհանուր արդյունավետությունը: Ինչպես նշում է ռուս մեծ մանկավարժ Կ.Դ. Ուշինսկին՝ «Նպատակը, ըստ որի մենք ուսումնասիրում ենք այս կամ այն լեզուն, շատ կարևոր է, քանի որ հենց նպատակն է որոշում ուսուցման մեթոդը» [122, էջ 231]:

Հայտնի է, որ ցանկացած օտար լեզվի ուսուցումը հետապնդում է երեք հիմնական նպատակներ՝ գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային [40, էջ 43]: Հիմք ընդունելով լատիներենի ուսուցման դասական տարբերակը, ինչպես նաև ռոմանագերմանական լեզուների ֆակուլտետներում այդ դասընթացի առանձնահատկությունները՝ ստորև ներկայացնում ենք նշված նպատակները [62, 99, 159].

Գործնական նպատակներ – ինչպես վերը նշել ենք, լատիներենը, ի տարբերություն ժամանակակից խոսակցական լեզուների, դասավանդվում և ուսումնասիրվում է գործնական այլ նպատակներով և այլ կերպ: Քանի որ լատիներենն այժմ գործածվում է առավելապես հոգևոր և բժշկության ոլորտներում, ուստի բանասիրության և մանկավարժության մեջ այդ լեզվով հաղորդակցումն ունի սոսկ

պայմանական բնույթ: Տվյալ պարագայում հաղորդակցումը սահմանափակվում է գլխավորապես գրավոր խոսքով, մասնավորապես՝ տեքստեր կարդալով և թարգմանելով: Սրանք են լատիներենի ուսուցման գործնական նպատակները, որոնց իրականացման համար անհրաժեշտ է յուրացնել համապատասխան բառապաշար, կարդալու հմտություններ և տեսական գիտելիքներ լատիներենի լեզվական համակարգի վերաբերյալ:

Լատիներենի ուսուցման նշանավոր հետազոտողները [33, 65, 99, 110, 120, 140, 142, 148, 158] բազմիցս նշել են, որ այդ լեզվի բառապաշարի յուրացումն էական նշանակություն ունի ցանկացած հնդեվրոպական լեզվի ուսումնասիրության գործընթացում, քանի որ այն իր մեջ ամփոփում է մեծ թվով ընդհանուր հնդեվրոպական արմատներ և դրանով իսկ նպաստում է հատկապես ռոմանագերմանական լեզուներում լատինական փոխառությունների յուրացմանը, ինչպես նաև գիտական, քաղաքական և հոգևոր ոլորտներին վերաբերող միջազգային տերմինաբանությունը ստուգաբանորեն մտապահելուն: Այդ կապակցությամբ ակադեմիկոս Վ. Շչերբան նշել է, որ «Հին լատիներենը և նրա լուրջ ուսումնասիրությունը դուռ են բացել դեպի բոլոր լեզուները» [126, էջ 46]:

Հաշվի առնելով լատիներենի քերականության բարդ կառուցվածքը և դասընթացի ոչ միայն գործնական, այլև տեսական ուղղվածությունը, սովորողներին կարդալ սովորեցնելուն զուգընթաց իրականացվում են նաև մի շարք ուսումնական այլ խնդիրներ: Ուսումնական տեքստերի հետ աշխատելիս՝ սովորողները կատարում են ձևաբանական մանրամասն վերլուծություններ այդ լեզվի ինքնատիպ կառուցվածքը, նախադասության մեջ բառերի ազատ շարադասությունը, քերականական կարգերի առանձնահատկությունները, բազմաթիվ վերջածանցներն ու վերջավորությունները և այլն հասկանալու և յուրացնելու համար: Այդ ընթացքում նրանց մեջ ձևավորվում են նախադասության առանձին կառույցները տարբերակելու, համանունության առկայության դեպքում տրոհական վերլուծություն կատարելու, բայերի խոնարհված ձևերի հիման վրա նրանց հիմքերը որոշելու և այլ ունակություններ ու կարողություններ, որոնք նպաստում են տեքստերի ընդհանուր բովանդակությունն ընկալելուն [87, 91, 120, 128, 134]:

Ինչ վերաբերում է լատիներենի տեսական դրույթների ուսուցմանը, ապա, չնայած դրանք սերտորեն կապված են գործնական խնդիրների հետ, այդուհանդերձ օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի տեսության ուսուցումն այլ ուղղվածություն ունի: Քանի որ ներկայումս լատիներեն խոսակցական միջավայր չկա, ապա դրա տեսության ուսուցումն ուղղված է ոչ այնքան հաղորդակցական ունակությունների զարգացմանը, որքան լեզվական գիտելիքների հարստացմանը, և այդ առումով նույնպես լատիներենի ուսուցումն զգալիորեն տարբերվում է այլ օտար լեզուների ուսուցման գործընթացից [61, էջ 18]:

Ասվածից հետևում է, որ լատիներենի լեզվական գիտելիքների գործնական յուրացումը մեծ մասամբ իրականանում է մտավոր վերլուծական-համադրական ակտիվ գործողությունների հիման վրա: Դա զարգացնում է ապագա մանկավարժ-լեզվաբանի լեզվական ընդհանուր վերլուծություն կատարելու կարողությունները: Այդ ամենը մեծապես նպաստում է լատիներեն գրավոր տեքստերը հայերեն թարգմանելու կարողությունների զարգացմանը, որը, թերևս, տվյալ դասընթացի գործնական ամենակարևոր նպատակն է: Թարգմանությունն ինքնին ենթադրում է երկու լեզուների բազմակողմանի զուգադրում, որի նպատակը, տվյալ պարագայում, հայերենում լատիներենի լեզվական կառույցների համարժեքը գտնելն է:

Կրթադաստիարակչական նպատակներ – Լատիներենի ուսուցումը շոշափելի ներդրում ունի ինչպես ընդհանուր լեզվաբանական գիտելիքների ընդլայնման ու խորացման, այնպես էլ ռոմանագերմանական տվյալ լեզուն ավելի գիտակցված, հիմնավորված և նպատակային յուրացնելու համար: Լատիներեն լեզվի համակարգի յուրացմանը զուգընթաց, հնարավորություն է ընձեռնվում ավելի խոր գիտակցել, որ գոյություն ունեն մտքերն արտահայտելու տարբեր եղանակներ: Այդ տեսակետից հատկապես արժեքավոր է լատիներենի միջոցով և նրա շնորհիվ ուսումնասիրվող ռոմանագերմանական ու մայրենի լեզուներին ավելի հաստատապես տիրապետելու իրական հնարավորությունը [11; 139, էջ 48]:

Դարեր շարունակ լատիներենի ուսուցումը հիմնականում նպաստել է տրամաբանության և ռացիոնալ լեզվամտածողության զարգացմանը, առանց որի անհնար է ապահովել կրթության պատշաճ մակարդակ: Դա առավելապես

պայմանավորված էր լատիներենի դասական ուսուցման բովանդակությամբ և կառուցվածքով, որի հիմքում ընկած էին մտավոր լարված գործողություններ պահանջող՝ թարգմանությունը, համեմատությունը, վերլուծությունը, համադրությունը, վերացարկումը, ինչպես նաև համառոտագրությունների, թեզիսների և տեքստերի ձևակերպումը [96, էջ 8-9]: Լատիներենի ժամանակակից դասընթացները չնայած հետապնդում են կրթադաստիարակչական շատ ավելի ընդգրկուն խնդիրներ, ինչպես, օրինակ՝ լեզվաբանական մտահորիզոնի ընդլայնում, քերականական մտածողության զարգացում, ցանկացած լեզվի գործառության ոլորտներում գիտական և ստեղծագործական մոտեցման մշակում, կարճատև և երկարատև հիշողության զարգացում, այսպես կոչված՝ «լեզվի զգացողության» ձեռքբերում և այլն, այդուհանդերձ, տրամաբանական մտածողություն զարգացնելը մնում է այդ լեզվի դասավանդման կարևոր նպատակներից մեկը [93, 111]:

Մշակութային նպատակներ – Որպես համաշխարհային մշակույթի հնադարյան մնայուն արժեքների ճանաչման միջոց՝ լատիներենն ուսումնասիրողներին հաղորդակից է դարձնում անտիկ և միջնադարյան, մասնավորապես՝ վերածննդի շրջանի մշակութային նվաճումներին, որոնք իրենց ազդեցությունն են թողել ոչ միայն եվրոպական, այլև մյուս աշխարհամասերի քաղաքակրթության զարգացման վրա [81, 86, 102, 107, 131, 160, 166]: Սովորողները բնագիր տեքստերի միջոցով տեղեկություններ են ստանում Հին Հռոմի պատմության կարևորագույն դրվագների, առասպելների, ականավոր մտածողների, փիլիսոփաների և քաղաքական գործիչների կյանքի և գործունեության վերաբերյալ: Արդյունքում, իբրև լատիներենի ուսումնասիրության բաղկացուցիչ գործընթաց, ուսանողների մեջ մշակվում է հոգևոր իրական արժեքների աշխարհում ճիշտ կողմնորոշվելու ունակություններ:

Փորձի վկայությամբ, լատիներեն երկրագիտական ուղղվածության տեքստերի հետ աշխատանքն ընդլայնում է ուսանողների պատմամշակութային աշխարհայացքը: Նրանք ծանոթանում են հնում այդ լեզվով հաղորդակցվող երկրների պատմության, աշխարհագրության, նիստ ու կացի՝ բարքերի և սովորույթների, անտիկ շրջանի կրթողների հետ: Լատիներեն ուսումնական տեքստերը վերցված են գրական և հոետորական աշխատություններից, որոնք ներառում են հանրահայտ ուսանելի

ասույթներ, դարձվածքներ, ասացվածքներ և թևավոր խոսքեր, ուստի հարստացնում են ցանկացած լեզվով արտահայտվող խոսքը՝ մշակելով խոսքի ընդհանուր կուլտուրա:

Ի մի բերելով լատիներենի ուսուցման նշված երեք խումբ նպատակները՝ կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացությունների.

ա) Օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի ուսուցման գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների իրականացումը փոխկապակցված՝ մեկը մյուսով պայմանավորված գործընթաց է: Ընդ որում, առաջնայինը գործնական նպատակների միագումար ուղղվածության՝ սովորողների մեջ լատիներեն տեքստեր ընթերցելու և հասկանալու, անհրաժեշտ նվազագույն բառապաշարի և քերականական գիտելիքների որոշակի մակարդակի ստեղծումն է, որի առկայության պարագայում միայն նրանք ի զորու կլինեն կարդալ ու հասկանալ լատիներեն տեքստեր, որն իր հերթին, հնարավորություն կընձեռի կյանքի կոչել նաև կրթադաստիարակչական ու մշակութային նպատակները:

բ) Լատիներենի ուսուցման ամենաէական առանձնահատկությունն այն է, որ չնայած այլ օտար լեզուների նման սովորողներն ուսումնասիրում են այդ լեզվի հիմունքները, սակայն ոչ համակողմանի հաղորդակցվելու՝ բանավոր և գրավոր տեղեկատվություն փոխանակելու համար: Լատիներենի քննարկվող դասընթացը հետապնդում է շատ ավելի սահմանափակ գործնական նպատակներ, այն է՝ ընթերցելու և ընթերցածը հասկանալու, ինչպես նաև որոշ ասույթներ ճիշտ արտասանելու ունակությունների ձևավորում և զարգացում:

գ) Ակտիվ հաղորդակցման միջավայրից զուրկ լատիներենի ուսուցումն առավելապես հետապնդում է կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակներ: Սակայն, քանի որ վերջիններս կարող են կյանքի կոչվել սոսկ լատիներենի գործնական նպատակների իրականացման միջոցով, ապա տվյալ դասընթացին հատկացվող սուղ դասաժամերի ընթացքում շոշափելի արդյունքների հասնելու համար անհրաժեշտ է խստագույնս համակարգել գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների հարաբերակցությունը:

Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայից հայտնի է, որ ելնելով տվյալ դասընթացի ընդհանուր ուղղվածությունից, նրա գործնական,

կրթադաստիարակչական կամ մշակութային նպատակներից որևէ մեկին առաջնահերթություն տալն ինքնին կանխորոշում է ուսուցման ռազմավարությունն ու մարտավարությունը, մեծապես ազդելով համապատասխան մոտեցումների, սկզբունքների, մեթոդների, եղանակների և միջոցների ընտրության վրա [40, էջ 139]: Դրա հետ մեկտեղ, բացի ուսուցման նշված նպատակներից որևէ մեկին առաջնություն տալու անխուսափելիությունից, միշտ օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջանում սահմանափակումներ մտցնել նաև կոնկրետ նպատակների ցանկում, որը գերազանցապես վերաբերում է ուսուցման գործնական նպատակներին [40, էջ 140]: Տվյալ պարագայում սահմանափակումները վերաբերում են խոսքային գործունեության չորս տեսակներին՝ խոսելուն, ունկնդրելուն, ընթերցելուն և գրելուն, ուսուցանվող թեմատիկային, ինչպես նաև լեզվական նյութի՝ բառապաշարի և քերականության ծավալին:

Հարկ է նշել, որ մեթոդական գրականության մեջ «ուսուցման նպատակ» հասկացության հետ զուգահեռ գործածվում է նաև «պարապմունքի նպատակ» հասկացությունը, որը ոչ միանշանակ մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս: Այդ կապակցությամբ Բ.Դ. Լեմպերտը նշում է, որ «պարապմունքի նպատակ» հասկացությունը շրջանառվում է ուսուցման բովանդակության առնչությամբ, ներառելով դրա երկու բաղադրիչները՝ **ա)** լեզվական նյութի՝ բառանյութի, հնչյունաբանության և քերականության ուսուցումը, **բ)** խոսքային գործունեության տեսակների՝ խոսելու, ունկնդրելու, կարդալու և գրելու ունակությունների ձևավորումը և զարգացումը [82, էջ 25-26]: Մ.Ա. Ամոնաշվիլու կարծիքով, քանի որ պարապմունքների նպատակը քաջ հայտնի է դրանք իրականացնողներին, ինչպես նաև տվյալ բնագավառի գիտնականներին և ուսուցման գործընթացը կազմակերպողներին, ապա այն իրական հետաքրքրություն կարող է ներկայացնել միայն սովորողների համար [20, էջ 47]: Նրա դիտարկմամբ, գիտակցելով դասին և դասից դուրս տրվող հանձնարարությունների բուն նպատակը՝ ուսանողների կողմից առարկայի յուրացման արդյունավետությունն զգալիորեն բարձրանում է [20, էջ 48]: Ն.Գ. Դայրիի տեսակետից «պարապմունքի նպատակ» հասկացությունը կոնկրետ բացատրություն չունի և ավելի

նպատակահարմար է խոսել պարապմունքների մանկավարժական մտահղացման մասին [45, էջ 96]:

«Պարապմունքի նպատակ» հասկացության առնչությամբ մենք առաջնորդվում ենք այն տեսակետով, ըստ որի դա վերաբերում է ուսուցման բազմաբնույթ խնդիրներին, որոնք կոչված են իրականացնել տվյալ դասընթացի առջև դրված գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակները: Այլ կերպ՝ նշված նպատակների փոխկապակցված իրականացումը պահանջում է մի շարք խնդիրների լուծում, որոնք, ըստ էության, ապահովում են դասընթացի արդյունավետությունը: Ուստի խնդիրների համակարգված ձևակերպումը նույնքան անհրաժեշտ է, որքան նպատակների պարզաբանումը:

Նախ անհրաժեշտ է սահմանել «ուսուցման խնդիր» հասկացությունը՝ այն առանձնացնելով «ուսուցման նպատակ» հասկացությունից, որպեսզի ճշգրիտ ընկալվի և իմաստավորվի առաջինիս դերը, նշանակությունը և գործառույթներն ուսուցման գործընթացում: Ընդհանրացնելով «ուսուցման խնդիր» հասկացության առավել հաջողված մի քանի սահմանումներ՝ կարծում ենք, որ ուսուցման խնդիրը՝ ուսուցման և ուսումնառության համատեղ գործունեության արդյունքում մեթոդական այն բոլոր գործողություններն են, որոնք նպատակամղված են տվյալ դասընթացի փոխկապակցված նպատակների իրականացմանը [163]:

Ուսուցման խնդիրներին նվիրված իր հայտնի աշխատության մեջ Ս.Ֆ. Շատալովը ներկայացրել է դրանց համակարգված անվանացանկը՝ բացատրություններով հանդերձ [125]: Հիմք ընդունելով նշված անվանացանկը, ինչպես նաև հաշվի առնելով օտար լեզուների և մասնավորապես՝ հայախոս լսարանում լատիներենի ուսուցման առանձնահատկությունները՝ վերջինիս դասավանդման ողջ գործընթացը համալրող խնդիրները խմբավորել ենք ըստ իրենց դերի, նշանակության և գործառույթի: Այդ տեսակետից նպատակահարմար է դրանք ներկայացնել, որպես՝

1. ուսումնական գործընթացի նախապատրաստական խնդիրներ,
2. ուսումնական գործընթացի կազմակերպման խնդիրներ,
3. ուսումնական գործընթացի վերահսկման խնդիրներ:

Առաջին խմբի խնդիրները վերաբերում են ուսումնական գործընթացի պլանավորման և ծրագրավորման բոլոր կողմերին և պայմաններին, երկրորդ խմբի խնդիրներն առնչվում են ուսումնական գործընթացի համակողմանի իրականացմանը, իսկ երրորդ խմբի խնդիրներն ընդգրկում են այդ գործընթացի փուլային և հանրագումարային արդյունքների բացահայտումը, ներառյալ՝ ուսանողների մնացորդային գիտելիքների վերահսկումը: Ինչպես բազմիցս նշել ենք, օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցումն էականորեն տարբերվում է ժամանակակից օտար լեզուների ուսուցման գործընթացից, որի պատճառով էլ նշված երեք խումբ խնդիրների իրականացումը պահանջում է ինքնատիպ՝ երբեմն ոչ նորմավորված մոտեցումներ:

1. Լատիներենի ուսուցման գործընթացի նախապատրաստական առանցքային խնդիրը համապատասխան ուսումնական ծրագրի մշակումն է: Այն ամբողջացնում է տվյալ դասընթացի նպատակները և դրանց փոխկապակցված իրականացման ողջ բովանդակությունը: Վերջինիս բաղադրիչներն են՝ ուսուցման տևողությունը, փուլերը և դրանցից յուրաքանչյուրին ներկայացվող այլևայլ պահանջները, ուսումնական նյութի բնույթը, ուսուցման ենթակա լեզվանյութի քանակական և որակական չափանիշները, խոսքային գործունեության համապատասխան տեսակները և դրանց զարգացման որոշակի մակարդակներին ներկայացվող պահանջները, դասընթացի իրականացման անհրաժեշտ պայմանները՝ նախընտրելի սկզբունքները, մոտեցումները, մեթոդներն ու եղանակները, ուսուցման համալիր միջոցները, ակնկալիք մնացորդային գիտելիքների և հաղորդակցական ունակությունների ստուգման եղանակներն ու պայմանները, ուսումնառության հիմնական և լրացուցիչ աղբյուրները:

Ուսումնական ծրագրի նշված դրույթներն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է լուծել կառուցվածքային և բովանդակային հետևյալ խնդիրները.

- ✓ ձևակերպել դասընթացի գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակները,

- ✓ ուսումնական պլանով նախատեսված դասաժամերի շրջանակում առանձնացնել դասընթացի ներածական, հիմնական և ավարտական փուլերը, շարադրել դրանցից յուրաքանչյուրին ներկայացվող՝ լեզվական գիտելիքների իմացության,

լեզվահաղորդակցական ունակությունների զարգացման և ստուգման չափանիշները, ինչպես նաև կրթադաստիարակչական և մշակութային պահանջները,

- ✓ քերականական և տեքստային ուսումնական նյութն ընտրել՝ հաշվի առնելով ուսանողների մասնագիտական կողմնորոշումը,

- ✓ սահմանել ուսուցման ենթակա նվազագույն բառապաշարը՝ 230-250 միավոր,

- ✓ սահմանել ուսուցման ենթակա հանրահայտ ասույթների և թևավոր խոսքերի նվազագույնը՝ 60-70 միավոր,

- ✓ սահմանել ուսուցման ենթակա լատիներենի քերականական համակարգի տեսական գիտելիքների և գործնական ունակությունների նվազագույնը,

- ✓ սահմանել ընթերցանական և թարգմանական գործնական ունակությունների տիրապետման չափանիշները և պահանջները ուսումնառության ընթացքում և ավարտին,

- ✓ մատնանշել տվյալ դասընթացի շրջանակում լատիներենի ուսուցումը կազմակերպելու առավել արդյունավետ սկզբունքները, մոտեցումները, մեթոդները և եղանակները,

- ✓ սահմանել լեզվական գիտելիքների և լեզվահաղորդակցական ունակությունների պարբերական, միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումների եղանակները, ձևերը և ժամանակացույցը,

- ✓ նշել լատիներենի լեզվական և խոսքային նյութը դյուրին յուրացնելու ուսումնաօժանդակ միջոցները՝ դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ, վարժությունների ժողովածուներ, ուսումնամեթոդական ուղեցույցներ, բառարաններ, զրուցարաններ և այլն,

- ✓ պարզաբանել ժամանակակից տեխնիկական միջոցների՝ համակարգչի և համացանցի, նվագարկչի և ձայնագրիչի միջոցով լատիներենի ավելի արդյունավետ ուսումնասիրության համալիր հնարավորություններ,

- ✓ ներկայացնել գիտական հիմունքներով լատիներենի ուսումնասիրության հետ կապված մանկավարժամեթոդական, լեզվաբանական և դիդակտիկական անհրաժեշտ աշխատությունների ցանկը:

2. Ուսումնական գործընթացի կազմակերպման խնդիրներն առնչվում են ինչպես ողջ դասընթացին, այնպես էլ յուրաքանչյուր պարապմունքին: Ըստ ուսուցման բովանդակության դրանք բաժանվում են երկու խմբի՝ **ա)** ուսուցման խնդիրներ և **բ)** ուսումնառության խնդիրներ:

ա) Լատիներենի ուսուցման իրականացման հիմք են ծառայում ուսումնական պլանը և ուսումնական ծրագիրը, որոնք ուղղորդում և համակարգում են մանկավարժամեթոդական ողջ այդ գործընթացը: Այդուհանդերձ, քանի որ ցանկացած առարկայի դասավանդումն ինքնին նաև ստեղծագործական գործընթաց է, ապա լատիներենի ուսուցման մանկավարժամեթոդական համալիր խնդիրների արդյունավետ իրականացումը պայմանավորված է ոչ միայն օբյեկտիվ, այլև սուբյեկտիվ բնույթի գործոններով: Այդ տեսակետից քննարկվող խնդիրները պայմանականորեն կարելի է բաժանել երկու ենթախմբի՝ ընդհանուր խնդիրներ և տվյալ պարապմունքի խնդիրներ:

Ընդհանուր խնդիրներից, ըստ կարևորության, հարկ է առանձնացնել՝

- ✓ լատիներենի ուսուցման ողջ ընթացքում նրա բոլոր բաղադրիչները պետք է համահարաբերակցվեն ուսումնական պլանով և ուսումնական ծրագրով սահմանված համապատասխան դրույթների հետ՝ կատարելով անհրաժեշտ ճշգրտումներ,
- ✓ դասընթացի գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային խնդիրները պետք է իրականացվեն փոխկապակցված և փոխհամաձայնեցված, այլ ոչ թե տարանջատ, ավելին՝ ոչ երբեք մեկը մյուսի հաշվին,
- ✓ դասընթացի գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային խնդիրների իրականացումը հարկ է կազմակերպել ուսանողների ապագա մասնագիտական պահանջմունքները և տարիքային հետաքրքրությունները բավարարող ուսումնական նյութի՝ համապատասխան բովանդակություն և կառուցվածք ունեցող տեքստերի և վարժությունների հիման վրա,
- ✓ դասավանդողը պարտավոր է պարապմունքներին հնարավորինս հաճախակի գործածել և սովորողներին հորդորել գործածելու լատիներեն դարձվածքներ և մեջբերումներ,

- ✓ լատիներենի ուսուցման ողջ գործընթացում պետք է գերիշխի ուսանողակենտրոն դիդակտիկական մոտեցումը,
- ✓ անհրաժեշտ է, որ դասավանդողը հետևողական աշխատանք տանի սովորողների ընդհանուր մտահորիզոնի և աշխարհայացքի ընդլայնման ուղղությամբ,
- ✓ լատիներենի դասընթացը պետք է ըստ ամենայնի նպաստի տրամաբանական լեզվամտածողության, խոսքի ընդհանուր կուլտուրայի կատարելագործման և մտավոր ներուժի զարգացմանը:

Լատիներենի տվյալ պարապմունքի առավել կարևոր խնդիրներն են՝

- յուրաքանչյուր դասի համար նախատեսված՝ գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների համամասնական իրականացումը,
- յուրաքանչյուր դասին շրջանառվող բառանյութն ու քերականությունը խոսքի փոխակերպվելով՝ պետք է ունենան գործնական կիրառություն,
- ամեն մի պարապմունքի կազմակերպման հիմքում ընդունել դիդակտիկական դասական մոդելը՝ յուրացված նյութի կրկնություն, նոր նյութի մատուցում, յուրացվող նոր նյութի նախնական ամրապնդում՝ վարժությունների հիման վրա,
- յուրաքանչյուր դասի մարնակրկիտ պլանավորում,
- քերականական տեսական նյութի մատուցումը հետաքրքրաշարժ օրինակներով բազմազանեցնելու անհրաժեշտություն,
- լատիներեն լեզվով ընթերցանության և տեքստերի թարգմանության ունակությունների ձևավորումն ու զարգացումն ընդունել որպես յուրաքանչյուր պարապմունքի առաջնահերթ խնդիր,
- լատիներեն բանավոր ասույթների գործածության պայմանների ստեղծումը դիտել իբրև այդ լեզվի յուրացման կարևոր խթան,
- տվյալ պարապմունքի արդյունավետության աստիճանը գնահատելու հիմք ընդունել ուսանողների մնացորդային գիտելիքները:

բ) Ուսումնառությունը բազմագործառույթային գործընթաց է, որն ուղեկցվում և կառավարվում է մի կողմից՝ ուսանողի վերահսկողությամբ ուսանողի համալիր գործողություններով, մյուս կողմից՝ արտաքին և ներքին ազդեցության մի շարք

գործոններով: Ըստ էության ուսուցման և ուսումնառության խնդիրներն օրգանապես շաղկապված են և կազմում են միևնույն գործընթացի երկու հիմնարար բաղադրիչները [40, 88, 165]: Այդուհանդերձ, իրենց ուղղվածությամբ, նշանակությամբ և գործառույթներով դրանք զգալիորեն իրարից տարբերվում են: Սակայն դրանց միջև ամենաէական տարբերությունը թերևս այն է, որ եթե ուսուցման գործընթացում գերիշխում են օբյեկտիվ բնույթի գործոններ, ապա ուսումնառության պարագայում մենք գործ ունենք առավելապես սուբյեկտիվ գործոնների հետ, որոնցից շատերը օրինաչափությունների չեն ենթարկվում:

Ինչպես վերը նշել ենք, ի տարբերություն ժամանակակից օտար լեզուների, որոնք տիրապետելու համար անհրաժեշտ է մշտական ակտիվ հաղորդակցական միջավայր, լատիներենի ուսումնառությունը կազմակերպվում է բացառապես լսարանում և արտալսարանային հանձնարարություններով, քանի որ այն հեշտացնում է այդ լեզվի կառուցվածքը յուրացնելու, միայն գրավոր խոսքին տիրապետելու և որոշակի արտահայտություններ սովորելու գործնական խնդիրները: Այդ տեսակետից, լատիներենի յուրացման թե՛ լսարանային և թե՛ արտալսարանային աշխատանքների արդյունավետ կազմակերպման համար անհրաժեշտ է՝

- ✓ լսարանային և արտալսարանային աշխատանքների միջև ստեղծել ուղիղ և հակադարձ կապեր,
- ✓ ապահովել այդ լեզվի յուրացման դրդապատճառային հիմնավորվածություն,
- ✓ լսարանային սուղ ժամաքանակը լրացնել արտալսարանային հանձնարարություններով,
- ✓ կիրառել ուսումնական նյութի յուրացման ինչպես դասական՝ հիմնական դիդակտիկական սկզբունքներ, այնպես էլ ժամանակակից մեթոդներ, սկզբունքներ, մոտեցումներ, եղանակներ և ձևեր,
- ✓ պարզաբանել ուսումնական նյութի յուրացման հետ կապված հնարավոր դժվարությունները, դրանք հաղթահարելու ուղիներն ու միջոցները:

3. Լատիներենի, ինչպես և ցանկացած այլ օտար լեզվի դասընթացի արդյունավետության բացահայտումը և վերահսկումը նպատակ ունի վեր հանել յուրաքանչյուր սովորողի առաջադիմության աստիճանը, լեզվանյութի և

հաղորդակցական ունակությունների յուրացման գործընթացում տեղ գտած թերությունները, ինչպես նաև ուսուցման բովանդակությունը և նրա առանձին բաղադրիչների արդյունավետությունը դասընթացի առանձին հատվածներում ու ավարտին: Դա հնարավորություն է ընձեռում ստեղծել ուսուցման և ուսումնառության ավելի նպաստավոր պայմաններ, ցածր կամ ոչ բավարար արդյունավետությամբ հանդես եկող ուսուցման եղանակների ու միջոցների փոխարեն կիրառել ավելի արդյունավետ եղանակներ և միջոցներ, ավելի նպատակաուղղված իրականացնել կրթադաստիարակչական և մշակութային խնդիրները:

Մեթոդիկայից հայտնի՝ լատիներենի դասընթացի համար ուսումնական գործընթացի վերահսկման ձևերից [42, 73, 84, 89], մեր կարծիքով, առավել նպատակահարմար են հետևյալ երեք գործառույթները.

1. վերահսկող-ճշգրտող, որը, ըստ ուսումնական նյութի յուրացման աստիճանի, երևան է բերում ուժեղ, միջին և թույլ ակադեմիական առաջադիմություն ունեցող սովորողներին և որի համաձայն ուսուցանողը համապատասխան ճշգրտումներ է կատարում ինչպես ուսուցման, այնպես էլ ուսումնառության գործընթացում,

2. վերահսկող-ուղղորդող, որը բացահայտում է, թե որքանով են սովորողների գիտելիքները և լեզվահաղորդակցական ունակությունները դասընթացի տվյալ փուլում համապատասխանում ծրագրային պահանջներին՝ մատնանշելով բացթողումները,

3. վերահսկող-ընդհանրացնող, որը հնարավորություն է ընձեռում միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումների միջոցով գնահատել յուրաքանչյուր ուսանողի մնացորդային գիտելիքների և լեզվահաղորդակցական ունակությունների մակարդակը՝ տվյալ քերականական երևույթի, թեմատիկ բառապաշարի, ընթերցանական և թարգմանական ունակությունների վերաբերյալ, ինչպես նաև անել համապատասխան հետևություններ:

Հիշյալ վերահսկողական գործառույթներն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է ապահովել՝

- յուրաքանչյուր սովորողի կանոնավոր և պարբերական ստուգումները,
- ստուգման բանավոր և գրավոր ձևերի բազմազանությունը,
- ստուգումների հասցեականությունը և բազմակողմանիությունը,

- ստուգումների տարբերակված մոտեցումը,
- ստուգումների օբյեկտիվությունն ու հրապարակայնությունը:

2.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԸ

Ի տարբերություն այլ օտար լեզուների, լատիներենի ուսումնասիրությունն առավել արդյունավետ է, եթե այն հիմնված է հետևյալ առանցքային սկզբունքների վրա՝

1. լատիներենի յուրացման գործընթացն իրականացվում է սովորողների մայրենի լեզվի գործածությամբ, որն ապահովում է այդ լեզվի կառուցվածքի խորապես գիտակցված, հետևաբար՝ հիմնավոր յուրացում,

2. լատիներենի դասընթացն իրականացվում է գիտակցական-զուգադրական մեթոդով, որը նպաստում է մայրենի և ուսումնասիրվող օտար լեզվի (լեզուների) միջոցով լատիներեն ծրագրային նյութը յուրացնելուն և որի արդյունքում ձևավորվում է ընդհանուր լեզվական մտածողություն,

3. խթանվում է լատիներեն լեզվի նկատմամբ սովորողների մասնագիտական և ճանաչողական հետաքրքրությունը, որն այդ դասընթացի արդյունավետության կարևոր նախադրյալներից է [32, 71, 84, 142, 159]:

Առաջին երկու կետերը վերաբերում են օտար լեզուների դասավանդման թե՛ ընդհանուր և թե՛ մասնավոր մեթոդիկաներում քաջ հայտնի քերականական-թարգմանական, ուղիղ և գիտակցական-զուգադրական մեթոդների դրույթներին [96, էջ 17, 27]:

Հայտնի ճշմարտություն է, որ անհատի մտավոր և հոգևոր զարգացման վրա մեծ ազդեցություն են թողնում հատկապես այն գիտելիքները, որոնք հիմնված են ճանաչողական հետաքրքրության վրա: Ճանաչողական հետաքրքրությունը մեծապես խթանում է նաև սովորողների ընկալման, մտապահման և մտածողության կարողությունների զարգացմանը [26, 39, 114, 116]:

Հետաքրքրության զարգացումն ինքնին պայմանավորված է մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններով, ինչպիսիք են՝ շրջակա միջավայրը, սովորողի ժառանգական հատկանիշները, անհատի ցուցաբերած ակտիվությունը, մանկավարժության տեսանկյունից տվյալ ուսումնական գործընթացի ճիշտ կազմակերպումը, ուսուցանողի

մասնագիտական վարպետությունը, անձնային հատկանիշները և այլն [43, 53, 55, 59, 76, 130]:

Ճշգրտելով օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման բովանդակությունը կատարելագործելու լծակները՝ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ուսանողների հոգեբանական առանձնահատկությունները: Այդ տեսակետից, օտար լեզուներում մասնագիտացող ուսանողները ևս մեկ օտար լեզու ուսումնասիրելիս սովորաբար չեն հիմնվում մեխանիկական հիշողության վրա: Նրանք ձգտում են մեխանիկորեն անգիր հիշելու գործընթացը փոխարինել տրամաբանական-վերլուծական գործունեությամբ [29, 114, 158]:

Հայտնի է, որ լեզուների յուրացման ընթացքում ուսանողների մեջ ձևավորվում են և՛ գիտակցական, և՛ ենթագիտակցական ինքնատիպ կարողություններ: Այդ տեսանկյունից՝ մեր կողմից առաջարկվող ուսուցման նոր համակարգը կարող է էապես նպաստել ուսումնառության գործունեության ինքնակարգավորման գործին: Տվյալ պարագայում ուսանողների մեջ ավելի կամ պակաս չափով ձևավորվում է ինքնագնահատման համակարգը, որն անհատի ինքնակրթության կարևոր նախադրյալներից մեկն է: Ինքնագնահատման առկայությունը հատկապես կարևորվում է նրանով, որ ուսանողը նոր լեզու յուրացնելիս բավարարվածության զգացում է ունենում [28, 36, 77, 79, 129]: Ինքնագնահատումն էական դեր է խաղում նաև լատիներենի ուսումնասիրության գործընթացում, որն ուսուցման ողջ ընթացքում նպաստում է սովորողների մեջ լատիներենի ուսումնասիրության հանդեպ դրական մոտեցման ձևավորմանը:

Մեր կողմից իրականացված փորձարարական ուսուցման ընթացքում կիրառել ենք հետևյալ հիմնական մոտեցումները.

1. Գործնական մոտեցում (ընթերցանության, ուղղագրության, արտասանության ունակությունների ձևավորում և զարգացում): Այս մոտեցմամբ առաջնային տեղ է հատկացվում գիտակցականությանը: Ուստի՝ հարկ է ուսանողներին սովորեցնել ոչ միայն կատարել հանձնարարությունները, այլև հասկանալ դրանց իմաստը [156, էջ 6-7]: Օրինակ՝ ընթերցանության ուսուցման ընթացքում ուսանողները կատարում են այնպիսի հանձնարարություններ, որոնք նպաստում են նաև տրամաբանական

մտածողության զարգացմանը (տեքստում բովանդակային բառերի տարբերակում, տեքստի բովանդակային տրոհում և այլն):

Լատիներենի դասընթացում մեծապես կարևորվում է քերականության ինչպես գործնական, այնպես էլ տեսական ուսուցումը: Վերջինս իրականացվում է բացատրաբար, որի արդյունավետությունը պայմանավորված է սովորողների կողմից նյութի գիտակցված յուրացմամբ: Ուսանողները սովորում են տարբերակել ամբողջն ու դրա առանձին բաղադրիչները, վերլուծել և ընդհանրացնել, առանձնացնել կարևորը երկրորդականից և ինքնուրույն եզրակացությունների հանգել: Ընդ որում, ինքնուրույն եզրակացություն անելու կարողությունը, իր հերթին, խթանում է նրանց ճանաչողական հետաքրքրության զարգացմանը [84, էջ 405]:

2. Հաղորդակցական մոտեցում (լատիներենի ուսուցման պարագայում այն ինքնատիպ դրսևորումներ ունի): Լատինական հանրահայտ ասույթները և թևավոր արտահայտություններն անգիր արտասանելը, ուսումնական տեքստերի բարձրաձայն ընթերցանությունը և այլն, պարապմունքները դարձնում են էլ ավելի հետաքրքիր, և, որպես դրդապատճառ, նպաստում հանձնարարված նյութի արագ յուրացմանը [27, էջ 3; 159, էջ 7]:

3. Անհատական մոտեցում (անհրաժեշտ պայման է ծրագրային նպատակների իրականացման համար): Փորձի վկայությամբ, անհատական մոտեցումը հնարավորություն է ընձեռում ապահովելու պատշաճ արդյունավետություն մտավոր այլևայլ կարողությունների, հոգևոր տարբեր կերտվածքի և լեզվական զանազան հակվածության տեղ ուսանողների հետ համատեղ աշխատանքում: Տվյալ մոտեցմամբ ուսանող-դասախոս հարաբերությունն իր անմիջական ներգործությունն ունի ուսման հանդեպ սովորողի դրական վերաբերմունքի ձևավորման և այդ գործընթացում բարենպաստ բարոյահոգեբանական պայմանների ստեղծման համար [71, էջ 309-310]:

Առարկայի հանդեպ դասավանդողի ոգևորիչ վերաբերմունքը, կազմակերպվածությունը, ուսուցման գործընթացում սովորողներին ժամանակին արհեստավարժ օգնության ցուցաբերումը, գիտելիքների օբյեկտիվ գնահատումը, նաև բարդ իրավիճակներում դրսևորվող ինքնազսպվածությունը և համբերատարությունը մեծապես նպաստում են լատիներենի յուրացմանը [72, էջ 153; 115, էջ 13]:

Արդյունքում՝ դասավանդողի արհեստավարժ գործելակերպն զգալիորեն բարձրացնում է ուսուցման արդյունավետությունը: Ընդ որում, դասախոսի արհեստավարժությունը պետք է հավասարապես դրսևորվի տվյալ առարկայի ուսուցումն ու յուրացումն արդյունավետ կազմակերպելու ոչ միայն մասնագիտական, այլև մանկավարժական և հոգեբանական անհրաժեշտ գործոնների ապահովման նրա գործունեությամբ: Մասնավորապես լատիներենի ուսուցման գործընթացում մանկավարժահոգեբանական գործոնների դերն ու նշանակությունը խիստ մեծանում է, քանի որ դրանք ինչ-որ չափով փոխհատուցում են ոչ ակտիվ հաղորդակցական ուղղվածություն ունեցող այդ դասընթացի հանդեպ սովորողների անտարբերությանը:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում պարզվեց, որ ուսման հանդեպ ուսանողների անտարբեր վերաբերմունքի դրսևորման պատճառ կարող են հանդիսանալ հետևյալ գործոնները՝

- ա) ուսումնական գործընթացը չի ապահովում գիտելիքների և լեզվահաղորդակցական ունակությունների մատչելի յուրացում,
- բ) դասավանդողը չի առաջնորդվում մնացորդային գիտելիքների գերակա սկզբունքով,
- գ) չկան լատիներենի յուրացման իրական դրդապատճառներ,
- դ) բացակայում է ուսման հանդեպ գիտակցական վերաբերմունքը,
- ե) լատիներեն լեզվի ուսումնասիրության նկատմամբ առկա հետաքրքրության մասնակի կամ լրիվ բացակայություն:

Նշված և մի շարք այլ գործոնների առկայությունն առաջ է քաշում ուսանողների հետ խմբային և ինքնուրույն աշխատանքների ճիշտ կազմակերպման անհրաժեշտություն:

Լատիներենի ուսումնասիրության գործընթացում կարևորում ենք սովորողների հետաքրքրությունը խթանելու հետևյալ ուղղությունները՝

- **Հուզական-ճանաչողական** - այն իր մեջ ներառում է ներաճական դասախոսությունը, ուսուցման արդյունավետ մեթոդները, հետաքրքրաշարժ և ճանաչողական ուսումնական տեքստերի հետ տարվող աշխատանքը,

➤ **Ստեղծագործական** - տվյալ լեզվի յուրացմանն ուղղված ինքնուրույն աշխատանքները և նախաձեռնությունները [89, էջ 8-10]:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում աստիճանաբար ձևավորվել են այն պայմանները, որոնք, ըստ մեզ, անհրաժեշտ են մանկավարժական բուհերում օտար լեզուների մեջ մասնագիտացող ուսանողների՝ լատիներենի ուսուցումը պատշաճ մակարդակով կազմակերպելու համար.

- ✓ մասնագիտական, մանկավարժական և հոգեբանական իրազեկությունների տեսակետից դասավանդողի արհեստավարժ անհատականությունը,
- ✓ ուսուցման ընթացքում կիրառվող ժամանակակից մեթոդների, եղանակների և ձևերի բազմազանությունը,
- ✓ մնացորդային գիտելիքների և լեզվահաղորդակցական ունակությունների միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումները,
- ✓ ուսանողների հանդեպ ցուցաբերվող տարբերակված մոտեցումը,
- ✓ ուսումնառության հանդեպ ուսանողների մեջ հետաքրքրության սիստեմատիկ խթանումը,
- ✓ իրականացվող ուսումնական աշխատանքի պարբերական ինքնավերլուծությունը և անհրաժեշտ ճշգրտումներն ու ուղղումները:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ լատիներենի ուսուցման արդյունավետ կազմակերպման գործընթացում առավել կարևոր նշանակություն ունեն հետևյալ գործոնները՝

- դասընթացի նպատակները և խնդիրները իրականացնելու տեսանկյունից ընտրված լեզվանյութի առկայությունը,
- ընտրված լեզվանյութի գիտական հիմունքներով կազմակերպելու անհրաժեշտությունը,
- ակադեմիական խմբի աշխատանքի մանրակրկիտ պլանավորումը,
- լատիներենի յուրացման դրդապատճառային համալիր գործոնների ապահովումը,
- ուսանողների լսարանային և արտալսարանային փոխկապակցված գործունեությունը համակարգելու և վերահսկելու դասավանդողի հետևողական աշխատանքը:

2.3. ՀԱՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետներում լատիներենի ուսուցման լեզվանյութի ընտրությունը պայմանավորված է երկու հիմնական գործոններով [61, 73, 92, 99]:

Առաջինը լեզվաբանական գործոնն է: Քանի որ լատիներենը մեր օրերում գործածվում է առավելապես գրավոր ձևով, ապա՝ դրա ուսուցման գործընթացում մենք գործ ունենք հաղորդակցական ընկալողական դաշտի հետ, որն ուսանողների մեծ մասի համար սահմանափակվում է միայն ընթերցանությամբ: Լատիներենի ուսուցման այս առանձնահատկությունը նշանակալի ազդեցություն է թողնում լեզվանյութի ընտրության բոլոր կողմերի և պայմանների վրա:

Մյուս գործոնը մեթոդաբանականն է, որը վերաբերում է օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի՝ որպես ուսումնական առարկայի ուսուցման կազմակերպման առանձնահատկություններին:

Քանի որ լատիներենի գործնական ուսուցման բուն նպատակը գրավոր խոսք զարգացնելն է, նախ և առաջ անհրաժեշտ է պարզաբանել, թե այդ պարագայում ինչ է իրենից ներկայացնում «հնչյունական նյութ» հասկացությունը: Հայտնի է, որ «հնչյունաբանություն» եզրույթը գործածվում է երկու իմաստով.

ա) որպես լեզվաբանական առանձին գիտակարգ՝ հնչյունական համակարգի ուսուցման տեսության վերաբերյալ,

բ) որպես տվյալ լեզվի հնչյունական համակարգի գործնական ուսուցման խնդիրների իրականացում, որը վերաբերում է բանավոր խոսքին, ինչպես նաև բարձրաձայն ճիշտ ընթերցանությանը [62, էջ 31-32]:

Լատիներենի հնչյունական նյութի բովանդակությունը ներառում է հիմնականում տեսական գիտելիքներ, այսինքն՝ լատիներենի հնչյունական համակարգի նկարագրությունը: Սակայն գրավոր տեքստերի ընթերցանական ունակությունների ձևավորումն ու զարգացումը պահանջում է նաև տառերի հնչյունավորում, առանց որի անհնար է տեքստերի հետ աշխատել, ուստի, ուսուցման գործընթացում անհրաժեշտաբար որոշակի աշխատանք է տարվում լատիներենի հնչյունները ճիշտ

արտաբերելու ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, այդ գործընթացն էականորեն տարբերվում է ժամանակակից ցանկացած խոսակցական լեզվի հնչյունական համակարգի ուսուցման գործընթացից [84, էջ 405]:

Բանն այն է, որ չնայած դասական լատիներենի արտասանական նորմերը չեն պահպանվել, այդ լեզվի արտասանության ուսուցումը, այսպես թե այնպես, կազմակերպվում է, քանի որ առանց հնչյունաբանության անհնար է որևէ լեզու յուրացնել: Այդ իսկ պատճառով էլ լատիներեն տեքստերի ընթերցանության ուսուցման ընթացքում գործածվող հնչյուններն ավելի շուտ ապահովում են տառահնչությային համապատասխանությունը, որն ընդունված է լատիներեն տեքստերի մերօրյա հնչունավորման համար: Բացի դրանից, գործածվում են նաև ժամանակակից այլ լեզուների հնչյունները, որոնք քիչ թե շատ համապատասխանում են այն հնչյուններին, որոնք ենթադրաբար եղել են դասական լատիներենում [118, էջ 496]:

Ասվածից հետևում է, որ լատիներենի «հնչյունական նյութ» ասելով հասկացվում է արտասանական այն նորմերը, որոնք գործածվում են լատիներեն տեքստերի հնչունավորման համար: Քանի որ հին հռոմեացիների իրական արտասանությունը մեզ անհասանելի է, այն հնարավոր է վերականգնել միայն տեսականորեն՝ հիմնվելով հետևյալ կողմնակի տվյալների վրա՝

- հռոմեացի քերականների կողմից պահպանված վկայությունները,
- գեղարվեստական և արձանագրական տեքստերը,
- հնչյունների արտաբերման գրավոր աղբյուրներում պահպանված նկարագրությունը,
- հունարենում լատինական փոխառությունների, ինչպես նաև լատիներենում հունական փոխառությունների ուղղագրությունը,
- ժամանակակից ռոմանական լեզուների հնչյունական համակարգերի հիման վրա՝ լատինական որոշ հնչյունների վերականգնումը [136, էջ viii]:

Ինչպես արդեն նշել ենք, լատիներենի ուսումնամեթոդական հետազոտությունների վերաճնունդը սկսվել է 19-րդ դարի վերջերին: Այդ ժամանակներից ի վեր մշակվել են լատիներենի արտասանության [91, 136, 137, 141] և շեշտադրության [119, 135, 154], ինչպես նաև, քերականական համակարգի այլ

բաղադրիչների վերաբերյալ որոշակի կանոններ և նորմեր, որոնք ոչ միշտ են համընկնում դասական լատիներենի վերաբերյալ շատերի պատկերացումներին: Դա բացատրվում է վերը նշված այն հանգամանքով, որ միջնադարում և դրանից շատ ավելի վաղ ժամանակներից սկսած, լատիներենը եղել է դիվանագիտական, գիտական և կրթական բնագավառների առաջատար լեզուն: Հետևաբար լատիներենի բազմադարյան գործածության արդյունքում մեզ հասել են այդ լեզվի ավանդական արտասանության սոսկ առանձին դրվագներ, որոնք հաճախ տարբերվում են տեսականորեն վերականգնված դասական արտասանության կանոններից և նորմերից [145, էջ 109]:

Լատիներենի ավանդական արտասանության առնչությամբ հարկ է նշել, որ այն արտացոլում է հնչյունական դասական համակարգի այն փոփոխությունները, որոնք առաջացել են հռոմեական կայսրության անկման շրջանում (5-րդ դարի վերջ): Դրանք են՝ երկբարբառների պարզեցումը, այսպես կոչված՝ երաժշտական շեշտի փոխարինումն արտաշնչական շեշտով, ձայնավորների միջև հնչերանգային և արտասանական տևողության տարբերությունների նվազեցումը և այլն: Մյուս կողմից, ավանդական արտասանության հիմքում ընկած են նաև այն փոփոխությունները, որոնք ծագել են տարբեր ազգային առոգանություններով խոսող մարդկանց կողմից լատիներենն այլևայլ տարբերակներով գործածելու հետևանքով [31, էջ 25-29]:

Իրական կյանքում լատիներենի դասական տարբերակը կրողների բացակայության պայմաններում, որոնց արտասանությունը մեզ համար օրինակ կծառայեր, դրա վերականգնումը, իհարկե, մոտավոր բնույթ է կրում, այսինքն՝ խոսքը ոչ թե հին հռոմեացիների իրական արտասանության վերականգնման մասին է, այլ միայն դրան հնարավորինս նմանեցման [145, էջ 107]:

Հնչյունական համակարգի համեմատական վերլուծությունը, որը կիրառվել է ավանդական և դասական արտասանությունների միջև, ցույց է տալիս, որ արտասանության երկու տեսակներն էլ պայմանական են, այսինքն՝ չեն բնորոշում ձայնավոր հնչյունների արտասանական տևողությունը և դրա վրա հիմնված երաժշտական շեշտը, որը դասական լատիներենի արտասանության էական առանձնահատկություններից է [47, էջ 840]:

Հարկ է նշել, որ ավանդական և դասական արտասանությունների միջև եղած տարբերությունը մեծ է: Հետխորհրդային ժամանակաշրջանում շատ բուհերում ընդունված է ավանդական արտասանությունը, որը բացատրվում է ինչպես հաստատուն ավանդույթի շարունակություն, այնպես էլ լատիներենի և նոր լեզուների միջև եղած ժառանգականություն, ինչպես նաև ժամանակակից լեզուներում հնչյունների զարգացումն ընդգծելու ձգտում [75, 110]: Սակայն անկախ գոյություն ունեցող տեսակետներից՝ ուսանողներին պետք է տրվեն որոշակի տեղեկություններ դասական լատիներենի արտասանության կանոնների վերաբերյալ:

Բառապաշարի ուսուցման ընթացքում անհրաժեշտ է ուսանողների ուշադրությունը կենտրոնացնել լատիներենի ձայնավորների արտասանական տևողության միջև առկա տարբերությունների վրա [132, էջ 19-22]:

Փորձի վկայությամբ, լատիներեն տեքստերի ընթերցանության ընթացքում արտասանության տևողության բնորոշումը և իմացությունը շատ դեպքերում անհրաժեշտ է: Հետևաբար նախ հարկ է ուսանողներին բացատրել հնչյունական երևույթների կարևորությունը, ներկայացնել միևնույն հնչույթի արտասանության տարբերակները՝ համապատասխան նշաններով հանդերձ, ինչպես նաև ցույց տալ ուսումնական տեքստերում դրանց պարտադիր գործածության բոլոր դեպքերը, ինչպես օրինակ՝

1. Բառակազմության մեջ հնչույթային հակադրությունները, որոնց իմաստատարբերակիչ հատկանիշը ձայնավորների արտասանության տևողությունն է, օրինակ՝ *cōlo* – քամում եմ, *colo* – մշակում եմ, *incīdo* – կտրում եմ, *incido* – ընկնում եմ, *os* – ոսկոր, *ōs* – բերան:

2. Բառահարաբերական ձևային նախավերջին ձայնավորի տևողությունը, որը նույնպես ունի իմաստատարբերակիչ նշանակություն, օրինակ՝ *docēre* – երկրորդ խոնարհում, *colere* – երրորդ խոնարհում, *studēre* – երկրորդ խոնարհում, *regere* – երրորդ խոնարհում: Ինչպես կարելի է դատել օրինակներից, բառի նախավերջին վանկի արտասանության տևողությունն այստեղ բնորոշում է բայի խոնարհման տիպը [144, էջ 34-35]:

Վերոնշյալ օրինակներում ձայնավորի տևողությունը պայմանավորված է շեշտով, որը կրում է հնչերանգային բնույթ: Իհարկե գրավոր խոսքում համապատասխան նշանն է հանդիսանում արտասանության տևողության ցուցիչը: Այս առումով ձայնավոր հնչյունների արտասանության տևողության նշանների իմացությունն անհրաժեշտ է նաև գործնական տեսակետից, քանի որ կարդալու ընթացքում ուսանողը կարող է սխալ հասկանալ տեքստի բովանդակությունը: Այսպես, օրինակ, “Sēro venientibus ossa” ասացվածքում sero բառի e ձայնավորի երկարացման նշանի բացակայությունը կարող է հիմք հանդիսանալ դրա սխալ մեկնաբանության համար: Եթե նշանի առկայության պարագայում այդ ասացվածքը թարգմանվում է «Ուշ եկողներին՝ ոսկորներ», ապա՝ նշանի բացակայության դեպքում այն անհեթեթության է վերածվում՝ «Ես եկողներին ոսկորներ եմ ցանում» [62, էջ 40]:

3. Քերականական նյութի ընկալման համար ձայնավորի արտասանության տևողության իմացությունը նույնպես խիստ անհրաժեշտ է: Այսպես, առաջին հոլովման գոյականների հոլովական ձևերը տարբերելու համար անհրաժեշտ է իմանալ տվյալ հոլովաձևերի ձայնավորների արտասանության տևողությունը [118, էջ 148-149]: Ինչպես, օրինակ, Nominativus singularis – regin**ā**, Ablativus singularis – regin**ā**; Nominativus singularis – stell**ā**, Ablativus singularis – stell**ā**: Այդ երկույթի անտեղյակությունն զգալիորեն բարդացնում է նախադասությունների թարգմանությունը: Օրինակ՝ “Victori**ā** concordi**ā** gignitur” նախադասության մեջ, որի ճիշտ թարգմանությունն է՝ «Հաղթանակը ծնվում է համերաշխությամբ», եթե տևողության նշված նշանները հոլովաձևերի վերջում անտեսվեն, այն կարող է սխալ թարգմանվել՝ «Համերաշխությունը ծնվում է հաղթանակով»:

Ասվածից հետևում է, որ լատիներեն բարձրաձայն ընթերցանության հմտության տիրապետումը, այսինքն՝ կարդացածի ճիշտ հնչունավորումը, հանդիսանում է դրա ընկալման պարտադիր պայման: Ընթերցանության ունակությունների զարգացման խնդիրը փոքր-ինչ հեշտանում է նրանով, որ այն հնչյունները, որոնք գործածվում են հայերեն լեզուն կրողների կողմից լատիներեն տեքստերի հնչունավորման համար, փոխ են առնվում հենց հայերենից, իսկ որոշ հնչյուններ էլ՝ ուսումնասիրվող արևմտաեվրոպական լեզվից:

Փորձը ցույց է տալիս, որ ոչ բոլոր ուսանողներն են ճիշտ կարդում լատիներեն: Բանն այն է, որ լատիներեն դասավանդողներն անհրաժեշտ ուշադրություն չեն դարձնում այդ խնդրին այն մտայնությամբ, որ լատիներեն տեքստերը բարձրաձայն ընթերցելիս, միևնույն է դասական արտասանությունը չի հնչեցվում, որն էլ, մեր համոզմամբ, մեթոդական լուրջ բացթողում է:

Ինչպես բազմիցս նշվել է, օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսումնասիրությանը հատկացվող ժամաքանակը սուղ է, որի պատճառով ինչպես լուռ, այնպես էլ բարձրաձայն ընթերցանության ունակությունները պետք է մշակվեն ողջ դասընթացի ընթացքում: Ըստ այդմ, դասավանդողը պետք է վերլուծի յուրաքանչյուր ուսանողի սխալների բնույթը և պատճառները, որոնք ի հայտ են գալիս ուսուցման գործընթացում [71, էջ 544]: Միայն այդ պարագայում հնարավոր կլինի արդյունավետ կազմակերպել ուսուցման ենթակա լատիներեն տեքստերի ճիշտ արտասանության ունակությունների մշակումը:

Լատիներեն տեքստերի ուսուցողական ընթերցանության ընթացքում, դիտվում են սխալների երկու հիմնական տեսակներ [62, էջ 104].

1. Սխալներ, որոնք ընթերցանության կանոնների խախտման արդյունք են: Օրինակ՝ զգալի թվով սխալներ կապված են **j**, **s** տառերի և **ti**, **ngu**, **qu** տառակապակցությունների դիրքային արտասանության հետ (օրինակ՝ *jucundo* – «յուկունդո» (ճիշտ արտասանություն, այսուհետ՝ ճ.արտ.), «ջուկունդո» (սխալ արտասանություն, այսուհետ՝ ս.արտ.) կամ *major* – «մայոռ» (ճ.արտ.), «մաժոռ» (ս.արտ.); *rosa* – «ռոզա» (ճ.արտ.), «ռոսա» (ս.արտ.); *res* – «ռես» (ճ.արտ.), «ռեզ» (ս.արտ.); *gratia* – «գրացիա» (ճ.արտ.), «գրաթիա» (ս.արտ.); *bestia* – «բեսթիա» (ճ.արտ.), «բեսցիա» (ս.արտ.); *aqua* – «աքվա» (ճ.արտ.), «ակվա» (ս.արտ.); *lingua* – «լինգվա» (ճ.արտ.), «լինգուա» (ս.արտ.)) [4, էջ 12-13]: Այդ հնչյունների արտասանությունը յուրացնելուն մեծապես նպաստում են համեմատություններն արևմտաեվրոպական լեզուների հետ: Այս տեսակետից հարկ է հիշել, որ գերմաներեն ուսումնասիրող ուսանողների համար որոշակի դժվարություն են ներկայացնում հատկապես **s** հնչյունի ճիշտ արտասանությունը: **Ae**, **oe** երկբարբառները, համաձայն ավանդական արտասանության, արտասանվում են որպես մեկ հնչյուն [**է**]: Հաճախակի

կրկնվող սխալների պատճառ են հանդիսանում **ae, oe** երկբարբառների և **aë/aē, oë/oē** տառակապակցությունների միջև եղած արտասանական տարբերությունները, երբ վերջիններս տրոհվում են երկու տարբեր վանկերի և գրվում են վերտողյա նշանով՝ տրեմայով (օրինակ՝ **saepe** – արտասանվում է «սեպե», **aër/aēr** – արտասանվում է «աեռ», **coelus** – արտասանվում է «ցելուս», **poëta/poēta** – արտասանվում է «պոետա») [4, էջ 13]: **Ch, rh, ph** տառակապակցությունները, որոնք հունական փոխառություններ են, արտասանվում են որպես մեկ հնչյուն և ճիշտ կարդալու համար անհրաժեշտ է զուգահեռներ անցկացնել լատիներենի և ռուսումնասիրվող արևմտաեվրոպական լեզուների հետ, որոնցում այդ փոխառություններն առկա են [51, էջ 91; 136, էջ 102; 158, էջ 221]: Օրինակ՝ լատիներեն և անգլերեն **rh, ph** տառակապակցություններն արտասանությամբ համընկնում են:

2. Սխալներ՝ կապված մայրենի և ռուսումնասիրվող օտար լեզվի, հատկապես ռուսերենի փոխազդեցության հետ: Նմանատիպ սխալներից առավել տիպական է ռուսերենի չշեշտվող “о” հնչյունի արտասանության ազդեցությունը: Քանի որ այն թե՛ ռուսերենում և թե՛ հայերենում արտասանվում է «ռ», ապա օրինակ՝ “**imperator**”-ի փոխարեն ունենում ենք «իմպեռատոր» սխալ արտասանական տարբերակը [5, էջ 25]:

Լատիներեն տեքստերի հնչունավորման հետ կապված սխալները կանխելու և վերացնելու համար հարկ է ուսուցման հենց սկզբից մեծ ուշադրություն դարձնել այդ խնդրին: Առանձնահատուկ ուշադրություն է պետք դարձնել նաև ճիշտ շեշտադրմանը: Շեշտադրական սխալները կանխելու համար անհրաժեշտ է ուսանողների կողմից ոչ միայն արտասանական կանոնների տիրապետում, այլև դրանց վարժվածություն:

2.4. ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ

Լատիներենի քերականության ընկալման և յուրացման կարևոր նախապայմաններից է այդ լեզվի քերականական երևույթների բովանդակության սահմանումը՝ դրանց որակական և քանակական կազմի ընտրությունը և ուսուցման կազմակերպումը [89, էջ 8; 159, էջ 42]:

Հայտնի է, որ նախքան լեզվական որևէ միավորի կամ երևույթի՝ որպես մի ամբողջության յուրացումը, ուսանողը պետք է սովորի ճանաչել դրա առանձին տարրերը, հատկանիշներն ու առանձնահատկությունները: Այդ իսկ պատճառով էլ լատիներեն սովորողների ուշադրությունն անհրաժեշտ է կենտրոնացնել քննվող քերականական երևույթի հիմնական և կարևոր կողմերի վրա: Բանն այն է, որ լատիներենի ուսումնասիրության նախնական փուլում ուսանողները հաճախ սխալ են ընկալում գրավոր խոսքում ներկայացված քերականական երևույթները, խախտում են ձևաբանական միավորների սահմանները, աղճատում են խոսքաշարը, որը հանգեցնում է ասույթի սխալ իմաստավորմանը: Հետևաբար անհրաժեշտ է ուսանողների մեջ հետևողականորեն ձևավորել քերականական երևույթի ամբողջական ընկալում և միաժամանակ՝ գործնականում այդ քերականական երևույթի տարրերը տարանջատելու և համակցելու ունակություն:

Ուսուցանվող քերականության գործընթացն իրականում բարդ նյութից պարզի անցումն է (ռեդուկցիա)՝ համաձայն ուսուցման նպատակների: Խոսքը վերաբերում է միայն այն քերականական երևույթներին, որոնք անհրաժեշտ են ու բավարար՝ լեզվահաղորդակցական գործնական նպատակներ իրականացնելու համար [12, էջ 52]:

Լատիներենի քերականության գործնական կիրառության վերաբերյալ տեղեկություններն արտացոլվում են գործածվող տեքստերում, որտեղ կարևորվում են ծրագրով սահմանված քերականական երևույթները: Տվյալ պարագայում անհրաժեշտ է ճշտել՝

1) ձևաբանական և շարահյուսական միավորների հարաբերական կարևորությունն ու առաջնահերթությունը,

2) ձևաբանական և շարահյուսական միավորների որակական և քանակական կազմը,

3) ուսուցման ընթացքում ինչ հաճախականությամբ անդրադառնալ քերականական նշված միավորներին:

Ինչպես արդեն նշել ենք Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցումն իրականացվում է ընդամենը մեկ կիսամյակի ընթացքում: Հաշվի առնելով այդ իրողությունը՝ լատիներենի դասընթացի հաջողությունն զգալիորեն պայմանավորվում է քերականական նվազագույնի տրամաբանված ընտրությամբ:

Քերականական նվազագույնի ընտրությունը հիմնականում կախված է ուսուցման նպատակներից՝ դրանց իրականացմանը տրամադրված ժամանակահատվածով, ուսումնամեթոդական տարբեր պայմաններով, ինչպես նաև ուսուցման ենթակա բառապաշարով և գործածվող տեքստերով [2, 18, 38, 65, 85, 89, 98, 133]:

Յուրաքանչյուր քերականական երևույթ, որ ներգրավված է քերականական նվազագույնում, պետք է որոշակի չափով արտացոլվի պարտադիր բառապաշարում: Քերականական նվազագույնն ընտրելիս հարկ է առաջնորդվել հետևյալ սկզբունքներով՝

1. հաշվի առնել տվյալ քերականական երևույթի դերն ու նշանակությունն ընթերցանական և թարգմանական ունակությունները զարգացնելու գործընթացում,

2. հաշվի առնել բառանյութի նվազագույնում տվյալ քերականական երևույթների ընդգրկման աստիճանը [12, էջ 53]:

Ահա այդ է պատճառը, որ քերականական նյութի ընտրությունը պայմանավորված է բառային և քերականական նյութի սերտ փոխկապակցությամբ, որը կարգավորվում է ոչ թե լեզվաբանական, այլ մեթոդական և դիդակտիկական սկզբունքներով:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման առանձնահատկություններից մեկն էլ ուսուցանվող լեզվական երևույթների հերթականությունը սահմանելու խնդիրն է, որը կարող է ապահովել դրանց համակարգված յուրացումը: Սույն խնդրի լուծումը մի կողմից ապահովում է դասընթացի պատշաճ արդյունավետությունը, մյուս կողմից՝ ավելի վաղ անցումն

ուսումնական տեքստերին: Վերջիններս հնարավորինս ընդօրինակում են հռոմեացի հեղինակների բնօրինակ տեքստերը, որն անհրաժեշտ է ուսուցման գործնական նպատակի իրականացման համար: Նշված տեքստերի հետ աշխատանքն ուղղված է լեզվական նյութի՝ հնչյունաբանության, քերականության և բառապաշարի ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական ուսուցմանը: Քերականական երևույթների մատուցման հաջորդականությունը սահմանելիս՝ առավել նպատակահարմար ենք գտնում ձևաբանությունն ուսումնասիրել շարահյուսության հետ զուգահեռ՝ միաժամանակ երկու ուղղությամբ՝ անվանական և բայական:

Ուսումնական ծրագրի սահմաններում մատուցվող լատիներենի քերականական նյութն ինքնին սահմանում է նրա մեթոդական համակարգը: Լատիներենի բայական համակարգի ուսումնասիրության հաջորդականությունը պայմանավորված է բայական երկու կերպային կարգերի՝ ինֆեկտի ու պերֆեկտի համակարգերի տրոհմամբ:

Բայի ժամանակաձևերի հաջորդականության կարևորության տեսակետից հարկ է առանձնացնել նշված երկու համակարգերի ժամանակաձևերը ներկայացնելու հերթականության հետևյալ եղանակները՝

1) Ինֆեկտի համակարգի սահմանական եղանակի ժամանակաձևերի ներգործական և կրավորական սեռերի ուսումնասիրությունը, այնուհետև՝ պերֆեկտի համակարգի ներգործական ձևերի, և վերջում՝ պերֆեկտի համակարգի կրավորական ձևերի ուսումնասիրությունը:

2) Բայական երկու համակարգերի՝ ինֆեկտի և պերֆեկտի զուգահեռ ուսումնասիրությունները հետևյալ հաջորդականությամբ՝ սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական ներկա (*Praesens Indicativi Activi et Passivi*); սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական անցյալ անկատար (*Imperfectum Indicativi Activi et Passivi*); սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ (*Perfectum Indicativi Activi*); սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար (*Plusquamperfectum Indicativi Activi*); սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական առաջին ապառնի (*Futurum I (Primum) Indicativi Activi et Passivi*); սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի (*Futurum II (Secundum) Indicativi Activi*); սահմանական եղանակի

կրավորական անցյալ կատարյալ, անցյալ վաղակատար և երկրորդ ապառնի (Perfectum, Plusquamperfectum et Futurum II (Secundum) Indicativi Passivi) [6, էջ 150]:

Ժամանակաձևերի դասավանդման հերթականության առաջին եղանակը, որն ավելի հաճախ է կիրառվում օտար լեզուների ֆակուլտետներում, չնայած ապահովում է բայի համակարգված յուրացում, այդուհանդերձ ունի մեթոդական և լեզվաբանական բնույթի թերություններ, օրինակ՝ պերֆեկտի համակարգի ուսումնասիրությունն իրականանում է ավելի ուշ:

Ինչ վերաբերում է բայի ժամանակաձևերի մատուցման երկրորդ եղանակին, ապա՝ նշված հերթականությունը չի հակասում քերականական նվազագույնի ընտրության հիմնական չափանիշներին: Այն հեշտացնում է արտահայտությունների ընտրությունը և ընթերցանության համար նախատեսված տեքստերի մշակումը, քանի որ կապակցված տեքստ կազմել առանց պերֆեկտի դժվար է: Հարկ է նշել, որ նախքան վերը նշված ժամանակաձևերն ուսումնասիրելը, կարելի է բայի խոնարհումների հետ զուգահեռ սովորեցնել հրամայական եղանակը (Modus Imperativus):

Գոյականի հոլովումների մատուցման հաջորդականությունը պայմանավորված է հենց գոյականների հոլովական համակարգի համակարգվածությամբ: Առաջին և երկրորդ հոլովումները, միավորված հոլովական վերջավորությունների ընդհանրությամբ, հարկ է, որ ուսումնասիրվեն գրեթե միաժամանակ: Այս երկու հոլովումները ներառում են անվանական թեքությունների մեծ մասը: Երրորդ հոլովման նյութը հնարավորություն է տալիս ներկայացնել մնացած թեքությունները և սահմանել լատիներենի հոլովների օրինաչափությունները, որից հետո չորրորդ և հինգերորդ հոլովումները համանմանությամբ հեշտ են յուրացվում:

Կարծում ենք, նպատակահարմար է առաջին և երկրորդ հոլովման գոյականների ուսումնասիրությունից հետո անցնել ածականների առաջին խմբի (առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ) ուսուցմանը և միաժամանակ մատուցել նաև կրավորական սեռի հարակատար դերբայը (Participium Perfecti Passivi) և ստացական դերանունները (Pronomina Possessiva), որոնք, ձևական առումով, նման են ածականների այս խմբին: Գերադասելի է ածականների երկրորդ խումբը (երրորդ հոլովման ածականներ)

ուսումնասիրել երրորդ հոլովման գոյականներից հետո և միաժամանակ այս խմբի ածականների հետ ներկայացնել ենթակայական դերբայը (*Participium Praesentis Activi*) [4, էջ 45-49]:

Պետք է նշել, որ ի տարբերություն առաջին և երկրորդ հոլովման գոյականների և ածականների, որոնք միանման են հոլովվում, երրորդ հոլովման գոյականների և ածականների հոլովական հարացույցում կան զգալի տարբերություններ: Երրորդ հոլովման գոյականները հոլովվում են բաղաձայնահանգ, ձայնավորահանգ և խառը տիպերով, իսկ ածականները՝ միայն ձայնավորահանգ տիպով:

Նոր քերականական նյութի մատուցման ընթացքում անհրաժեշտ է առաջնորդվել երկու նպատակով՝ տեսական, որը պահանջում է, որպեսզի յուրաքանչյուր քերականական երևույթ սահմանվի լեզվական համակարգում իր զբաղեցրած դերի և տեղի տեսակետից, և գործնական, այսինքն՝ ցույց տալ տվյալ երևույթի գործառական բնույթը և տեքստում դրա ճանաչման ցուցիչները [12, էջ 54]:

Լատիներենի քերականական նյութի յուրացման գործընթացը հիմնականում կազմակերպվում է երկու եղանակով՝ **ա)** լսարանում դասախոսի կողմից նյութի բացատրությամբ, **բ)** ուսանողի ինքնուրույն աշխատանքով:

Լսարանում նյութի բացատրությանը մեծ նշանակություն ենք տալիս, որովհետև փորձը ցույց է տվել, որ այն խմբերում, որտեղ նյութը մատուցել է դասավանդողը, ուսանողներն ավելի լավ են հասկացել և մտապահել: Քերականական նյութը բացատրելուց հետո, թեման պետք է ամրապնդվի քերականական վարժությունների միջոցով: Քերականական վարժությունները նախատեսված են լատիներենում առավել դժվար քերականական երևույթների թարգմանության տեխնիկայի ձևավորման և զարգացման համար և հնարավորություն են ընձեռում տեքստի հետ աշխատելիս հաղթահարել զանազան դժվարություններ: Յուրաքանչյուր տեքստին առընթեր տրվում են տարբեր հանձնարարություններ, որոնց նպատակն է նոր բառապաշարի ամրապնդումը և լատիներեն տեքստերի թարգմանության հմտությունների զարգացումը:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ լատիներենի լեզվանյութի ուսուցման հաջորդականության շրջանակներում առաջնային տեղ է

զբաղեցնում համակարգվածության գործոնը, որը բացատրվում է տվյալ դասընթացի սակավ դասաժամերով: Կարևոր է, որ ուսուցման յուրաքանչյուր փուլում ուսանողների մեջ ձևավորվի քերականական երևույթների համակարգված գիտելիք, որն անհրաժեշտ է դասընթացի տեսական խնդիրներն իրականացնելու համար: Այս կերպ քերականական նյութի յուրացումը թույլ է տալիս անմիջապես անցնել տեքստերի ընթերցմանը, ինչն էլ համապատասխանում է ուսուցման գործնական նպատակների իրականացմանը:

2.5. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԵՐԱՀՍԿՈՒՄԸ

Լատիներենի ուսուցման գործընթացում խստագույնս կարևորվում է ինքնուրույն աշխատանքի կազմակերպումը, որը պահանջում է սովորողների մեջ ձևավորել տվյալ աշխատանքի համապատասխան ունակություններ: Ակնհայտ է, որ մի կողմից՝ լատիներենի ուսուցման բովանդակության լայն ծավալը, մյուս կողմից՝ այդ դասընթացին հատկացված սահմանափակ դասաժամերը, պարտադրում են ծրագրային պահանջների զգալի մասն իրականացնել ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքի հաշվին, որը ենթադրում է ոչ միայն ցանկություն, այլև աշխատանքային որոշակի եղանակների և հմտությունների առկայություն: Տվյալ պարագայում խոսքը վերաբերում է լատիներենի արտալսարանային ուսումնասիրությանը սովորողներին ըստ ամենայնի պատրաստելու անհրաժեշտությանը:

Հայտնի է, որ ինքնուրույն աշխատանքը ճանաչողական հետաքրքրության զարգացման կարևորագույն բաղադրիչներից է [29, 37, 40, 71]: Ինքնուրույն ճանաչման ճանապարհով ձեռք բերված գիտելիքները շատ ավելի կայուն են, քան այն գիտելիքները, որոնք մատուցվել են ուրիշների, այդ թվում՝ դասավանդողի կողմից [71, էջ 274]: Այդ տեսակետից, լատիներենի արտալսարանային ուսումնասիրումը հարկ է այնպես կազմակերպել, որ դասավանդողը հնարավորություն ունենա ողջ դասընթացի ընթացքում պարբերաբար հետևելու, շտկելու, ստուգելու և գնահատելու ուսանողների ուսումնառության գործունեությունը:

Սովորողի կողմից լատիներենի ուսումնասիրության ինքնուրույն աշխատանքի ամենակարևոր ուղղություններից մեկը՝ հետադարձ սիստեմատիկ կապի ստեղծումն է արդեն յուրացված և շարունակ յուրացվող ուսումնական նյութի միջև: Ընդ որում, դա վերաբերում է ոչ միայն դասավանդողի հանձնարարություններին, այլև սեփական նախաձեռնությամբ յուրացվող բառանյութին, լատիներեն հանրահայտ ասույթներին, քերականական երևույթներին և այլն [63, էջ 4]:

Սովորողի ինքնուրույն աշխատանքը, ինչպես և լսարանային աշխատանքը, պետք է ունենա ուսումնամեթոդական հստակ և իրատեսական պլանավորում, ինչպես նաև յուրացման համար մատչելի ուսումնական նյութ [111, 117, 126, 149]: Այդ տեսակետից,

ուսանողի ինքնուրույն աշխատանքի արդյունավետությունը պայմանավորված է այդ գործընթացում թե՛ դասավանդողի, և թե՛ սովորողի հստակ և նպատակաուղղված գործունեությամբ:

Դասավանդողն ուսուցման ողջ գործընթացում պետք է հանգամանորեն ուսումնասիրի յուրաքանչյուր ուսանողի անհատական կարողությունները և նրան նախապատրաստի և ուղղորդի ինքնուրույն աշխատանքի [3, էջ 213]: Հաշվի առնելով յուրաքանչյուր ուսանողի նաև հոգեբանական առանձնահատկությունները՝ պետք է ընտրել ինքնուրույն աշխատանքի ձևը, տեսակը, ծավալը և ուղղվածությունը: Անհրաժեշտ է ուսանողների մեջ աստիճանաբար ձևավորել ինքնուրույն ճանապարհով գիտելիքներ ձեռք բերելու ցանկություն և նախաձեռնություն, իրենց կատարած ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները վերլուծելու և գնահատելու կարողություններ [40, էջ 51-52; 71, էջ 384]:

Ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքը պլանավորելիս դասավանդողը պետք է բացահայտի և հաշվի առնի, թե՛

- ✓ ի՞նչ դժվարությունների հետ են բախվում ուսանողներն ինքնուրույն աշխատանքը կատարելիս,
- ✓ տնային ո՞ր հանձնարարություններ են նրանց համար առավել դժվար և ժամանակատար,
- ✓ ի՞նչ գործոններով են պայմանավորված այս կամ այն տեսակի և տիպի առաջադրանքների իրականացման դժվարությունները,
- ✓ ո՞ր գործոնները կարող են բարձրացնել ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքի արդյունավետությունը:

Փորձի վկայությամբ, լատիներենի առաջադրանքներն ինքնուրույն հաջողությամբ և ժամանակին կատարելու համար անհրաժեշտ են մի քանի պայմաններ: Ըստ կարևորության՝

- **Առաջին պայման.** յուրաքանչյուր առաջադրանք ճիշտ և համակարգված կատարելու համար հարկ է, որ այն հստակորեն ձևակերպված և ուղղորդված լինի, որը, միանշանակ, կկանխորոշի ուսանողի անելիքը և կուղղորդի նրա հաջորդ քայլերը: Հակառակ պարագայում՝ չկողմնորոշված լինելու հանգամանքը սովորողին

խանգարում է արագ և վստահորեն ընտրել տվյալ առաջադրանքը կատարելու ձևը և եղանակը, որոշել այն կատարելու ընթացակարգը և, միաժամանակ, ճիշտ կողմնորոշվել նաև դասավանդողի կողմից չհանձնարարված, սակայն անհրաժեշտ հավելյալ աշխատանք կատարելու հարցում:

Անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր առաջադրանքի կատարման հստակ ուղղորդումից բացի, ուսանողները դասավանդողից ստանան ցուցումներ լատիներեն նյութի հետ աշխատելու առանձնահատկությունների և մոտեցումների վերաբերյալ:

➤ **Երկրորդ պայմանը** ուսանողի լսարանային և արտալսարանային աշխատանքը հնարավորինս փոխկապակցված կազմակերպելու անհրաժեշտությունն է: Դասավանդողը պետք է այնպես կազմակերպի լսարանային պարապմունքները, որ դասի ընթացքում ուսանողների կողմից կատարված հանձնարարությունների և արտալսարանային աշխատանքների միջև ուղիղ և հետադարձ կապեր ստեղծվեն: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է, որ լսարանային պարապմունքների ընթացքում կատարվող հանձնարարություններն ուսանողներին վստահություն ներշնչեն առ այն, որ նա նաև ինքնուրույն ի զորու է գիտելիքներ և ունակություններ յուրացնել: Անշուշտ, այս դեպքում ուսանողը պետք է ունենա կայուն բառապաշար, անգիր իմանա առավել գործածական լատիներեն արտահայտությունները, ինչպես նաև սովորի ինքնուրույն բացահայտել նոր բառերի և արտահայտությունների իմաստը: Իր հերթին դասավանդողը պետք է յուրաքանչյուր պարապմունքի ընթացքում ստուգի ուսանողների կողմից յուրացված նոր լեզվանյութը և դրանց ճիշտ արտասանությունը:

➤ **Երրորդ պայմանը** տվյալ առաջադրանքը կատարելու համար անհրաժեշտ ուսումնաօժանդակ նյութերի վերաբերյալ դասախոսի հանձնարարականներն են: Մասնավորապես՝ լատիներենի ուսուցման դասագրքերը, ձեռնարկները և այլն այնքան սակավաթիվ են, որ ըստ անհրաժեշտության դրանցից օգտվելու դասախոսի հանձնարարականները խիստ կարևոր նշանակություն ունեն ինքնուրույն աշխատանք կատարելու համար:

➤ **Չորրորդ պայմանն** իր մեջ ամփոփում է ուսանողի անձնային բնութագիրը, այսինքն՝ նպատակասլացությունը, կամքը, ջանասիրությունը, կարգապահությունը, ինչպես նաև, լատիներենն ուսումնասիրելու հետաքրքրությունը և ցանկությունը:

Ինչպես ցույց է տալիս փորձը, ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքն արդյունավետ ղեկավարելու համար նպատակահարմար է առանձնացնել ուսումնական միջոցառումների հետևյալ տարբերակները՝

1. ստուգողական բնույթի անհատական կոնսուլտացիաներ, որոնք անցկացվում են դասախոսի կողմից նախապես որոշված ժամանակահատվածում,

2. մշտապես փոփոխվող խմբակազմով ստուգողական-ուսուցողական բնույթի ուսումնական այլևայլ միջոցառումներ:

Ի մի բերելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ընդհանրապես՝ ուսումնական գործընթացում և, մասնավորապես՝ ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքի կազմակերպման գործում ի հայտ է գալիս ուսանողի և դասավանդողի փոխկապակցված աշխատանքի նոր որակ: Դասավանդողից պահանջվում է այնպես կազմակերպել ուսումնական գործընթացը, որ ուսանողի մոտ ձևավորվի լատիներեն ուսումնասիրելու հետաքրքրություն և ցանկություն և որ նա ձեռք բերի ուսումնական գործունեության արդյունավետությունն ապահովող ինքնուրույն աշխատանքային ունակություններ: Այդ ամենի հիմքում, նախ և առաջ, ընկած են ուսանողների ճանաչողական հետաքրքրության զարգացման մանկավարժահոգեբանական գործոնները:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼԽԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

➤ Ուսուցման կրեդիտային համակարգի պահանջների համաձայն՝ փորձ է արվել մշակելու լատիներեն լեզվի ուսուցման ժամանակակից բովանդակությամբ տեսականորեն հիմնավորված նոր համակարգ, որը կապահովի մեթոդամանկավարժական և ուսումնաճանաչողական ուղղվածության ծրագրային դրույթների իրականացումը:

➤ Լատիներենի ուսուցման բովանդակությունն արդիականացնելու համար փորձել ենք լրամշակել դրա բոլոր լծակները, առաջին հերթին՝ ուսուցման նպատակներն ու խնդիրները, մոտեցումները, սկզբունքները, մեթոդները, եղանակները և միջոցները:

➤ Լատիներեն դասընթացի գործնական նպատակներն իրատեսորեն կյանքի կոչելու համար սահմանել ենք ուսուցման ենթակա լեզվանյութի՝ բառապաշարի (ներառյալ լատիներեն հանրահայտ արտահայտություններն ու դարձվածքները), հնչյունաբանության և քերականության նվազագույնը, ինչպես նաև գրավոր և բանավոր խոսքին ներկայացվող ներկայիս պահանջները:

➤ Կազմել ենք «Լատիներեն լեզու» (հումանիտար ֆակուլտետների համար) ուսումնական ձեռնարկ, որտեղ մշակել և ներդրել ենք համալիր վարժությունների մի համակարգ, որը հնարավորություն է ընձեռում որոշակիորեն բարելավել լատիներեն բնագիր տեքստերի ընթերցանության և թարգմանության ունակությունների մակարդակը՝ զուգահեռաբար իրականացնելով այդ դասընթացի առջև դրված կրթադաստիարակչական և մշակութային խնդիրները:

➤ Լատիներեն լեզվի դասընթացին ավանդաբար տրամադրվող սուղ դասաժամերի պայմաններում ծրագրային պահանջների զգալի մասը, որպես կանոն, թերի են կատարվում: Քանի դեռ տվյալ դասընթացի դասաժամերն ավելանալու հեռանկարներ չկան, պետք է ապավինել ուսանողների արտալսարանային աշխատանքի ավելի տրամաբանված և նպատակաուղղված կազմակերպմանը: Այդ աշխատանքի համակարգված կազմակերպումն ուսանողի մեջ աստիճանաբար ձևավորում է ինքնուրույն նախաձեռնությամբ և փորձով գիտելիքները հարստացնելու և խորացնելու

ունակություններ, ինչպես նաև ինքնուրույն աշխատանքով ձեռք բերած արդյունքները վերլուծելու և գնահատելու կարողություններ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ
ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

3.1. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՅՈՒՐԱՑՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ
ԵՎ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ

Ըստ առավել ընդունված տեսակետներից մեկի՝ չափանիշն այն հասկացությունն է, որի հիման վրա կատարվում է գնահատումը [78, 129, 165]: Այդ առումով՝ օտար լեզուների ֆակուլտետում ուսանողների կողմից լատիներենի յուրացման չափանիշը կարող է սահմանվել որպես՝ լատիներենը գործնականում կիրառելու կարողություն, այսինքն՝ ուսումնական ծրագրին համապատասխան ստացած գիտելիքները, կարողություններն ու ունակություններն ուսումնառության ընթացքում և դրանից հետո կիրառելու կոմպետենցիաներ:

Մեր կարծիքով, ուսանողների գործունեությունը գնահատելու կրեդիտային չափանիշների ներկայիս ընդհանուր համակարգը պետք է խթան հանդիսանա այդ գործընթացը կատարելագործելու համար, իսկ նշված չափանիշներն ինքնին պետք է լինեն բավականաչափ ընկալելի և վերահսկելի: Խիստ կարևոր է, որ յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի, և մասնավորապես՝ լատիներենի համար ձևավորվի այլ դասընթացների հետ փոխհամաձայնեցված խնդիրների և հանձնարարությունների իրականացման մի հստակ համակարգ: Այդ առումով՝ օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի նպատակներն ու խնդիրները պետք է առավել կամ նվազ չափով նպաստեն օտար լեզվի ապագա մասնագետի արհեստավարժ գործունեության ունակությունների և կարողությունների կայացմանը:

Լատիներենի յուրացման աստիճանը բացահայտելու հիմք է հանդիսանում դիդակտիկայից հայտնի՝ գիտելիքների յուրացման որակի չափանիշների համակարգը: Դրանց թվին են դասվում՝ գիտելիքների գիտակցականության աստիճանը, դրանց ամրությունը և հուսալիությունը, լիակատարությունը, ուսումնասիրության խորությունը, ճկունությունը, կոնկրետությունը, ընդհանրությունը, կանոնավորությունը,

համակարգվածությունը, ամփոփվածությունը և այլն [71, էջ 21]: Գիտելիքների յուրացման յուրաքանչյուր մակարդակին համապատասխանում է սովորողների գիտելիքների որոշակի աստիճան: Մասնավորապես՝ Տ.Լ. Կոզանը և Է.Ա. Կրասնոսկին սահմանել են սովորողների գիտելիքների որակի երեք մակարդակ՝

1. առարկայական-բովանդակային, ըստ որի՝ գիտելիքները կարող են բնութագրվել ամբողջությամբ, ընդհանրությամբ և համակարգվածությամբ,

2. գործնական-բովանդակային, որի համաձայն՝ գիտելիքները բնութագրվում են ըստ յուրացման խորության և պատրաստվածության աստիճանի,

3. անձնային-բովանդակային, որն ընդգրկում է սովորողների մտավոր գործունեության այնպիսի հատկանիշներ, ինչպիսիք են՝ մտածողության կայունությունը, ակտիվությունը, ինքնուրույնությունը, ճկունությունը, գիտակցվածությունը, ընկալման խորությունը, քննադատական վերլուծությունը և այլն [78, էջ 47-52]:

Սովորողների լատիներենի գիտելիքների մակարդակը կամ այդ լեզվի յուրացման աստիճանը բացահայտվում է ընթացիկ ստուգման, ներկայացման և ստուգողական թեստերի միջոցով, որոնք կազմվում են ըստ ուսուցման նպատակների:

«Լատիներեն լեզու» դասընթացի յուրացման մակարդակը ստուգելու նպատակով՝ յուրաքանչյուր գործնական պարապմունքի առաջին 20-25 րոպեները հատկացվում են հանձնարարված նյութի կրկնությանը, որը միաժամանակ ծառայում է որպես գիտելիքների ստուգման և գնահատման միջոց: Ստուգման բոլոր ձևերից առավել արդյունավետն ընթացիկ ստուգումն է: Այն հատկանշական է նրանով, որ այդ ընթացքում դասավանդողը հնարավորություն է ունենում վերահսկել դասընթացի տվյալ փուլում սովորողների ձեռք բերած գիտելիքներն ու կարողությունները, «...կանոնավոր կերպով ստուգվում է ինչպես յուրաքանչյուր ուսանողի, այնպես էլ տվյալ ակադեմիական խմբի աշխատանքը, նրանց գիտելիքները, նոր ուսումնասիրվող նյութի ընկալման և յուրացման աստիճանը, որը զուգահեռաբար ուղեկցվում է նոր նյութի կրկնողությամբ և ամրապնդմամբ» [112, էջ 208]: Սովորողների լատիներեն լեզվի

գիտելիքների ստուգման համեմատաբար նոր ձև է ներկայացումը (Praesentatio)⁴: Այն բնույթով թիմային, սակայն միաժամանակ ինքնուրույն աշխատանք է, քանի որ սովորողները գիտելիքներ են ձեռք բերում ինքնուրույն ուսումնասիրության արդյունքում: Ներկայացման թեմաներն ընտրվում են մասնավորապես հին Հռոմի կառավարման համակարգի, պատմական հայտնի դեպքերի, հռոմեական մշակույթի, դիցարանի, հռոմեացի նշանավոր քաղաքական գործիչների և փիլիսոփաների կյանքի և գործունեության վերաբերյալ: Ինչ վերաբերում է հանրագումարային ստուգմանը, ապա այն հնարավորություն է ընձեռում մասնակիորեն վերանայել ուսումնասիրման ենթակա լեզվանյութը, բացահայտել յուրացված գիտելիքների ամրության և ճկունության մակարդակը:

Լատիներեն ուսուցանվող տեքստերն ու լեզվանյութը պետք է հասանելի լինեն սովորողներին: Ըստ այդմ, հարկ է, որ դասավանդողը կանխորոշի, թե լատիներեն ի՞նչ ուսումնական տեքստեր պետք է նրանք ուսումնասիրեն և լեզվանյութի ի՞նչ պաշար պետք է յուրացնեն, որպեսզի մնացորդային գիտելիքների տեսանկյունից ստեղծվեն ուսուցման արդյունավետ պայմաններ:

Հետազոտության արդյունքում փորձել ենք սահմանել օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի գիտելիքների հաղորդման և ստուգման փուլերը: Ստորև համառոտ ներկայացնենք դրանք:

Առաջին փուլը հիմնականում ընդգրկում է ճանաչողական և տեսական բնույթի գիտելիքներ: Այն իրականացվում է առաջին մի քանի դասաժամերի ընթացքում: Այդ ժամանակահատվածում սովորողները հաղորդակից են դառնում լատիներենի զարգացման պատմությանը, մեզ հասած մշակութային հարուստ ժառանգությանը, մատնանշվում է լատիներենի կարևոր դերը ռոմանական լեզուների ձևավորման գործընթացում և դրա չնվազող կենսունակությունը ժամանակակից գիտական տերմինաբանությունում:

⁴ 2012-2013 ուսումնական տարվանից Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ-ի օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» դասընթացի համար ուսումնական ծրագրով հաստատվել է ստուգման հետևյալ ձևերը՝ միջանկյալ ստուգում՝ ներկայացում (Praesentatio) և հանրագումարային ստուգում՝ թեստ: Մինչ այդ միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումների համար ընդունված էին թեստային աշխատանքները:

Երկրորդ փուլը հիմնականում վերաբերում է բառանյութի և քերականության գործնական ուսուցմանը, ինչպես նաև լատիներեն տեքստերի ընթերցանական հիմնական ունակությունների ձևավորմանը:

Երրորդ փուլը հիմնականում ներառում է ընթերցանական կարողությունների զարգացումը, ինչպես նաև բառապաշարի խորացումը և հարստացումը:

Չորրորդ փուլն ընդգրկում է լեզվական գիտելիքների և լեզվահաղորդակցական ունակությունների համակարգումը:

Ինչպես արդեն նշել ենք, ըստ ուսումնական ծրագրի, օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետում «լատիներեն լեզու» դասընթացի ավարտին սովորողները պետք է՝

- յուրացրած լինեն առավել գործածական 230-250 բառային միավոր,
- յուրացրած լինեն 60-70 թևավոր արտահայտություններ,
- տարբերեն նախադասության անդամների քերականական ձևերը,
- բառարանի օգնությամբ թարգմանեն լատիներեն բնօրինակ տեքստերը:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում ծրագրային նյութի ստուգումն իրականացվել է երկու փուլով՝ միջանկյալ և հանրագումարային: Ընդ որում՝ երկու փուլերի դեպքում էլ սովորողների գիտելիքների և կարողությունների ստուգումն իրականացվել է անհատական թեստերի միջոցով (*տես* հավելված 3): Միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումներից առաջ լսարանային պարապմունքների, լրացուցիչ կոնսուլտացիաների և ինքնուրույն աշխատանքների միջոցով սովորողներին նախապատրաստել ենք նշված ստուգումներին:

Ընթացիկ, միջանկյալ և հանրագումարային ստուգումները գնահատվել են 20 միավորի համակարգով, ընդ որում՝

- 8 – 12 «բավարար»,
- 13 – 16 «լավ»,
- 17 – 20 «գերազանց»:

Հանրագումարային ստուգումից հետո, անցկացրել ենք ընդհանուր վարկանիշային հաշվարկ⁵, որտեղ գրանցվել է «Լատիներեն լեզու» դասընթացի

⁵ Վարկանիշային հաշվարկը գրանցվել է 100 միավորի համակարգով:

գրավոր ստուգումների միջին արդյունքը, ինչպես նաև հաճախումները, դասերին նրանց մասնակցության ակտիվությունը, կատարված ինքնուրույն աշխատանքը, ունակությունների և կարողությունների մակարդակը և գիտելիքների կայունությունն ու խորությունը:

Փորձարարական ուսուցման արդյունքները վկայում են, որ օտար լեզուների ֆակուլտետում սովորողների լատիներենի իմացության չափանիշը պայմանավորված է մատուցվող բառանյութի մատչելիությամբ, քերականական երևույթների ներկայացման հաջորդականությամբ, ընթերցանական և թարգմանական ունակությունների զարգացման պայմաններով, ասացվածքներն ու թևավոր արտահայտությունները յուրացնելուն և երկարաժամկետ հիշողության մեջ մտապահելուն նպաստող միջոցներով ու եղանակներով:

3.2. ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ՓԱՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

«Լատիներեն լեզու» դասընթացի արդյունավետության բարձրացման վերաբերյալ վերոշարադրյալ դրույթները գործնականում կիրառելու և փորձարկելու նպատակով 2008-2010 ուսումնական տարիներին փորձարարական ուսուցում ենք կազմակերպել Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետում: Փորձարարական խմբերի արդյունքները համեմատվել են ստուգիչ խմբերի արդյունքների հետ, որը հնարավորություն է ընձեռել համապատասխան ճշգրտումներ կատարել փորձարարական խմբերի ուսուցման գործընթացում:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում կարևորվել են՝

- ✓ սովորողների ավելի նպատակաուղղված ճանաչողական և ակադեմիական կողմնորոշումը,
- ✓ հստակեցված նպատակների և խնդիրների իրականացման վերահսկումը,
- ✓ կիրառվող մեթոդների և եղանակների արդյունավետությունը,
- ✓ ուսումնական գործընթացի մոդելավորումը,
- ✓ դասավանդողի և սովորողների համատեղ գործունեության մանկավարժական և հոգեբանական կողմնորոշումը և այն իրականացնելու եղանակների կոնկրետացումը,
- ✓ կիրառված նոր մեթոդական համակարգի արդյունավետության ստուգումը և արդյունքների արձանագրումը:

Ուսուցման հիմնական գործնական նպատակների՝ լատիներեն բնագիր տեքստեր կարդալու և թարգմանելու արդյունավետությունը բարձրացնելու համար, մենք փորձել ենք լուծել հետևյալ խնդիրները՝

1. ուսումնական նյութի ավելի նպատակային ընտրությունը,
2. ուսումնական նյութի ներկայացման մեթոդապես հիմնավորված հաջորդականությունը,
3. ուսանողների ճանաչողական գործունեության ակտիվացումը՝ որպես առաջադիմության բարձրացման ընդհանուր գործոն:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում մեր կողմից ստուգվել են հետևյալ վարկածները՝

- կենդանի օտար լեզուների ուսուցման օրինակով հաշվի են առնվել ուսուցման ենթակա լեզվանյութի քանակական և որակական չափանիշները,
- ուսուցման գործնական նպատակներն ավելի սերտորեն են ներդաշնակվել կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների իրականացման հետ,
- ուսուցման գործընթացն առավելապես ուղեկցվել է ուսանողակենտրոն և ինտերակտիվ մեթոդներով, ավելի մեծ տեղ է հատկացվել ցուցադրությանը, բացատրությանը և վարժություններին,
- մեթոդական և դիդակտիկական սկզբունքների հիման վրա սահմանվել է ուսուցման ենթակա լեզվանյութի և խոսքային նյութի նվազագույնը,
- որպես ուսումնամեթոդական հիմնական բազա գործադրվել են ուսուցողական համապատասխան ներուժով հագեցած բնագիր տեքստեր:

Փորձարարական ուսուցման հիմքում ընկած է մեթոդական առաջարկվող համակարգը, որն իրականացվում է լատիներենի թարմացված ծրագրի (*լրեն* հավելված 5) և մեր կողմից մշակված և հրապարակված՝ «Լատիներեն լեզու» (հումանիտար ֆակուլտետների համար) ուսումնական ձեռնարկի հիման վրա [4]: Փորձարարական ուսուցման համար հիմք են ծառայել նաև ատենախոսությունում ներկայացված՝ քերականության նվազագույնի մատուցման հաջորդականությունը, նվազագույն բառապաշարը, թևավոր արտահայտությունների և ասույթների ցուցակը (*լրեն* հավելված 1 և հավելված 2): Նվազագույն բառապաշարում ընդգրկված են այն բառերը, որոնք առավել հաճախ են հանդիպում ուսումնական տեքստերում և սովորողներին արդեն ծանոթ են ուսումնասիրվող ռոմանագերմանական լեզուներից: Թևավոր արտահայտություններն ու ասույթները, որոնք ունեն ուսուցողական, կրթադաստիարակչական և ճանաչողական բնույթ, ընտրված են հոռմեացի հայտնի պետական գործիչների, հռետորների, փիլիսոփաների գրական աշխատություններից:

Փորձարարական դասընթացի համար մշակվել է արդիականացված թեմատիկ պլան՝ նախատեսված մեկ կիսամյակի համար, որը և ներկայացնում ենք ստորև (*լրեն* աղյուսակ 1):

Համեմատության համար հավելված 4-ում ներկայացրել ենք նաև օտար լեզուների ֆակուլտետներում լատիներենի դասավանդման երկու ավանդական պլաններ՝ հիմք ընդունելով Ն.Ա. Տեր-Գրիգորյանի [16] և Գր.Գ. Տիրացյանի [17] ուսումնական ձեռնարկները:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի դասավանդման արդիականացված թեմատիկ պլան [4]

Աղյուսակ 1

ՕՐ	ԹԵՄԱ	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ԺԱՄ
I ԴԱՍ	Ներածություն (Introductio): Ալբոբեն (Alphabetum Latinum): Ընթերցանության կանոններ (Orthographia et Orthoëpia): Երկբարբառներ (Diphthongi): Շեշտադրություն (Accentus):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Կարդալ տրված բառերը՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին: 2. Սովորել տրված ասույթները:	2 Ժամ
II ԴԱՍ	Անձնական դերանուններ (Pronomina Personalia): Բայ (Verbum): Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Indicativi Activi et Passivi): Esse (Praesens Indicativi): Հրամայական եղանակ (Modus Imperativus):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Modus Imperativus, Praesens Indicativi Activi et Passivi ձևերով: 2. Որոշել նշված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները:	2 Ժամ
III ԴԱՍ	Գոյական անուն (Nomen Substantivum): Առաջին հոլովման գոյականներ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Հոլովել նշված գոյականները: 2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված:	2

III ԴԱՍ	(Declinatio Prima Substantivi):	3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել “Gaudeamus”:	Ժամ
IV ԴԱՍ	Երկրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Secunda Substantivi): Անձնական և անդրադարձ դերանուններ (Pronomina Personalia et Reflexivum):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Հոլովել նշված գոյականները: 2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. Տեքստ “De Jove” (առաջին հատված):	2 Ժամ
V ԴԱՍ	Ածական անուն (Nomen Adjectivum): Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Primae et Secundae Declinationum): Ստացական դերանուններ (Pronomina Possessiva): Անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայ (Participium Perfecti Passivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Թարգմանել բառակապակցությունները և հոլովել: 2. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել “Pater Noster”: 6. Տեքստ “De Jove” (երկրորդ հատված):	2 Ժամ
VI ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Imperfectum Indicativi Activi et Passivi ձևերով: 2. Որոշել նշված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

VI ԴԱՍ	(Imperfectum Indicativi Activi et Passivi): Esse (Imperfectum Indicativi).	4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. “Ranae et Juppiter” (առաջին հատված):	ժամ
VII ԴԱՍ	Երրորդ հոլովման գոյա- կաններ (Declinatio Tertia Substantivi): Երրորդ բաղա- ձայնահանգ հոլովման գո- յականներ (Declinatio Tertia Consonans Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Գտնել նշված գոյականների հիմքը և հոլովել: 2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված և ընդգծել նրանց հիմքերը: 3. Թարգմանել բառակապակցություն- ները և հոլովել: 4. Թարգմանել հայերեն: 5. Թարգմանել լատիներեն: 6. Սովորել տրված ասույթները: 7. Տեքստ “Ranae et Juppiter” (երկրորդ հատված):	2 ժամ
VIII ԴԱՍ	Երրորդ ձայնավորահանգ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Vocalis Substantivi): Երրորդ խառը հոլովման գոյականներ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Գտնել նշված գոյականների հիմքը և հոլովել: 2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված և ընդգծել նրանց հիմքերը: 3. Թարգմանել բառակապակցություն- ները և հոլովել: 4. Թարգմանել հայերեն: 5. Թարգմանել լատիներեն: 6. Սովորել տրված ասույթները:	2

VIII ԴԱՍ	(Declinatio Tertia Mixta Substantivi):	7. Տեքստ “De Socratis Discipulo”:	Ժամ
IX-X ԴԱՍ ԵՐ	Երրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Tertiae Declinationis): Ածականների համեմատության աստիճաններ (Gradus Comparisonis Adjectivi): Ներկա ժամանակի ներգործական դերբայ (Participium Praesentis Activi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Թարգմանել բառակապակցությունները և հոլովել: 2. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել: 3. Կազմել նշված ածականների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը: 4. Թարգմանել հայերեն: 5. Թարգմանել լատիներեն: 6. Սովորել տրված ասույթները: 7. Տեքստ “De Apolline et De Musis”:	4 Ժամ
XI ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակ (Perfectum Indicativi Activi): Esse (Perfectum Indicativi).	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Perfectum Indicativi Activi ժամանակաձևով: 2. Որոշել նշված բայերի հիմքը, դեմքը, թիվը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. Տեքստ “De Daedalo” (առաջին հատված):	2 Ժամ
XII ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Plusquamperfectum	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XII ԴԱՍ	վաղակատար ժամանակ (Plusquamperfectum Indicativi Activi): Esse (Plusquamperfectum Indicativi): Մակբայ (Adverbium):	Indicativi Activi ժամանակաձևով: 2. Որոշել նշված բայերի հիմքը, դեմքը, թիվը, եղանակը: 3. Նշված ածականներից կազմել մակբայներ և նշել այդ մակբայների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը: 4. Թարգմանել հայերեն: 5. Թարգմանել լատիներեն: 6. Սովորել տրված ասույթները: 7. Տեքստ “De Daedalo” (երկրորդ հատված):	ժամ
XIII ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի առաջին ապառնի ժամանակ (Futurum Primum Indicativi Activi et Passivi): Esse (Futurum Primum Indicativi).	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Futurum I Indicativi Activi et Passivi ձևերով: 2. Որոշել նշված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. Տեքստ “De Diogene” (առաջին հատված):	2 ժամ
XIV ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Futurum II Indicativi Activi ժամանակաձևով: 2. Որոշել նշված բայերի դեմքը, թիվը,	2

XIV ԴԱՍ	(Futurum Secundum Indicativi Activi): Esse (Futurum Secundum Indicativi).	սեռը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. Տեքստ “De Diogene” (երկրորդ հատված):	ժամ
XV ԴԱՍ	Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ (Perfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ վաղակատար (Plusquamperfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական երկրորդ ապառնի (Futurum Secundum Indicativi Passivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II Indicativi Passivi ձևերով: 2. Որոշել նշված բայերի ժամանակը, դեմքը, թիվը, եղանակը: 3. Թարգմանել հայերեն: 4. Թարգմանել լատիներեն: 5. Սովորել տրված ասույթները: 6. Տեքստ “De Prometheo” (առաջին հատված):	2 ժամ
XVI ԴԱՍ	Չորրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quarta Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Գտնել նշված գոյականների հիմքը և հոլովել: 2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված: 3. Թարգմանել բառակապակցությունները և հոլովել: 4. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել: 5. Թարգմանել հայերեն:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XVI ԴԱՍ	Հինգերորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quinta Substantivi):	6. Թարգմանել լատիներեն 7. Սովորել տրված ասույթները: 8. Տեքստ “De Prometheo” (Երկրորդ հատված):	ժամ
ԻՆՔՆՍԻՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ	Ստորադասական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Coniunctivi Activi et Passivi): Esse (Praesens Coniunctivi). Ստորադասական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ (Imperfectum Coniunctivi Activi et Passivi): Esse (Imperfectum Coniunctivi).	“De Alexandro Magno et Diogene” և “De Tantalo” տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:	3 ժամ
ԻՆՔՆՍԻՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ	Դերբայական դարձվածներ Accusativus cum Infinitivo, Nominativus cum Infinitivo. Բայի անդեմ ձևեր: Անկանոն բայեր (Verba Anomalia):	“De Cerere et Proserpine” և “De Mercurio” տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:	3 ժամ
ԻՆՔՆՍԻՐՈՒՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ	Թվական անուն (Numeralia): Դերանուններ (Pronomina): Անկանոն բայեր (Verba Anomalia): Esse-ով կազմվող բայեր (Verba cum Esse):	“Duo Amici et Ursus” և “De Hannibale” տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:	3 ժամ

Գործնական պարապմունքների թեմաներն են՝

Ներածություն: Լատիներենի պատմական զարգացման համառոտ ակնարկ: Ալբուբեն (Alphabetum Latinum): Արտասանության կանոններ (Orthographia et Orthoëpia): Լատինական և հունական տառամիացություններ: Երկբարբառներ (Diphthongi): Լատիներենի շեշտի առանձնահատկությունները (Accentus): Անձնական դերանուններ (Pronomina Personalia): Բայ (Verbum): Բայի հիմքեր և բառարանային ձևեր: Բայի խոնարհումներ: Երրորդ խոնարհման բայերի առանձնահատկությունները: Ինֆեկտի համակարգ: Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Indicativi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Հրամայական եղանակ (Modus Imperativus): Արգելական հրամայական: Գոյական անուն (Nomen Substantivum): Առաջին հոլովման գոյականներ (Declinatio Prima Substantivi): Երկրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Secunda Substantivi): Անձնական և անդրադարձ դերանուններ (Pronomina Personalia et Reflexivum): Ածական անուն (Nomen Adjectivum): Ածականի համաձայնեցումը գոյականի հետ: Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Primae et Secundae Declinationum): Ստացական դերանուններ (Pronomina Possessiva): Անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայ (Participium Perfecti Passivi): Սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ (Imperfectum Indicativi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Երրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Substantivi): Երրորդ հոլովման առանձնահատկությունները: Երրորդ բաղաձայնահանգ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Consonans Substantivi): Երրորդ ձայնավորահանգ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Vocalis Substantivi): Երրորդ խառը հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Mixta Substantivi): Երրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Tertiae Declinationis): Երրորդ հոլովման ածականների համաձայնեցումը գոյականների հետ: Ածականների համեմատության աստիճաններ (Gradus Comparationis Adjectivi): Ներկա ժամանակի ներգործական դերբայ (Participium Praesentis Activi): Պերֆեկտի համակարգ: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակ (Perfectum Indicativi Activi): Լինել (Esse) բայ: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար ժամանակ (Plusquamperfectum Indicativi Activi): Լինել (Esse) բայ: Մակբայ (Adverbium):

Սահմանական եղանակի առաջին ապառնի ժամանակ (Futurum Primum Indicativi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակ (Futurum Secundum Indicativi Activi): Լինել (Esse) բայ: Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ (Perfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ վաղակատար (Plusquamperfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական երկրորդ ապառնի (Futurum Secundum Indicativi Passivi): Չորրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quarta Substantivi): Հինգերորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quinta Substantivi):

Ինքնուրույն աշխատանքի թեմաներն են՝

Ստորադասական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Conjunctivi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Ստորադասական եղանակի անցյալ անկատար (Imperfectum Conjunctivi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Դերբայական դարձվածներ Accusativus cum Infinitivo (հայցական հոլովն անորոշ դերբայով): Nominativus cum Infinitivo (ուղղական հոլովն անորոշ դերբայով): Բայի անդեմ ձևեր: Անկանոն բայեր (Verba Anomalia): Թվական անուն (Numeralia): Դերանուններ (Pronomina): Անկանոն բայեր (Verba Anomalia): Esse-ով կազմվող բայեր (Verba cum Esse): Տեքստերի թարգմանություն:

Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման արդիականացված բովանդակությունը՝

1. ԹԵՄԱ: Ներածություն: Լատիներենի պատմական զարգացման համառոտ ակնարկ: Այբուբեն (Alphabetum Latinum): Լատիներենի հնչյունական համակարգ: Ընթերցանության կանոններ (Orthographia et Orthoëpia): Լատինական և հունական տառամիացություններ: Երկբարբառներ (Diphthongi): Շեշտը լատիներենում (Accentus): ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Լատիներենի պատմության համառոտ ակնարկ: Դասական շրջանի լատիներենի առանձնահատկությունները: Լատիներենի դերը մեր օրերում: Լատիներենի ուսումնասիրության լեզվաբանական, պատմամշակութային և մանկավարժական նշանակությունը: Լատինական այբուբենը: Լատիներեն տեքստերի դասական և միջնադարյան ընթերցանության առանձնահատկությունները:

Հնչյունաբանություն: Ձայնավորների արտասանությունը: Լատինական և հունական տառամիացությունները: Երկբարբառներ: Բաղաձայնների արտասանությունն ու առանձնահատկությունները: Հունական և լատինական տառակապակցությունները: Լատիներեն շեշտի առանձնահատկությունները:

2. ԹԵՄԱ: Անձնական դերանուններ (Pronomina Personalia): Բայ (Verbum): Լատիներեն բայի հիմքեր և բառարանային ձևեր: Բայի խոնարհումներ: Ինֆեկտի համակարգ: Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Indicativi Activi et Passivi). Հրամայական եղանակ (Modus Imperativus): Արգելական հրամայական:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Ձևաբանություն. Անձնական դերանունները: Բայ: Բայի քերականական կարգերը՝ սեռ, ժամանակ, դեմք, թիվ, խոնարհում: Բայի հիմքերի տարբերակումը՝ ինֆեկտի հիմք (անկատարի հիմք), պերֆեկտի հիմք (կատարյալի հիմք), սուպինի հիմք: Բայի բառարանային չորս ձևերը: Բայի դիմային և անդեմ ձևերը: Խոնարհում. լատիներեն բայի չորս խոնարհումները, երրորդ խոնարհման բայերի առանձնահատկությունները: Ինֆինիտիվի (անորոշ դերբայի) կազմությունը: Ինֆեկտի համակարգին հատուկ ներգործական և կրավորական սեռերի դիմային վերջավորությունները: Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակ: Լինել բայի սահմանական ներկա ձևերը: Հրամայական եղանակի կազմությունը: Արգելական հրամայականի կազմությունը:

Շարահյուսություն. նախադասության գլխավոր անդամները, բառերի շարադասությունը նախադասությունում:

3. ԹԵՄԱ: Գոյական անուն (Nomen Substantivum): Առաջին հոլովման գոյականներ (Declinatio Prima Substantivi):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Լատիներենի համադրական բնույթը: Գոյական անուն: Անվան քերականական կարգերը՝ սեռ, թիվ, հոլով, հոլովում: Գոյականի բառարանային ձևերը: Առաջին հոլովման կազմությունը, առանձնահատկությունները:

4. ԹԵՄԱ: Երկրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Secunda Substantivi): Անձնական և անդրադարձ դերանուններ (Pronomina Personalia et Reflexivum):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Ձևաբանություն. երկրորդ հոլովման գոյականները, կազմությունը (Ուղղականի (Nominativus) երկու ձևերը), հոլովումը: Կոչականի

(Vocativus) առանձնահատկությունները: Չեզոք սեռի գոյականների առանձնահատկությունները: Անձնական և անդրադարձ դերանունները, նրանց հոլովումը:

Շարահյուսություն. *հետ* (cum) կապի գործածությունն անձնական և անդրադարձ դերանունների հետ:

5. ԹԵՄԱ: *Ածական անուն (Nomen Adjectivum): Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Primae et Secundae Declinationum): Ստացական դերանուններ (Pronomina Possessiva): Անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայ (Participium Perfecti Passivi):*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Ձևաբանություն. Ածական անուն: Ածականի համաձայնեցումը գոյականի հետ: Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականները (առաջին խումբ), նրանց սեռային վերջավորությունները և բառարանային ձևը: Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականների հոլովական հարացույցը: Ստացական դերանունները, նրանց հոլովումն ու առանձնահատկությունները: Անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայի կազմությունը:

Շարահյուսություն. ածականի շարադասությունը գոյականի հանդեպ:

6. ԹԵՄԱ: *Սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ (Imperfectum Indicativi Activi et Passivi): Լինել (Esee) բայ:*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակաձևի ներգործական և կրավորական սեռերի կազմությունը: Լինել բայի անցյալ անկատար ձևերը:

7. ԹԵՄԱ: *Երրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Substantivi): Երրորդ հոլովման գոյականների տեսակները: Սիզմատիկ և ասիզմատիկ ուղղականներ: Երրորդ բաղաձայնահանգ հոլովման գոյականներ (Declinatio Tertia Consonans Substantivi):*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Երրորդ հոլովման գոյականները: Ինչպես որոշել այս խմբի գոյականների հիմքը: Երրորդ հոլովման գոյականների հիմքերի պատմական դասակարգումը: Երրորդ բաղաձայնահանգ հոլովման գոյականները: Հոլովական առանձնահատկությունները:

8. ԹԵՄԱ: Երրորդ ձայնավորահանգ հոլովման գոյականներ (*Declinatio Tertia Vocalis Substantivi*): Երրորդ խառը հոլովման գոյականներ (*Declinatio Tertia Mixta Substantivi*):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Երրորդ ձայնավորահանգ հոլովման գոյականները, նրանց հոլովական առանձնահատկությունները: Երրորդ խառը հոլովման գոյականները, նրանց հոլովական առանձնահատկությունները: Առաջին խմբի ածականների համաձայնեցումը երրորդ հոլովման գոյականների հետ:

9-10. ԹԵՄԱՆԵՐ: Երրորդ հոլովման ածականներ (*Adjectiva Tertiae Declinationis*): Ածականների համեմատության աստիճաններ (*Gradus Comparationis Adjectivi*): Ներկա ժամանակի ներգործական դերբայ (*Participium Praesentis Activi*):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Երրորդ հոլովման ածականները (երկրորդ խումբ) և նրանց տեսակները: Ինչպես որոշել երրորդ հոլովման ածականների հիմքը: Երրորդ հոլովման ածականների համաձայնեցումը առաջին, երկրորդ և երրորդ հոլովման գոյականների հետ: Ածականների համեմատակ և գերադրական աստիճանների կազմությունը: Ածականների համեմատության անկանոն աստիճաններ: Ներկա ժամանակի ներգործական դերբայի կազմությունը:

11. ԹԵՄԱ: Պերֆեկտի համակարգ: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակ (*Perfectum Indicativi Activi*): Լինել (*Esse*) բայ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Պերֆեկտի համակարգի ընդհանուր բնութագիրը, ներգործական և կրավորական սեռերի կազմությունը: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակաձևի կազմությունը: Լինել բայի անցյալ կատարյալ ձևերը:

12. ԹԵՄԱ: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար ժամանակ (*Plusquamperfectum Indicativi Activi*): Լինել (*Esse*) բայ: Մակբայ (*Adverbium*):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար ժամանակաձևի կազմությունը: Լինել բայի անցյալ վաղակատար ձևերը: Մակբայ: Մակբայների տեսակները և կազմությունը: Մակբայի համեմատության աստիճանները: Բացառությունները:

13. ԹԵՄԱ: Սահմանական եղանակի առաջին ապառնի ժամանակ (*Futurum Primum Indicativi*): Լինել (*Esse*) բայ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Սահմանական եղանակի առաջին ապառնի ժամանակաձևի կազմությունը: Լինել բայի առաջին ապառնի ձևերը:

14. ԹԵՄԱ: Սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակ (Futurum Secundum Indicativi Activi): Լինել (Esse) բայ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևի կազմությունը: Լինել բայի երկրորդ ապառնի ձևերը:

15. ԹԵՄԱ: Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ (Perfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ վաղակատար (Plusquamperfectum Indicativi Passivi): Սահմանական եղանակի կրավորական երկրորդ ապառնի (Futurum Secundum Indicativi Passivi):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ, սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ վաղակատար և սահմանական եղանակի կրավորական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևերի կազմությունը: Այս ժամանակաձևերի հարաբերությունն անորոշ դերբայի հետ:

16. ԹԵՄԱ: Չորրորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quarta Substantivi): Հինգերորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio Quinta Substantivi):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Չորրորդ հոլովման գոյականները, նրանց կազմությունը և հոլովումը: Հինգերորդ հոլովման գոյականները: Հինգերորդ հոլովման առանձնահատկությունները և հոլովումը: Համառոտ ներկայացնել լատիներենի գոյականականների բոլոր հինգ հոլովումները՝ ընդգծելով դրանցում առկա նմանությունները և յուրաքանչյուր հոլովմանը հատուկ բացառությունները:

17. Ինքնուրույն աշխատանք: ԹԵՄԱ: Ստորադասական եղանակի ներկա ժամանակ (Praesens Conjunctivi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Ստորադասական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ (Imperfectum Conjunctivi Activi et Passivi): Լինել (Esse) բայ: Տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Բայ (կրկնություն): Ստորադասական եղանակի ներկա և ստորադասական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակաձևերի կազմությունը: Լինել բայի ստորադասական ներկա և ստորադասական անցյալ անկատար ձևերը:

Կարդալ և թարգմանել տնային ընթերցանության համար նախատեսված տեքստերը:

18. Ինքնուրույն աշխատանք: ԹԵՄԱ: Դերբայական դարձվածներ *Accusativus cum Infinitivo* և *Nominativus cum Infinitivo*: Բայի անդամ ձևեր: Անկանոն բայեր (*Verba Anomalia*): Տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: *Accusativus cum Infinitivo* և *Nominativus cum Infinitivo* դերբայական դարձվածների կազմությունն ու շարադասությունը: Լատիներենի դերբայները և նրանց կազմությունը (*Infinitivus Praesentis Activi*, *Infinitivus Praesentis Passivi*, *Participium Praesentis Activi*, *Gerundium*, *Gerundivum*, *Supinum I*, *Supinum II*): Անկանոն բայերը (*Verba Anomalia*): Անկանոն բայերը և նրանց խոնարհման հարացույցը:

Կարդալ և թարգմանել տնային ընթերցանության համար նախատեսված տեքստերը:

19. Ինքնուրույն աշխատանք: ԹԵՄԱ: Թվական անուն (*Numeralia*): Դերանուններ (*Pronomina*): Անկանոն բայեր (*Verba Anomalia*): *Esse*-ով կազմվող բայեր (*Verba cum Esse*): Տեքստերի ընթերցանություն և թարգմանություն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ: Թվականներ: Թվականների տեսակները: Թվականի համաձայնեցումը գոյականի հետ: Հոլովական առանձնահատկությունները: Ցուցական դերանունները (*Pronomia Demonstrativa*): Որոշյալ դերանունները (*Pronomina Determinativa*): Հարաբերական դերանունը (*Pronomen Relativum*): Հարցական դերանունները (*Pronomina Interrogativa*): Անորոշ դերանունները (*Pronomina Indefinita*): Ժխտական դերանունները (*Pronomina Negativa*): Դերանվանական ածականները (*Adjectiva Pronominalia*): Ուսումնասիրել անկանոն բայերի խոնարհման համակարգը, ինչպես նաև, ուսումնական տեքստերում առավել հաճախ հանդիպվող *esse* (լինել) անկանոն բայով կազմվող բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները:

Կարդալ և թարգմանել տնային ընթերցանության համար նախատեսված տեքստերը:

Փորձարարական ուսուցման անցկացման համար 2008-2010 ուսումնական տարիներին Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետի անգլիական բաժնի առաջին կուրսում ստեղծվել են փորձարարական և ստուգիչ խմբեր: Փորձարարական խմբերում ներգրավվել են 71 ուսանող, իսկ ստուգիչ խմբերում՝ 73:

Փորձարարության ընթացքում ուսանողների կողմից ձեռք բերված գիտելիքների մակարդակը, որակը, ուսուցման ընթացքում ցուցաբերած ակտիվությունը և ուսումնառությունից բավարարված լինելու փաստն արձանագրված է աղյուսակ 5-ում:

Փորձարարական ուսուցման ընթացքում ստուգիչ խմբերում լատիներենի ուսուցումն իրականացվել է ավանդական եղանակով, իսկ փորձարարական խմբերում՝ մեր կողմից առաջարկված մեթոդական համակարգի հիման վրա: Մեր նպատակն էր այսպիսով էականորեն խթանել փորձարարական խմբերի ուսանողների ակադեմիական և ճանաչողական գործունեությունը և շոշափելիորեն բարձրացնել նրանց ուսումնական առաջադիմությունը:

Ինչպես վերը նշել ենք, առաջարկվող մեթոդական համակարգի բաղադրիչներից մեկը՝ ընտրված լեզվական և խոսքային նյութի ուսուցումն ավելի կառավարելի և վերահսկելի դարձնելու համար դրա ներկայացման փուլային նոր ընթացակարգն է: Վերջինիս էությունն ուսուցման ենթակա բառային և քերականական նյութի ընկալման և յուրացման առավել մատչելի պայմանների ստեղծումն է, որի հիմքում ընկած են դիդակտիկական այնպիսի սկզբունքներ, ինչպիսիք են՝ պարզից բարդը, հեշտից դժվարը, համակարգվածությունը, լեզվական տարբեր մակարդակների միավորների պարբերական և հաջորդական կրկնությունը և այլն:

Նշված ընթացակարգը բաղկացած է հինգ փուլերից:

Առաջին փուլում սովորողներին համառոտ բացատրվել է ուսումնասիրվող խոսքի մասի էությունը, քերականական կազմությունը և իմաստը: Նրանց համակ ուշադրությունը հրավիրել ենք քերականական այս կամ այն ձևին հատուկ՝ յուրաքանչյուր բաղադրիչի իմաստային նշանակությանը, ներկայացվել է լեզվական որոշ բաղադրիչներում առկա բառային-քերականական հարաբերությունները, բերվել են օրինակներ և տրվել դրանց հայերեն թարգմանությունները:

Լսարանային պարապմունքներին հատկացված դասաժամից նշված աշխատանքը խլել է մոտավորապես 15-20 րոպե, որից հետո շարունակել ենք սովորողների մեջ աստիճանաբար ձևավորել տվյալ քերականական երևույթի ամբողջական ընկալման և ճանաչման ունակություններ:

Երկրորդ փուլում սովորողները կատարել են ուսումնասիրվող քերականական նյութն ամրապնդելուն ուղղված մի շարք վարժություններ: Նրանց առաջադրվել են այնպիսի հանձնարարություններ, ինչպիսիք են՝ «որոշել նշված բայերի հիմքը, խոնարհումը և խոնարհել բայերը տվյալ ժամանակով», «որոշել խոնարհված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը», «հոլովել նշված գոյականները», «որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված», «համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել», «կազմել նշված ածականների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը», «նշված ածականներից կազմել մակբայներ և նշել այդ մակբայների համեմատական և գերադրական աստիճանները» և այլն:

Երրորդ փուլում ուսումնասիրվող քերականական երևույթը ներկայացվել է ավելի լայն համատեքստով: Յուրացվելիք քերականական երևույթը ներկայացվել է ոչ թե առանձին քերականական ձևով, այլ բառակապակցությունների կամ պարզ նախադասությունների միջոցով: Սովորողները կատարել են այնպիսի առաջադրանքներ, ինչպես օրինակ՝ «տեքստից դուրս գրել հոլովված գոյականներն ու ածականները և որոշել դրանց քերականական ձևը (հոլովում, հոլով, թիվ, սեռ)», «տեքստից դուրս գրել խոնարհված բայերը և որոշել դրանց քերականական ձևը (խոնարհում, եղանակ, ժամանակ, սեռ, դեմք, թիվ)», «վերլուծել նախադասությունը (ներկայացնել նախադասության անդամների քերականական վերլուծությունը)», «փոխել նշված նախադասության ստորոգյալի թիվը (եթե եզակի թվով է դրված, դարձնել հոգնակի և հակառակը)», «նշված նախադասության ստորոգյալը դնել պահանջված ժամանակաձևով», «նշված նախադասությունները դարձնել կրավորական սեռի» և այլն:

Չորրորդ փուլում քերականական երևույթների ավելի խոր ուսումնասիրությունը շարունակվել է արտահայտությունների և նախադասությունների հիման վրա: Սովորողներին հանձնարարվել է՝ «լատիներեն թարգմանել հետևյալ բառակապակցությունները», «բառարանի օգնությամբ հայերեն թարգմանել հետևյալ լատիներեն նախադասությունները», «տրված հայերեն նախադասությունները թարգմանել լատիներեն» և այլն:

Հինգերորդ փուլում սովորողների լեզվական գիտելիքները և ունակությունները փոխակերպվել են գործնական կարողությունների: Այն կազմակերպվել է բնագիր տեքստերի ընթերցանության և թարգմանության հիման վրա և հանձնարարվել որպես ինքնուրույն աշխատանք⁶:

Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետի անգլիական բաժնի առաջին կուրսում 2008-2009 և 2009-2010 ուսումնական տարիներին իրականացված փորձարարական ուսուցման ընթացքում փորձարարական և ստուգիչ խմբերի գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատական ստուգման արդյունքները բացահայտվել են հատուկ այդ նպատակով կազմված թեստերի միջոցով, որոնք ներկայացնում ենք ստորև՝ աղյուսակներ 2, 3 և 4-ում:

⁶ Որոշ հանձնարարություններ, քերականական վարժություններ և ուսումնական տեքստեր, որպես նմուշ, տրված են հավելված 6-ում, իսկ դրանց ներկայացման ընթացակարգն ամբողջովին ներկայացված է «Լատիներեն լեզու» (հումանիտար ֆակուլտետների համար) ուսումնական ձեռնարկում [4]:

2008-2009 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻ					
Լատիներենի ուսուցման փորձարարական և ստուգիչ խմբերի գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատական ստուգման արդյունքները					
N	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐ (Անգլիական բաժնի առաջին, երկրորդ, երրորդ խմբեր) 41 ուսանող		ՍՏՈՒԳԻՉ ԽՄԲԵՐ (Անգլիական բաժնի չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ խմբեր) 41 ուսանող	
		ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել	ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել
1.	Որոշել նշված բայերի հիմքը, խոնարհումը և խոնարհել բայերը տվյալ ժամանակով	29	12	28	13
2.	Որոշել խոնարհված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը	32	9	26	15
3.	Հոլովել նշված գոյականները	37	4	33	8
4.	Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված	35	6	29	12
5.	Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել	24	17	18	23
6.	Կազմել նշված ածականների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը	30	11	23	18

Աղյուսակ 2-ի շարունակությունը

7.	Տեքստից դուրս գրել հոլովված գոյականներն ու ածականները և որոշել դրանց քերականական ձևը (հոլովում, հոլով, թիվ, սեռ)	32	9	28	13
8.	Տեքստից դուրս գրել խոնարհված բայերը և որոշել դրանց քերականական ձևը (խոնարհում, եղանակ, ժամանակ, սեռ, դեմք, թիվ)	33	8	26	15
9.	Վերլուծել նախադասությունը (ներկայացնել նախադասության անդամների քերականական վերլուծությունը)	31	10	27	14
10.	Փոխել նշված նախադասության ստորոգյալի թիվը	33	8	32	9
11.	Նշված նախադասության ստորոգյալը դնել պահանջված ժամանակաձևով	30	11	25	16
12.	Նշված նախադասությունները դարձնել կրավորական սեռի	32	9	29	12
13.	Թարգմանել լատիներենից հայերեն	32	9	27	14
14.	Թարգմանել հայերենից լատիներեն	27	14	20	21
Ընդհանուր արդյունք		76%	24%	64%	34%

2009-2010 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻ					
Լատիներենի ուսուցման փորձարարական և ստուգիչ խմբերի գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատական ստուգման արդյունքները					
N	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐ (Անգլիական բաժնի առաջին, չորրորդ խմբեր) 30 ուսանող		ՍՏՈՒԳԻՉ ԽՄԲԵՐ (Անգլիական բաժնի երկրորդ, երրորդ խմբեր) 32 ուսանող	
		ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել	ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել
1.	Որոշել նշված բայերի հիմքը, խոնարհումը և խոնարհել բայերը տվյալ ժամանակով	26	4	22	10
2.	Որոշել խոնարհված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը	26	4	23	9
3.	Հոլովել նշված գոյականները	28	2	29	3
4.	Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված	28	2	23	9
5.	Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել	21	9	16	16
6.	Կազմել նշված ածականների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը	25	5	23	9

Աղյուսակ 3-ի շարունակությունը

7.	Տեքստից դուրս գրել հոլովված գոյականներն ու ածականները և որոշել դրանց քերականական ձևը (հոլովում, հոլով, թիվ, սեռ)	27	3	23	9
8.	Տեքստից դուրս գրել խոնարհված բայերը և որոշել դրանց քերականական ձևը (խոնարհում, եղանակ, ժամանակ, սեռ, դեմք, թիվ)	25	5	18	14
9.	Վերլուծել նախադասությունը (ներկայացնել նախադասության անդամների քերականական վերլուծությունը)	25	5	21	11
10.	Փոխել նշված նախադասության ստորոգյալի թիվը	27	3	24	8
11.	Նշված նախադասության ստորոգյալը դնել պահանջված ժամանակաձևով	24	6	19	13
12.	Նշված նախադասությունները դարձնել կրավորական սեռի	27	3	23	9
13.	Թարգմանել լատիներենից հայերեն	25	5	21	11
14.	Թարգմանել հայերենից լատիներեն	21	9	16	16
Ընդհանուր արդյունք		84%	15%	67%	33%

2008-2010 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐ					
Լատիներենի ուսուցման փորձարարական և ստուգիչ խմբերի գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատական ստուգման ընդհանուր արդյունքները տոկոսներով					
N	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ 71 ուսանող		ՍՏՈՒԳԻՉ ԽՈՒՄԲ 73 ուսանող	
		ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել	ճիշտ են պատաս- խանել	սխալ կամ մասամբ սխալ են պատաս- խանել
1.	Որոշել նշված բայերի հիմքը, խոնարհումը և խոնարհել բայերը տվյալ ժամանակով	77%	23%	68%	32%
2.	Որոշել խոնարհված բայերի դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը	82%	18%	67%	33%
3.	Հոլովել նշված գոյականները	92%	8%	85%	15%
4.	Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են դրված	89%	11%	71%	29%
5.	Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել	63%	37%	47%	53%
6.	Կազմել նշված ածականների համեմատական և գերադրական աստիճանների ձևերը	77%	23%	63%	37%
7.	Տեքստից դուրս գրել հոլովված գոյականներն ու ածականները և որոշել դրանց	83%	17%	70%	30%

Աղյուսակ 4–ի շարունակությունը

7.	քերականական ձևը (հոլովում, հոլով, թիվ, սեռ)	-	-	-	-
8.	Տեքստից դուրս գրել խո- նարիված բայերը և որոշել դրանց քերականական ձևը (խոնարհում, եղանակ, ժամանակ, սեռ, դեմք, թիվ)	82%	18%	60%	40%
9.	Վերլուծել նախադասությունը (ներկայացնել նախադասութ- յան անդամների քերականա- կան վերլուծությունը)	79%	21%	66%	34%
10.	Փոխել նշված նախադասութ- յան ստորոգյալի թիվը	85%	15%	77%	23%
11.	Նշված նախադասության ստորոգյալը դնել պահանջ- ված ժամանակաձևով	76%	24%	60%	40%
12.	Նշված նախադասությունները դարձնել կրավորական սեռի	83%	17%	71%	29%
13.	Թարգմանել լատիներենից հայերեն	80%	20%	66%	34%
14.	Թարգմանել հայերենից լա- տիներեն	68%	32%	49%	51%
Ընդհանուր արդյունք		80%	20%	66%	34%

Լատիներենի փորձարարական ուսուցումն ավարտվել է փորձարարական և ստուգիչ խմբերի գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատական ստուգմամբ: Այդ նպատակով կազմված թեստերի արդյունքները ցույց տվեցին, որ փորձարարական խմբերի ուսանողների մոտավորապես 80%-ը ճիշտ են

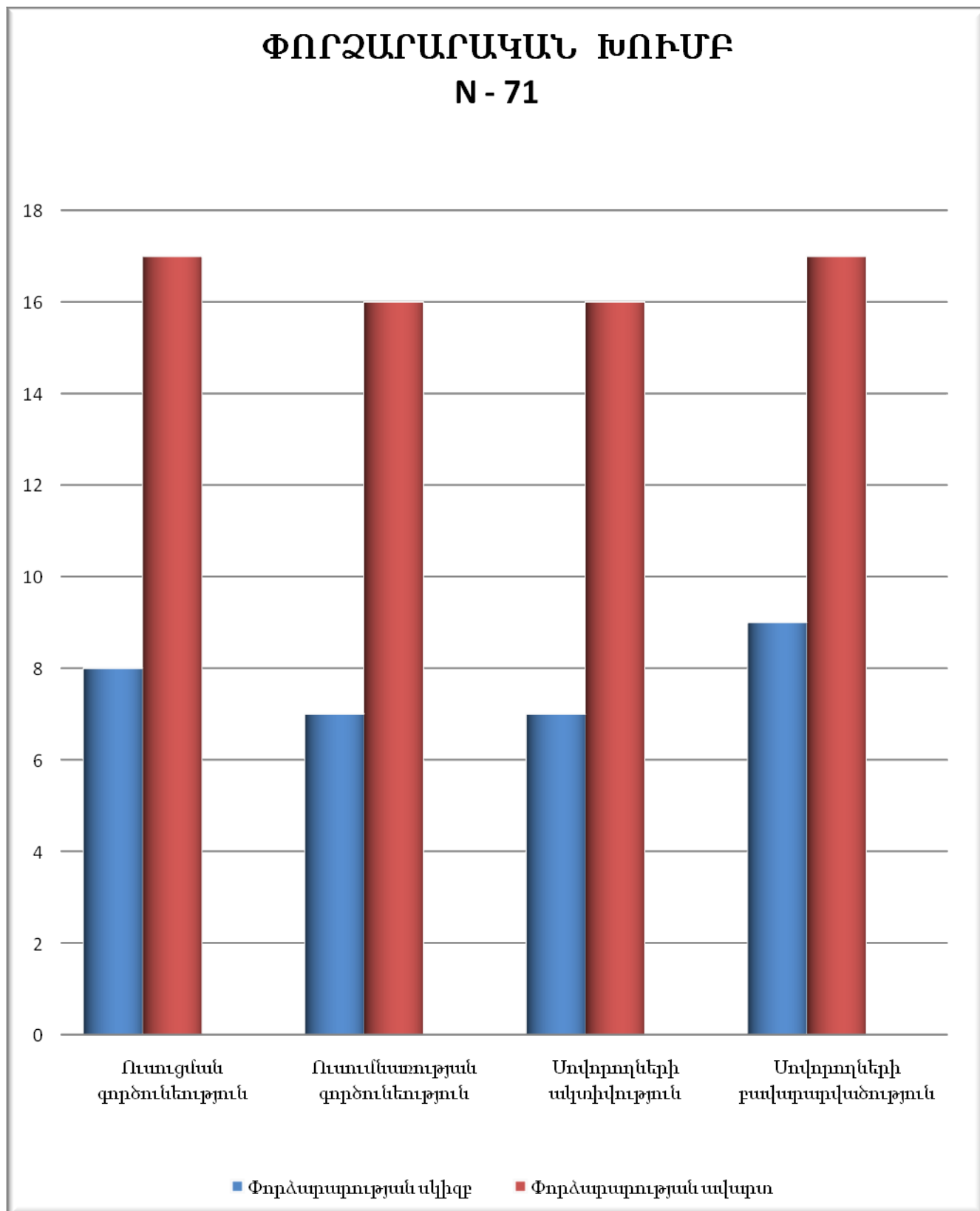
պատասխանել տրված հարցերին կամ ճիշտ են կատարել հանձնարարված առաջադրանքները: Թույլ տված սխալները հիմնականում վերաբերում են գոյականի և ածականի սեռային համաձայնեցմանը: Բանն այն է, որ հայերենում նման քերականական համաձայնեցում գոյություն չունի և այդ երևույթը սովորաբար սովորողներին բացատրվում է ռուսերեն օրինակների հիման վրա: Եվ քանի որ ներկայումս շատ ուսանողներ բավարար մակարդակով չեն տիրապետում ռուսերենին, հետևաբար, լիարժեք չեն կարողանում պատկերացնել և յուրացնել քերականական այդ կարևոր երևույթը: Ավելի քիչ թվով սխալներ ուսանողները թույլ են տվել բայի հիմքերը շփոթելու արդյունքում: Շփոթության առարկա են հանդիսացել հատկապես՝ երկրորդ և երրորդ խոնարհման բայերի հիմքերը, որը պայմանավորված է դրանց անորոշ ձևերի նմանությամբ: Օրինակ՝ **docere** – սովորեցնել, հիմքը՝ **doce-** – երկրորդ խոնարհում, **ducere** – առաջնորդել, հիմքը՝ **duc-** – երրորդ խոնարհում:

Ինչպես վերը նշել ենք, լատիներենի ուսուցման փորձարարական և ստուգիչ խմբերի ակադեմիական առաջադիմությունը գնահատվել է չորս չափանիշներով՝

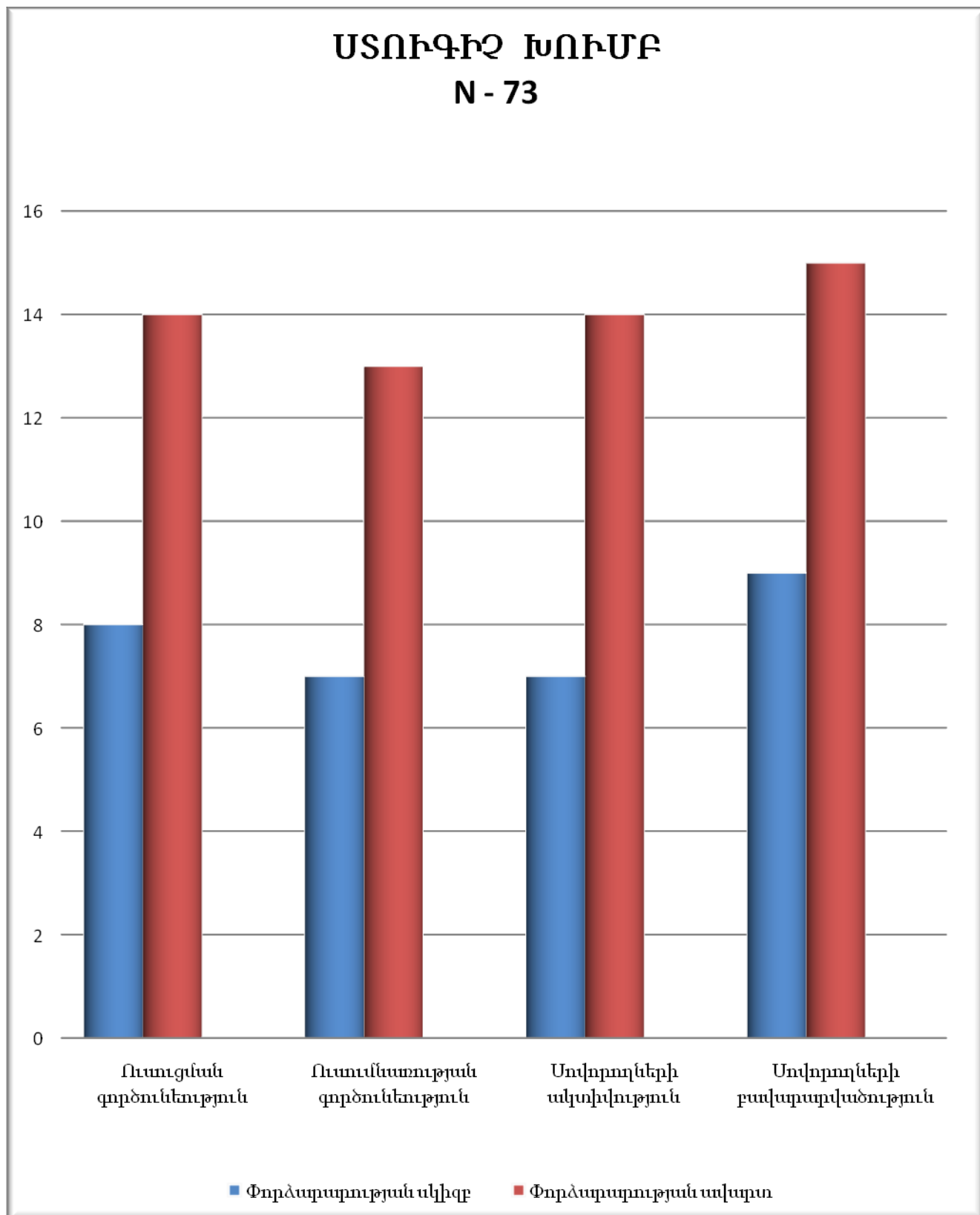
- ուսուցման գործունեություն,
- ուսումնառության գործունեություն,
- սովորողների ակտիվություն,
- սովորողների բավարարվածություն:

Նշված չափանիշները բացահայտվել են օբյեկտիվ գնահատականների հիման վրա, դրա համար նախատեսված թեստերի, հարցաթերթիկների, ինչպես նաև բանավոր հարցումների և զրույցների միջոցով: Արդյունքների գնահատումը կատարվել է 20 միավորի համակարգով, որոնց միջին թվաբանական միավորները ներկայացվում են աղյուսակ 5-ում և տրամագրեր 1 և 2-ում, իսկ նրանց դինամիկ աճը՝ աղյուսակ 5-ում և տրամագիր 3-ում:

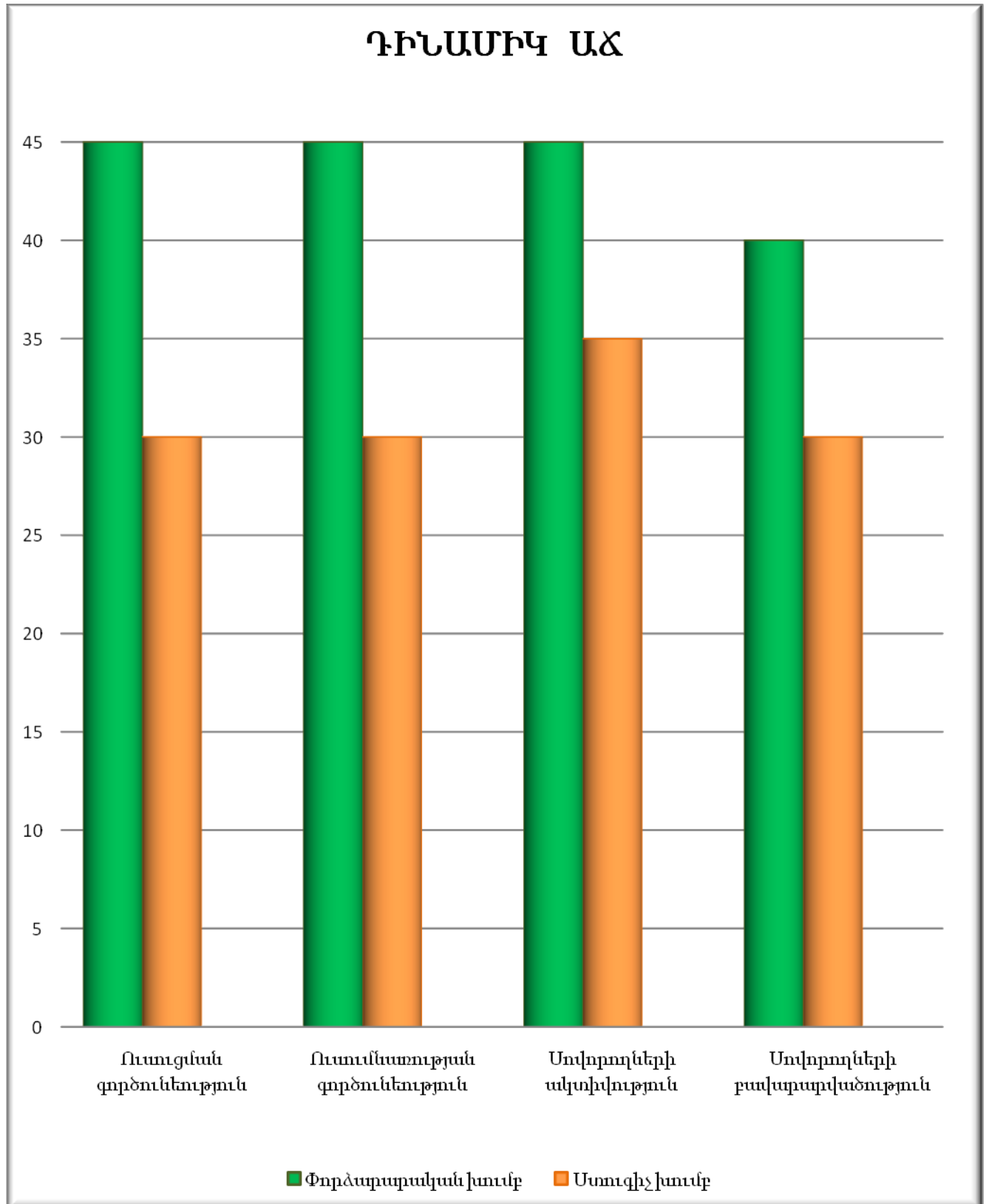
ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՍՏՈՒՓԻՉ ԽՄԲԵՐՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԼԱՏՆԵՐԵՆԻ ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹՅՈՒՆԸ						
ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐ	ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ (71 ուսանող)			ՍՏՈՒՓԻՉ ԽՈՒՄԲ (73 ուսանող)		
	Փորձարարութե յան սկիզբ	Փորձարարութե յան ավարտ	Դինամիկ աճ	Փորձարարութե յան սկիզբ	Փորձարարութե յան ավարտ	Դինամիկ աճ
Ուսուցման գործունեություն	8	17	45%	8	14	30%
Ուսումնառության գործունեություն	7	16	45%	7	13	30%
Սովորողների ակտիվություն	7	16	45%	7	14	35%
Սովորողների բավարարվածությ յուն	9	17	40%	9	15	30%

Տրամագիր 1. Փորձարարական խմբերի ակադեմիական առաջադիմության արդյունքները

Տրամագիր 2. Սիրուգիչ խմբերի ակադեմիական առաջադիմության արդյունքները

Տրամագիր 3. Փորձարարական և ստուգիչ խմբերի ակադեմիական առաջադիմության արդյունքների դինամիկ աճը

Փորձարարական և ստուգիչ խմբերի տվյալների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ փորձարարական ուսուցման վերջում փորձարարական խմբերի ուսանողների ակադեմիական առաջադիմությունը բարձր է ստուգիչ խմբերի ուսանողների առաջադիմությունից:

Փորձարարական խմբերի ակադեմիական առաջադիմության արդյունքների միջին թվաբանականը փորձարարական ուսուցման վերջում 15%-ով բարձր է ստուգիչ խմբերի ցուցաբերած առաջադիմության արդյունքներից ըստ ուսուցման գործունեության, 15%-ով՝ ըստ ուսումնառության գործունեության, 10%-ով՝ ըստ սովորողների ակտիվության, և 10%-ով՝ ըստ սովորողների բավարարվածության:

Փորձարարական ուսուցման արդյունքում արձանագրել ենք, որ լատիներենի փորձարարական ուսումնառությունից ձեռք բերած ուսանողների գիտելիքների և գրավոր հաղորդակցական ունակությունների համեմատաբար **բարձր մակարդակը** պայմանավորվում է՝

- թե՛ ուսուցման և թե՛ ուսումնառության ավելի նպատակաուղղված և ինտենսիվ գործընթացների դրսևորմամբ,

- դասընթացի գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային խնդիրների իրականացման ավելի լուրջ նպատակադրությամբ,

- գործնական պարապմունքների ընթացքում իրական ակտիվություն և նախաձեռնություն ցուցաբերելով,

- բառագիտական, հնչյունաբանական և քերականական բնույթի ավելի սակավաթիվ սխալներով,

- ուսուցման և ուսումնառության արդի տեխնոլոգիաների ինտենսիվ կիրառությամբ:

Հաջողությունների **միջին մակարդակը** պայմանավորվում է՝

- ✓ ուսումնառության ընթացքում լեզվական և խոսքային էական անճշտությունների բացակայությամբ,

- ✓ տրված հանձնարարություններն ի սպառ կատարելու պատրաստակամությամբ,

- ✓ պարապմունքների ժամանակ ակտիվություն և նախաձեռնություն ցուցաբերելով,

- ✓ լատիներենի իմացությունը կարևորելով՝ գերազանց և լավ արդյունքների հասնելով,

✓ լեզվահաղորդակցական ունակությունները և կարողությունները զարգացնելու ձգտումով:

Գիտելիքների և ունակությունների **ցածր մակարդակը** բնութագրվում է՝

➤ ուսումնառության գործընթացում ինչպես լեզվական, այնպես էլ խոսքային մեծ թվով սխալների առկայությամբ,

➤ ուսումնառության նկատմամբ անտարբեր և ձևական մոտեցմամբ,

➤ տրված հանձնարարությունները ոչ սխտեմատիկորեն կատարելու հանգամանքով,

➤ պարապմունքներին ոչ պատշաճ ուշադրություն և հետաքրքրություն ցուցաբերելով,

➤ լեզվական գիտելիքները, հաղորդակցական ունակությունները և կարողությունները զարգացնելու թույլ ձգտումով:

Ուսումնառության **անբավարար մակարդակը** բնութագրվում է՝

✓ ուսումնառության նկատմամբ ցանկության բացակայությամբ,

✓ դրական գնահատական ստանալու ձգտման բացակայությամբ,

✓ հանձնարարություններն ինքնուրույն կատարելու ցանկության բացակայությամբ,

✓ պարապմունքներին ցուցաբերած պասսիվությամբ,

✓ լատիներենի յուրացման հարցում հետաքրքրություն չցուցաբերելու և հեռանկար չտեսնելու հանգամանքներով,

✓ պարապմունքներին ոչ միշտ ներկա լինելու հանգամանքով:

Աղյուսակ 5 և տրամագրեր 1, 2 և 3-ում ներկայացված լատիներեն լեզվի փորձարարական և ավանդական ուսուցման արդյունքների համեմատությունը վկայում է, որ սույն ատենախոսության նախնական վարկածը հաստատվել է: Աղյուսակներ 2, 3, 4, 5 և տրամագրեր 1, 2 և 3-ում բերված տվյալների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առաջարկվող մեթոդական համակարգը պատշաճ ներուժ ունի էականորեն բարձրացնելու լատիներենի ուսուցման և յուրացման փոխկապակցված գործունեության ընդհանուր արդյունավետությունը:

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼԽԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

➤ Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետում 2008-2009 և 2009-2010 ուսումնական տարիներին կազմակերպված փորձարարական ուսուցման փաստացի արդյունքները վկայում են, որ մեր հետազոտության վարկածը հաստատվել է, և առաջադրված խնդիրները հիմնականում իրականացվել են: Ատենախոսությունում արծարծված մի շարք կանխադրույթներ փորձարարական ուսուցման ընթացքում մասնակիորեն վերանայվել կամ ճշգրտվել են, որը մեծապես նպաստել է լատիներենի դասընթացն արդիականացնելու նպատակով ավելի արդյունավետ մեթոդական համակարգ մշակելուն:

➤ Լատիներենի դասընթացի արդյունավետությունն ապահովող գործոնների շարքում անհրաժեշտ է կարևորել ուսանողների կողմից յուրացվող ինչպես տեսական գիտելիքները, այնպես էլ գրավոր հաղորդակցական ունակություններն ու կարողություններն օբյեկտիվորեն բացահայտելու չափանիշների և ցուցանիշների հավաստիությունն ու հուսալիությունը: Այդ նպատակով մշակված համակարգը հնարավորություն է ընձեռում ուսուցման տարբեր փուլերում ոչ միայն ի հայտ բերել ուսումնառության առկա որակը, այլև այդ գործընթացը դարձնել վերահսկելի և կառավարելի:

➤ Լատիներենի ուսուցման արդյունավետությունն զգալիորեն պայմանավորված է ընտրված լեզվական և տեքստային նյութի մատուցումը և ուսուցումը մեթոդապես նպատակաուղղված կազմակերպելու հանգամանքով: Այդ գործընթացը գիտական ժամանակակից հիմունքներին համահունչ կազմակերպելու համար մշակվել է համապատասխան ընթացակարգ: Այն հնարավորություն է ընձեռում լավագույնս կառավարել բառապաշարի և քերականության ուսուցման, ինչպես նաև ընթերցանական և թարգմանական ունակությունների ձևավորման ու զարգացման փուլային գործընթացը:

➤ Լատիներենի փորձարարական ուսուցման արդյունքները գնահատվել են չորս հիմնական չափանիշներով՝ ուսուցման գործընթացի արդյունավետությամբ,

ուսումնառության գործընթացի արդյունավետությամբ, ուսանողների ակտիվությամբ և տվյալ դասընթացից նրանց բավարարվածությամբ: Ելնելով օտար լեզուների ֆակուլտետում «Լատիներեն լեզու» ինքնատիպ առարկայի առանձնահատկություններից՝ հենց այդ գործոններով է պայմանավորված տվյալ դասընթացի ընդհանուր արդյունավետությունը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Լատիներենի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է ընձեռում ծանոթանալ այդ լեզվով մեզ հասած պատմական ամենանշանակալից դեմքերի, իրադարձությունների և մշակութային ձեռքբերումների ժառանգության հետ, որն ընդգրկում է քաղաքակրթության արշալույսից մինչև վերածննդի ավարտն ընկած ժամանակաշրջանը: Դրա հետ մեկտեղ լատիներենի յուրացումը որոշակի տեսական և գործնական կարևորություն է ներկայացնում հատկապես ռոմանագերմանական լեզուների մեջ մասնագիտացող ապագա բանասերների և մանկավարժների համար: Այդ տեսակետից, լատիներենի իմացությունը պետք է դիտվի իբրև նրանց մասնագիտական կոմպետենցիաներից մեկը: Այդուհանդերձ, նշված նպաստավոր գործոններն իրականում լրջորեն չեն խթանում ուսանողների՝ լատիներենի դասընթացի նկատմամբ համապատասխան հետաքրքրությունը: Դա չունի այլ բացատրություն քան այն, որ լատիներեն լեզվի ուսուցման ավանդական բովանդակությունն արդյունավետ չէ:

2. Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցմանը սուղ ժամաքանակ հատկացնելու պատճառով շատերն առաջնորդվում են այն թյուր կարծիքով, ըստ որի տվյալ դասընթացից անհնար է մեծ ակնկալիքներ ունենալ, իհարկե նաև այն պատճառով, որ լսարանից դուրս այն չի կիրառվում: Սույն հոռետեսական մտայնությունն իրականում խիստ բացասաբար է անդրադառնում ուսուցման ողջ գործընթացի վրա, տեղիք տալով այնպիսի երևույթների, ինչպիսիք են՝ ուսումնական ծրագրային պահանջներից հաճախակի շեղումները, գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակների ոչ փոխկապակցված, անհաշվենկատ իրականացումը, դասընթացի ոչ հստակ պլանավորումը, ուսումնական նյութի ոչ տրամաբանված ընտրությունը և ուսուցման կազմակերպումը, ուսանողների կողմից այդ լեզուն ուսումնասիրելու ձգտման լուրջ վերաբերմունքի բացակայությունը և դասավանդողի հանդուրժողականությունը և այլն: Հետևաբար օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման բովանդակության արդիականացումը դարձել է հրատապ լուծում պահանջող մեթոդական հիմնախնդիր:

3. Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի պատմության հետահայաց դիտարկումը հիշեցնում է, որ նրա զարգացման տարբեր փուլերում գերիշխել է ուսուցման որևէ մեթոդ, որի շրջանակում իրականացվել են բարեփոխումներ և լրամշակումներ: Ինչ վերաբերում է մեթոդական ընդգրկուն, գլոբալ խնդիրների հետազոտական աշխատանքին, ապա դրանց իրականացման հիմքում, նախկինում, ընդունվել է նոր մեթոդ ստեղծելու անհրաժեշտության գաղափարը: Օտար լեզուների ուսուցման ժամանակակից մեթոդիկան առաջնորդվում է միանգամայն այլ մոտեցմամբ՝ մեծ թե փոքր խնդիրների համակողմանի հետազոտության և համալիր իրականացման հայեցակարգով: Դա ենթադրում է, մի կողմից՝ խնդրո առարկա մեթոդիկայի գիտական կարգերի՝ մոտեցումների, սկզբունքների, նպատակների ու խնդիրների, մեթոդների ու եղանակների, միջոցների, մյուս կողմից՝ ուսումնական նյութի ընտրության և նպատակահարմար կազմակերպման, որպես՝ տվյալ դասընթացի իրականացման բովանդակային կարևորագույն լծակների համակողմանի ուսումնասիրություն և լրամշակման գործընթաց: Նույն այդ հայեցակարգը որդեգրվել է լատիներենի ուսուցման բովանդակությունը օտար լեզուների ֆակուլտետում արդիականացնելուն նվիրված սույն հետազոտության համար: Ընդ որում, տվյալ հիմնախնդիրը համակողմանի հետազոտելու նպատակով հաշվի են առնվել լատիներենի ուսուցման ինչպես արտերկրի փորձը, այնպես էլ այդ գործընթացի վրա հայախոս միջավայրին հատուկ՝ բազմալեզվության թե՛ դրական և թե՛ բացասական հնարավոր ազդեցությունները:

4. Լատիներենի ուսուցման բովանդակության արդիականացման հիմնախնդիրը հետազոտվել է մեթոդիկայի և առնչակից հիմնական գիտությունների՝ մանկավարժության և դիդակտիկայի, լեզվաբանության, հոգեբանության ու հոգելեզվաբանության մի շարք դրույթների և տվյալների հիման վրա: Մասնավորապես՝ վերլուծության են ենթարկվել և ճշգրտվել օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման և յուրացման մեթոդական, լեզվաբանական և հոգեբանական առավել նշանակալից առանձնահատկությունները: Դրանց հիման վրա բացահայտվել են օտար լեզվի ապագա մասնագետների կողմից լատիներենի ուսումնասիրության շարժառիթները, որոնք պայմանավորված են այդ դասընթացի

ինքնատիպությամբ, նրանց մասնագիտական կողմնորոշմամբ, ինչպես նաև յուրաքանչյուր ուսանողի անհատական-հոգեբանական առանձնահատկություններով: Հատկանշական է, որ ուսանողների զգալի մասը լատիներենն ուսումնասիրելիս հոգեբանական բարդույթ է ունենում: Դա հիմնականում պայմանավորված է նրանց մասնագիտական օտար և լատիներեն լեզուների միջև հաճախ ենթագիտակցական համեմատությամբ, երբ լատիներենի յուրացման ուղղությամբ գործադրված ջանքերը ցանկալի արդյունքի չեն հասցնում:

5. Վերլուծելով լատիներենի ավանդական ուսուցման անբավարար արդյունավետության բուն պատճառները՝ հարկ է նշել, որ այդ դասընթացին հատուկ է ուսուցման գործընթացի դասախոսակենտրոն կազմակերպումը, որն այլևս չի բավարարում արդի պահանջները: Այնինչ, բազմաթիվ նշանավոր մանկավարժներ և մեթոդիստներ գիտականորեն հիմնավորել են ուսուցման ուսանողակենտրոն մոտեցման անառարկելի առավելությունները, պայմանավորված՝ յուրաքանչյուր սովորողի անհատական առանձնահատկությունները հաշվի առնելու և ուսուցման համապատասխան նախադրյալներ ստեղծելու անհրաժեշտությամբ: Այս տեսակետից լատիներենի ավանդական ուսուցման արդյունավետության կարևոր պատճառ է հանդիսանում այն, որ ակադեմիական ողջ խմբին, իսկ այն հաճախ համալրվում է 25-30 ուսանողներով, դասախոսը ջանում է սովորեցնել միևնույն մեթոդով, եղանակով և ռիթմով: Ակնհայտ է, որ դա խիստ բացասաբար է անդրադառնում ուսուցման ընդհանուր առաջադիմության վրա, քանի որ ոչ բոլոր ուսանողներն են միաժամանակ ընկալում և յուրացնում դասախոսի խոսքը կամ հանձնարարությունը: Այնինչ, ուսուցման ճկուն ծրագրի շնորհիվ, որը նաև ուսանողակենտրոն մոտեցման պահանջն է, ավելի դանդաղ, նորմալ և ավելի արագ կողմնորոշվող ուսանողները հնարավորություն են ստանում սովորել իրենց մտավոր կարողություններին համապատասխան ծրագրով և ռիթմով:

6. Մեր համալիր հետազոտությունը ծավալվել է հետևյալ ուղղություններով.

➤ կազմվել է «Լատիներեն լեզու» դասընթացի լրամշակված ուսումնական ծրագիր Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի օտար լեզուների ֆակուլտետի համար,

➤ մեթոդիկայի և առնչակից գիտությունների տեսանկյունից հիմնավորվել է լատիներենի ուսուցման առաջարկվող բովանդակության տեսական և գործնական առավելությունները,

➤ հստակեցվել են տվյալ դասընթացի գործնական, կրթադաստիարակչական և մշակութային նպատակները,

➤ սահմանվել է ուսուցման ենթակա՝ լատիներենի բառանյութի և քերականության նվազագույնի քանակական և որակական կազմը,

➤ մշակվել է ընտրված լեզվանյութի փուլային ուսուցման նոր ընթացակարգը,

➤ մանրակրկիտ ընտրվել են բնագիր այն տեքստերը, որոնք ի գործ են առավելաչափ նպաստել բառապաշարի և քերականական երևույթների յուրացմանը, ինչպես նաև ընթերցանական և թարգմանական ունակությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը,

➤ մշակվել են ուսուցողական խմբակային և անհատական առաջադրանքներ, որոնք կոչված են բարձրացնել սովորողների ակտիվությունը և ուսումնառության մակարդակը,

➤ լատիներենի ուսուցմանը տրամադրվող սուղ դասաժամերը մասնակիորեն փոխհատուցելու նպատակով՝ մանրամասն պլանավորվել և վերահսկվել է այդ ուղղությամբ կատարվող ուսանողների արտալսարանային աշխատանքը,

➤ մշակվել են լատիներեն լեզվի գիտելիքները և հաղորդակցական ունակություններն ի հայտ բերելու և գնահատելու ավելի ստույգ չափանիշներ,

➤ կազմվել է լատիներենի ուսուցման ձեռնարկ, նախատեսված՝ Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ օտար լեզուների ֆակուլտետի ուսանողության համար,

➤ կազմակերպվել է երկամյա փորձարարական ուսուցում ատենախոսության վարկածը և առաջադիր խնդիրները գործնականում ստուգելու համար:

7. Փորձարարական ուսուցմամբ ճշգրտվել և հաստատվել են այն նախապայմանները, որոնք անհրաժեշտ են օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի արդյունավետ յուրացման համար: Դրանք են՝

✓ ուսանողները լավ են յուրացնում հանձնարարված նյութը միայն այն պարագայում, երբ ի սկզբանե հստակեցվում է իրենց ջանքերի վերջնարդյունքը,

✓ բարդություն ներկայացնող ուսումնական նյութը պետք է մատուցվի յուրաքանչյուր ուսանողին հասանելի միջոցներով և եղանակով, դիդակտիկական սկզբունքների հիման վրա,

✓ լատիներենի գրավոր թարգմանության ուսուցումը հարկ է սկսել տեքստերի ընդհանուր բովանդակությունը հասկանալու ունակություններ ձևավորելով, այնուհետև հետզհետե դրանք զարգացնել՝ հասցնելով բառացի թարգմանության կարողությունների մակարդակի,

✓ քերականական և շարահյուսական վերլուծությունների հիման վրա անհրաժեշտ է զարգացնել ճկուն լեզվամտածողություն և լեզվի զգացողություն,

✓ լատիներենի յուրաքանչյուր պարապմունքի արդյունավետությունը մեծ մասամբ պայմանավորված է սովորողների ակտիվությամբ, հետաքրքրությամբ, ինչպես նաև ուսումնասիրվող լեզվական երևույթի վերաբերյալ դրսևորվող՝ նրանց ուշադրության աստիճանով,

✓ անհրաժեշտ է ստեղծել շարունակական ուղիղ և հակադարձ կապեր յուրացված և յուրացվող լեզվանյութի, ինչպես նաև լեզվահաղորդակցական ունակությունների միջև:

8. Օտար լեզուների ֆակուլտետում օտար լեզուների ուսուցման արդյունավետությունը կազմակերպչական միջոցառումներով բարձրացնելու համար առաջարկվում է.

➤ լատիներենի ծրագրային յուրացումը դիտել իբրև՝ օտար լեզվի ապագա մասնագետի կոմպետենցիաներից մեկը,

➤ լատիներենի ուսուցման գործընթացը կազմակերպել ուսանողակենտրոն և ինտերակտիվ մոտեցումներով, ժամանակակից մեթոդներով՝ առավելություն տալով՝ ցուցադրմանը, բացատրությանը և վարժություններին,

➤ լատիներենի ուսուցման գործընթացում լայնորեն կիրառել ուսումնաօժանդակ նյութեր, այդ թվում՝ ուսումնական ժամանակակից տեխնոլոգիաներ (համակարգիչ, համացանց, ձայնարկիչ և այլն),

➤ լատիներենի ուսուցման ակադեմիական խմբերը համալրել 18-ից ոչ ավելի ուսանողներով,

➤ պլանավորել, ուղղորդել և վերահսկել լատիներենից ուսանողների արտալսարանային ինքնուրույն աշխատանքը:

9. Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի ուսուցման բովանդակության արդիականացմանը նվիրված սույն ատենախոսության գերակա նպատակը՝ այդ դասընթացից ավելի ստույգ և կայուն մնացորդային գիտելիքներ և ունակություններ ստանալու, դրանք պրակտիկայում կիրառելու համար ուսումնամեթոդական հուսալի բազայի մշակումն էր: Օտար լեզվի ուսուցչի՝ լատիներենի որոշակիորեն տիրապետումը, մեր համոզմամբ, պետք է դասվի մասնագիտական կոմպետենցիաների շարքին, քանի որ նրա աշխատանքի հիմքում ընկած է խոսքը, իսկ լատիներենի իմացությունը հնարավորություն է ընձեռում ցանկացած լեզվով արտահայտված խոսքը ստեղծագործաբար օգտագործել, ձեռք բերել ճկուն լեզվամտածողություն և լեզվական ինտուիցիա: Եվ եթե ուսուցչի խոսքը նաև համեմված է լատիներեն հանրահայտ ասացվածքներով և արտահայտություններով, ապա այն դառնում է ավելի դիպուկ, տպավորիչ, ճոխ և ազդեցիկ:

Ներկա աշխատանքը կարող է մեթոդական ուղեցույց հանդիսանալ լատիներենի դասախոսների համար և նպաստել այդ լեզվի՝ նաև այլ դասընթացների ուսումնական ծրագրերի լրամշակման և ուսուցման բովանդակությունը վերանայելուն:

Տվյալ ատենախոսությունում արծարծվող հարցերը, շարադրված եզրակացությունները որևէ կերպ չեն հավակնում վերջնական և սպառիչ լուծում տալու ինչպես օտար լեզուների, այնպես էլ այլ ֆակուլտետներում լատիներենի դասավանդման մեթոդիկայի բոլոր խնդիրներին: Ճիշտ հակառակը՝ ատենախոսության արդյունքները հավաստում են, որ լատիներենի դասընթացի բարելավման գրավականը ուսուցման բովանդակային բոլոր բաղկացուցիչների շարունակական կատարելագործումն է:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. **Առաքելյան Հ.Թ.**, Լատիներեն լեզու: Դասագիրք բժշկ. ին-տի համար. - Եր.: Լույս, 1982. – 287 էջ:
2. **Աստվածատրյան Մ.Գ.**, Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկա: Դասագիրք բուհերի համար: - Երևան: Լույս, 1985, 390 էջ:
3. **Դերմոյան Լ.Ա.**, Լատիներեն դասընթացի ինքնուրույն աշխատանքի կազմակերպումը, Խ.Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ-ի 90-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութերի ժողովածու (2012թ. դեկտեմբերի 14), II ՊՐԱԿ, Եր., «Մանկավարժ» հրատարակչություն, 2014, էջ 213-216:
4. **Դերմոյան Լ.Ա.**, «Լատիներեն լեզու» (ուսումնական ձեռնարկ հումանիտար ֆակուլտետների համար), «Հրատարակչական կենտրոն», Երևան 2010, 154 էջ:
5. **Դերմոյան Լ.Ա.**, Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի հնչյունաբանության ուսուցման շուրջ // Կրթությունը և գիտությունը Արցախում, Գիտամեթոդական և գիտահանրամատչելի պարբերական սովորողների և ուսուցիչների համար, 1-2, 2010, էջ 22-26:
6. **Դերմոյան Լ.Ա.**, Օտար լեզուների ֆակուլտետում լատիներենի քերականական նյութի համակարգված ուսուցման վերաբերյալ // ՀՊՄՀ պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի, ասպիրանտների, հայցորդների և գիտաշխատողների 54-րդ գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, II ՊՐԱԿ, «Մանկավարժ», Երևան, 2010, էջ 149-151:
7. **Եսաջանյան Բ.Մ.**, Լեզվի և մշակույթի փոխհարաբերությունների մանկավարժական հայեցակետը // Մանկավարժական միտք, - 2001. - # 3, էջ 13-18:
8. **Համբարձումյան Վ.Գ.**, Լատիներենի դասագիրք: Բուհերի ուսանողների համար/ Lingua Latina - Երևան: Զանգակ-97, 2007. 358 էջ:
9. Հայկական Սովետական Հանրագիտարան, հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիա, հ. 3, Ե.: 1977. - 720 էջ:
10. Հայկական Սովետական Հանրագիտարան, հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիա, հ. 11, Ե.: 1985. - 720 էջ:

11. **Հայրապետյան Ա.Պ.**, Օտար բառերի բառարան: (Շուրջ 10.000 բառային միավոր), 2-րդ վերամշակված հրատ., Երևան: Ա. հ., 2011, 644 էջ:
12. **Հայրյան Կ.Ա.**, Արտասահմանյան լեզուների դասավանդումը և մանկավարժական քերականությունը, «Սովետական մանկավարժ», Երևան 1981, N 9, էջ 51-55:
13. **Հայրյան Կ.Ա., Դերմոյան Լ.Ա.**, Լատիներենի դասավանդման առանձնահատկություններն օտար լեզուների մասնագիտական ֆակուլտետում // Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ, Միջբուհական կոնսորցիումի գիտական հանդես, 2(5), Երևան, «Զանգակ-97», 2009, էջ 30-36:
14. **Հայրյան Կ.Ա.**, Հայկական միջավայրում օտարալեզու դասընթացի մշակման մի հայեցակարգի մասին, «Հայագիտական հանդես», 1-2/10-11/, Երևան, «Մանկավարժ», 2009թ., էջ 76-85:
15. **Հայրյան Կ.Ա.**, ՀՀ-ում օտար լեզուների ուսուցման մեթոդիկայի զարգացման կարևոր առանձնահատկությունները, Խ.Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ 53-րդ գիտաժող. նյութ. ժողովածու, I պրակ, Երևան, «Մանկավարժ», 2008թ., էջ 333-334:
16. **Տեր-Գրիգորյան Ն.Ա.**, Lingua Latina (ձեռնարկ գործնական պարապմունքների համար), «Արամազդ» գիտատեխնիկական կենտրոն, Երևան 1991, 95 էջ:
17. **Տիրացյան Գր.Գ.**, Լատիներեն լեզվի ուսումնական ձեռնարկ (հումանիտար ֆակուլտետների համար), «Նոյյան Տապան» տպագրատուն, Երևան-2005, 180 էջ:
18. **Айрян К.А.**, Обучающий потенциал профессионально ориентированного английского текста, Ереван, Изд. “Лусабац”, 2006. —174 с.
19. **Алисова Т.Б., Репина Т.А., Таривердиева М.А.**, Введение в романскую филологию, -3-е изд., испр. и доп. —М.: Высш. школа, 2007. —453 с.
20. **Амонашвили Ш.А.**, Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. —М.: Педагогика, 1984. —297 с.
21. Античная культура. Словарь-справочник: литература, театр, искусство, философия, наука. / Под ред. В.Н. Ярхо. —М.: “Высшая школа”, 1995. —383с.
22. **Арутюнян Ц.Р.**, О классификации латинских имен существительных третьего склонения // Тезисы. Республиканская научная конференция, посвященная памяти

профессора кафедры, академика Э.Р. Атаяна. Языковая Типология. Теоретические и прагматические аспекты. Ереван, 2004. —с. 33.

23. Арутюнян Ц.Р., Специфика преподавания латинского языка в условиях билингвизма // Тезисы докладов и сообщений всесоюзного семинара-совещания. Актуальные проблемы методики преподавания дисциплин классической филологии и зарубежной литературы. Минск, 1981, —с. 95.

24. Аствацатрян М.Г., Теоретические основы системы упражнений для формирования мультилингвальной компетенции. “Иностранные языки в высшей школе”. Вып. 2 (13), Рязань, 2010, с. 25-33.

25. Бабанский Ю.К., Оптимизация процесса обучения. -М.: Педагогика. 1977. -254 с.

26. Бабанский Ю.К., Педагогика, Москва: Просвещение, 1983. —608 с.

27. Бабичев Н.Т., Боровский Я.М., Словарь латинских крылатых слов. – 5-е изд. — М.: Рус. язык, 1999. —784 с.

28. Барабанщиков В.А., Носуленко В.Н., Системность. Восприятие. Общение. —М.: Инст. психологии РАН, 2004. —480 с.

29. Беляев Б.В., Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Пособие для учителей иностр. яз. и студентов языковых педвузов. М.: Учпедгиз, 1959. –174с.

30. Бим И.Л., Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника. М., “Русский язык”, 1977. – 288 с.

31. Боровский Я.М., Болдырев А.В., Латинский язык, 3-е изд., М.: Изд-во Литературы на иностранных языках, 1961. —448 с.

32. Боровский Я.М., Латинский язык в средней школе. Вопросы языкознания – 1952. № 4, —с. 87-89.

33. Боровский Я.М., Латинский язык как международный язык науки и вопросы народного образования.// Сб. ст.: Проблемы международного вспомогательного языка. —М.: Педагогика, 1991. —с. 70-76.

34. Боровский Я.М., Труды I и II конгрессов живой латыни. —Вопросы языкознания. —1962. № 4. —с. 145-149.

35. **Бородулина М.К., Карлин А.Л., Лурье А.С., Минина Н.М.**, Обучение иностранному языку как специальности. —М.: Высшая школа, 1975. —260 с.
36. **Веккер Л. М.**, Психические процессы: [В 3 т.], Т.1. —М.: Педагогика, 1971. — 221 с.
37. **Винничук Л.**, Латинский язык. Самоучитель / Пер. с польского. —М.: Высш. школа, 1985. —327 с.
38. **Галинова Н.В., Доровских Л.В.**, Латинский язык: тексты, упражнения, грамматические таблицы, словарь: Учеб. пособие для студентов гуманитар. фак. – Екантеринбург: Изд.-во Урал. ун.-та, 2005. – 326 с.
39. **Гальперин П.Я.**, Введение в психологию, М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. —150 с.
40. **Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др.**, Методика обучения иностранным языкам в средней школе. —М.: Высш. школа, 1982. —373 с.
41. **Герман М.Ю., Селецкий Б.П., Суздальский Ю.П.**, На семи холмах. Очерки культуры Древнего Рима, 2-е изд., М.: Просвещение, 1965. —400 с.
42. **Голодников Л.В.**, Система пособий по латинскому языку для педагогических институтов и факультетов иностранных языков. Автореф.дис.канд. пед. наук, Л.: 1956. —20 с.
43. **Гончаров Н.К.**, Основы педагогики. —М.: Учпедгиз, 1947. —408 с.
44. **Гончарова Н.А.**, Практическое пособие по латинскому языку, Минск, Изд. БГУ, 1970, —162 с.
45. **Дайри Н.Г.**, Основное усвоить на уроке. —М.: Просвещение, 1987. —192 с.
46. **Данилов М.А.**, Проблемы методологии, педагогики и методики исследования. — М.: Педагогика, 1971. —350 с.
47. **Дворецкий И.Х.**, Латинско-русский словарь. —9-е изд., стереотип. —М.: Русс. яз. - Медиа, 2005. —843, [5] с.
48. **Джуринский А.Н.**, История педагогики. —М.: Владос, 1999. —432 с.
49. **Днепров Э.Д.**, Классическое образование // БСЭ, 3-е изд., Москва, 1973, Т. 12, с. 276.

50. **Дуайе А.**, Проблема обучения лексике. // В кн.: Методика преподавания иностранных языков за рубежом. —М.: Прогресс, 1967. —С. 431-440.
51. **Жирмунский В.М.**, Общее и германское языкознание. Л.: Наука, 1976. —695 с.
52. **Заболотный В.М.**, Древние языки и культуры, Учебно-методический комплекс. М.: Изд. центр ЕАОИ, 2009. – 308 с.
53. **Загвязинский В.И.**, Развитие педагогического творчество учителей. —М.: О-ва “Знание”, РСФСР, 1986. —40 с.
54. **Зайцев А.И.**, О преподавании латинского и древнегреческого языка для студентов филологов-классиков и историков Греции и Рима в ЛГУ. Вестник Деревней Истории, Академия наук СССР, М. “Наука”- 1991, 1(196), с. 76-79.
55. **Запорожец А.В. и др.**, Восприятие и действие. -М.: Просвещение, 1967. -323 с.
56. **Ильина Т.А.**, Педагогика: Учеб. пос. для пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1984. — 495 с.
57. **Ислям К.С.**, Происхождение латинского языка: учебное пособие. –Павлодар, 2007. – 229 с.
58. История образования и педагогической мысли: Таблицы, схемы, опорные конспекты, ред. Коджаспирова Г.М., Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. —223 с.
59. **Ительсон Л.Б., Брушлинский А.В., Лейтес Н.С.**, Психология, М.: Прогресс, Б.г., 1989. —443, [1] с.
60. **Кантор И.М.**, Понятийно-терминологическая система педагогики: логико методологические проблемы. —М.: Педагогика, 1980. —158 с.
61. **Кацман Н.Л.**, Латинский язык как общеобразовательный предмет обучения в России на протяжении XX века, (Индоевропейское языкознание и классическая филология - XIV (чтения памяти И. М. Тронского). - Ч. 2. - СПб., Наука, 2010. - с. 17-32.
62. **Кацман Н.Л.**, Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков. —М.: Высш. школа, 1979. —142 с.
63. **Кацман Н.Л., Покровская З.А.**, Латинский язык. Учебник для вузов. — 4-е изд. —М.: Владос, 1996. —432 с.

- 64. Кацман Н.Л.,** Теоретическое обоснование системы учебных пособий по латинскому языку с использованием технических средств (для языковых вузов). Автореф. дисс. пед. наук. —М., 1975. — 33 с.
- 65. Кацман Н.Л., Ульянова И.Л.,** Латинский язык. Учебник для лицеев и гимназий. — М.: Изд. 2-е, испр., Москва: ВЛАДОС, 2009. —448 с.
- 66. Кашина Е.Г.,** Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка, учебное пособие для студентов филологических факультетов университетов, Самара, изд. “Универс-групп”, 2006, - 75 с.
- 67. Квинтилиан М.Ф.,** Двенадцать книг риторических наставлений / Пер. с лат. [неполный] А. Никольского. Т. 1, Санкт-Петербург, 1834. —102 с.
- 68. Клинберг Л.,** Проблемы теории обучения, [Пер. с нем.] —М.: Педагогика, 1984. —256 с.
- 69. Ковалев С.И.,** История Рима, Новое изд., исп. и дополн. / Под ред. проф. Э.Д. Фролова, —СПБ: ООО “Изд. “Полигон”, 2002. —864 с.
- 70. Козлова Г.Г.,** Самоучитель латинского языка. —М.: Изд-во Флинта, Наука, 2009. — 352 с.
- 71. Коменский Ян А.,** Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 1. Москва, “Педагогика”, 1982. – 656 с.
- 72. Коменский Ян А.,** Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 2. Москва, “Педагогика”, 1982. – 576 с.
- 73. Коменский Ян А.,** Мир чувственных вещей в картинках (“Orbis Sensualium Pictus / Пер. с латинского Ю. Н. Дрейзина; Под ред. и со вступит. статьей проф. А. А. Красновского. — Изд. 2-е. — М.: Учпедгиз, 1957. — 352 с.
- 74. Комков И.Ф.,** Активный метод обучения иностранному языку в школе. —Минск: высш. школа, 1970. —261 с.
- 75. Корлэтяну Н.Г.,** Исследование народной латыни и ее отношений с романскими языками. —М.: Наука, 1974. —304 с.
- 76. Коссов Б. Б.,** Проблемы психологии восприятия, -М.: Высш. школа, 1971. -320 с.

77. **Краевский В.В.**, Общие основы педагогики: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. -2-е изд. испр. —М.: Издательский центр “Академия”, 2005. -256 с.
78. **Красновский Э.А., Коган Т.Л.**, Качество знаний, умений и навыков как критерий оценки учебных достижений школьников. // Советская педагогика. 1980. - № 8. – с. 47-52.
79. **Кузьмина Н.В.**, Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. —М.: Высш. школа, 1990. —117 с.
80. **Кузьмина Н.В.**, Психологическая структура деятельности учителя: Гомель: ГГУ, 1976. —57 с.
81. **Куманецкий К.**, История культуры древней Греции и Рима / Пер. с польского. — М.: Высш. школа, 1990. —350,[1] с.
82. **Лемперт Б.Д., Оксюз Б.Е.**, Оудирование на уроках французского языка в старших классах средней школы. —М.: Просвещение, 1970. —96 с.
83. **Лернер И.Я.**, Дидактические основы методов обучения. —М.: Педагогика, 1981. —186 с.
84. **Лысак Л.А.**, Методика преподавания латинского языка в рамках “школы знаний” и “школы компетенций”. // Актуальные проблемы Российского права, МГЮА им. О.Е. Кутафина, Москва 2009, N 2. – с. 401-407.
85. **Ляховицкий М.В.**, Методика преподавания иностранных языков. —М.: Высш. школа, 1981. —159 с.
86. **Мальчукова Т.Г.**, Античность и мы. —Петрозаводск, Карелия, 1991. —245 с.
87. **Мейе А.**, Сравнительный метод в историческом языкознании / Пер. Д. Дилигенский, —М.: Изд-во иностр. лит., 1954. —100 с.
88. **Миролубов А.А.**, История отечественной методики обучения иностранным языкам. М.: СТУПЕНИ, ИНФРА-М, 2002. —448 с.
89. **Мирошенкова В.И.**, Lingua Latia: Учебник для вузов / В.И. Мирошенкова, Н.А. Федоров.- 6-е изд. —М.: Флинта: Наука, 2003. —400 с.
90. **Муслиенко Е.В.**, Латинский язык и античная культура, Алексеевка: ГБОУ СПО “Алексеевский педагогический колледж”, 2012. —61с.

- 91. Нидерман М.**, Историческая фонетика латинского языка. // Пер. Я.М. Боровского, Изд. 3-е, стер. —М.: УРСС, 2004. —190 с.
- 92. Никольский В.Н.**, Основные положения методики преподавания латинского языка в пединститутах и на факультетах иностранных языков. Автореф.дис.канд. пед. наук. —Л., 1950. —19 с.
- 93. Нисембаум М.Е.**, “Via Latina ad Ius” (“Латинская дорога к праву”). —М.: Юристъ, 1996. – 560 с.
- 94. Новодранова В.Ф.**, Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. МГМСУ. М.: 2008. —328с.
- 95.** Общая методика преподавания иностранных языков в средних специальных учебных заведениях/ под. ред. А.А. Миролубова, А.В. Парахиной. 2-е изд., —М.: Высш. школа, 1984. —240 с.
- 96.** Основные направления в методике преподавания иностранных языков в 19-20 вв. / Под ред. И.В. Рахманова. М., “Педагогика”, 1972. —320 с.
- 97. Павлов И.П.**, Полное собрание трудов: В 6 т., Т. 1. Изд-во Академии Наук СССР. —М.: 1951. – 596 с.
- 98. Пассов Е.И.**, Основы методики обучения иностранным языкам. —М.: Русский язык, 1977. —216 с.
- 99. Первов П.Д.**, Очерки по методике преподавания латинского языка. —М.: 1913. — 112 с.
- 100. Пиаже Ж.**, Избранные психологические труды. —М.: Международная пед. академ., 1994. —674 с.
- 101. Подосинов А.В.**, Латинский язык в школе: История, задачи и методика преподавания. —М.: Рус. слово, 1996, —91,[1] с.
- 102. Подосинов А.В., Щавелева Н.И.**, Lingua Latina: Введение в латинский язык и античную культуру. Ч. 1-3, Основной курс. М.: Флинта: Наука, 1993 —2000.
- 103. Рахманов И.В., Миролубов А.А.**, О некоторых принципиальных вопросах методики обучения ин. яз. в средней школе // Советская педагогика. —1963. —№ 2. — с. 57-63.

- 104.** Российская педагогическая энциклопедия в 2-х томах. Т. 1. М.: Большая Рос. энцикл., 1993. —608 с.
- 105. Рудова А.И.,** Латинский язык и основы терминологии: Учебное пособие. – Оренбург: ГОУ ОГУ, 2003. —128с.
- 106. Салистра И.Д.,** Очерки методов обучения иностранным языкам. —М.: Высш. школа, 1966. —252 с.
- 107. Сергеенко М.Е.,** Жизнь в древнем Риме. СПб.: Изд -во "Летний сад", журн. "Нева", М.: 2000. —46 с.
- 108. Скаткин М.Н.,** Дидактика средней школы, 2-е изд., перераб. и доп. М.: Просвещение, - 1982. – 319 с.
- 109. Следников А.Г.,** Элементарный курс разговорной латыни, (Индоевропейское языкознание и классическая филология - XIV (чтения памяти И. М. Тронского). —Ч. 2. - СПб., Наука, 2010. - с. 314-324.
- 110. Соболевский С.И.,** Грамматика латинского языка. Часть практическая. —М.: изд-во "Моск. рабочий", 1950. —432 с.
- 111. Соколов В.С.,** К вопросу о методике и методологии учебников по древним языкам. —ВДИ, 1949, № 4. —с. 12-21.
- 112. Сорокин Н.А.,** Дидактика. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1974. —221с.
- 113. Спасский Л.Л.,** О преподавании элементарного курса латинского языка. Автореф.дис.канд. пед. наук. Л., 1947. —19 с.
- 114. Сухобская Г.С.,** Исследование познавательной деятельности учащихся вечерней школы. —М.: Педагогика, 1977. —152 с.
- 115. Сухомлинский В.А.,** Сто советов учителю. 2-е изд. —Фрунзе: Мектеп, 1987. — 255[1] с.
- 116. Талызина Н.Ф.,** Управление процессом усвоения знаний: —2-е изд., доп. и испр. —М.: Изд-во МГУ, 1984. —344 с.
- 117. Таривердиева М.А.,** От латинской грамматики к латинским текстам (Латинское предложение: форма и смысл). – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. —76 с.

- 118. Тронский И.М.**, Историческая грамматика латинского языка, 2-е изд., М.: Индрик, 2001. —575,[1] с.
- 119. Тронский И.М.**, К вопросу о латинском ударении //Памяти акад. Л. В. Щербы. Л.. 1951. с. 276—282.
- 120. Тронский И.М.**, Очерки из истории латинского языка. —М.-Л.: Изд-во Акад. СССР, 1953. —272 с.
- 121.** Труды Первого Всероссийского съезда преподавателей древних языков. СПб, 1912. —113 с.
- 122. Ушинский К.Д.**, Избранные педагогические сочинения: В 2-х т., Т. 1: Теоретические проблемы педагогики. —М.: Педагогика, 1974. – 584 с.
- 123. Цетлин В.С.**, Неудача школьников и ее предупреждение. М.: Педагогика, 1977. —243 с.
- 124. Шабага И.Ю.**, Grammatica Latina, Учебное пособие, 2-е изд., перераб и доп. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2009. —184 с.
- 125. Шаталов В.Ф.**, Педагогическая проза. —М.: Педагогика, 1980. —94 с.
- 126. Щерба Л.В.**, Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики. Л.; Москва: Изд-во АПН РСФСР, 1947. —96 с.
- 127. Щерба Л.В.**, Зависимость методики преподавания иностранных языков от состояния общества и его задач // Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики. - 2-е изд. - М.: 1974. —с. 14-29.
- 128. Эрну А.**, Историческая морфология латинского языка, М.: Иностранной литературы, 1950. —320 с.
- 129. Якунин В.А.**, Обучение как процесс управления: (Психологические аспекты), Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. —160 с.
- 130. Якунин В.А.**, Педагогическая психология, 2-е изд.,СПб: Михайлов, 2000. —348 с.
- 131. Ярхо В.Н.**, Античная культура, 2-е изд., испр. и доп., М.: Лабиринт, 2002. —51 с.
- 132. Ярхо В.Н., Лобода В.И.**, Латинский язык: Учебник для студентов пед. ин-тов по спец. N 2103 “Иностр. яз.”. 3-е изд., перераб.-М.: Просвещение, 1983. —319 с.
- 133. Absil M.**, Verborum delectus. Vocabulaire Latin. —Bruxelles, 1987. —119 p.

- 134. Adams J.N.**, Bilingualism and the Latin Language. New York: Cambridge University Press, 2003. xxviii, 836 p.
- 135. Allen W. Sidney**, Accent and Rhythm: Prosodic Features of Latin and Greek: A Study in Theory and Reconstruction. Cambridge [Eng.] University Press, London, 1973, xiv, 394 p.
- 136. Allen W. Sidney**, Vox Latina: A Guide to the Pronunciation of Classical Latin. Cambridge University Press, New York, 1978, xiv, 132 p.
- 137. Arnold E.V.**, The restored pronunciation of Greek and Latin. —Cambridge, University Press, 1921. —26 p.
- 138. Balm M., Morwood J.**, Oxford Latin Course. New York, Oxford: Oxford University Press, 2012, 1st vol., ix, 335p.
- 139. Beard H.**, Latin for even more occasions. Lingua Latina multo pluribus occasionibus. 1st ed., —New York, Villard Books, 1991. —112 p.
- 140. Chambers P.L.**, Latin Alive and Well: an introductory text. Norman: University of Oklahoma Press, 2007. xv, 350 p.
- 141. Daitz S.**, The Pronunciation and Reading of Classical Latin. Guilford, CT: J. Norton Publishers, London. 1984. —20p.
- 142. Farrell J.**, Latin Language and Latin Culture: from ancient to modern times. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2001. —xiv, 148 p.
- 143. Herman J.**, Vulgar Latin, Pennsylvania State UP, 2000. – 130 p.
- 144. Humez A., Humez N.**, Latin for People, Latina pro Populo. 1st ed. Boston: Little, Brown, 1976. —x, 206p.
- 145. Janson T.**, A Natural History of Latin. Oxford; New York: Oxford University Press, 2004. —305p.
- 146. Lord H.C.**, A structural Latin course. London, 1951,1952.
- 147. Maingain A., Noe P.**, De lingua Latina. —Bruxelles, 1985. —72 p.
- 148. McKeown J.C.**, Classical Latin: an introductory course. Indianapolis: Hackett, 2010. x, 229 p.
- 149. Morris S.**, Viae novae: new technique in Latin teaching. —London, 1966. —168 p.

150. **Nybakken O.E.**, Greek and Latin in Scientific Terminology, Ames, Iowa State College Press, 1959. – xi, 321 p.
151. **Oldfather W.A., Canter H.V. and Abbott K.M.**, Index verborum Ciceronis epistularum. Urbana: University of Illinois Press, 1938. —583 p.
152. **Palmer L.R.**, The Latin Language. /Copyright © 1954 by L. R. Palmer/. Norman: University of Oklahoma Press, 1988. —viii, 372p.
153. **Pedersen O.**, The First Universities: Studium generale and the origins of university education in Europe. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1997. —310 p.
154. **Postgate J.P.**, Accent in Latin. - Classical Philology —1908. Vol. III, №1. pp. 39-58.
155. **Pulgram E.**, The Tongues of Italy: Prehistory and History, Cambridge, Harvard University Press, 1958. —465 p.
156. **Sharpley G.D.A.**, Essential Latin: the language and life of ancient Rome. London; New York: Routledge, 2000. —xiv, 214 p.
157. **Skinner B. F.**, Teaching machines Science. 1958. —438 p.
158. **Solodow J.B.**, Latin Alive. The Survival of Latin in English and the Romance Languages. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2010. xii, 356 p.
159. Standards for Classical Language Learning, A Collaborative Project of The American Classical League and The American Philological Association and Regional Classical Associations. Miami University, Oxford, Ohio 45056. 1997. —iv, 48p.
160. **Thompson W.B.**, Reading the classics —aloud. Some new thoughts on the teaching of classics. —Oxford, 1962. —264 p.
161. **Weelock F.M.**, Weelock's Latin. 6th ed, rev. New York: HarperResource, 2005. -511p.
162. http://academia.edu/Documents/in/Latin_language_pedagogy
163. <http://bse.sci-lib.com/>
164. <http://dic.academic.ru/>
165. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/russpenc/index.php
166. <http://thelatinlibrary.com/>
167. <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/NeunerEN.pdf>
168. http://www.pedagogical_dictionary.academic.ru/

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐ

Աղյուսակ 1

N	ՏԵՔՍՏՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ՀԱՃԱԽԱԿԱՆՈՒ ԹՅՈՒՆ	ԲԱՌԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐ
ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐ (SUBSTANTIVA)		
1.	38	homo, inis <i>m</i> մարդ
2.	35	amicus, i <i>m</i> ընկեր
3.	33	dies, ei <i>m, f</i> օր
4.	28	deus, i <i>m</i> աստված
5.	24	rex, regis <i>m</i> թագավոր
6.	24	terra, ae <i>f</i> 1. երկիր, 2. հող, 3. տարածք
7.	24	vita, ae <i>f</i> կյանք
8.	18	aqua, ae <i>f</i> ջուր
9.	17	verbum, i <i>n</i> 1. բայ, 2. բառ
10.	17	magister, tri <i>m</i> ուսուցիչ
11.	17	lingua, ae <i>f</i> լեզու
12.	16	mos, moris <i>m</i> 1. բարք, սովորույթ, 2. սովորություն
13.	16	poëta, ae <i>m</i> բանաստեղծ, պոետ
14.	14	urbs, urbis <i>f</i> քաղաք
15.	12	discipulus, i <i>m</i> աշակերտ
16.	12	filius, i <i>m</i> որդի
17.	12	nomen, minis <i>n</i> անուն
18.	11	patria, ae <i>f</i> հայրենիք
19.	11	tempus, oris <i>n</i> ժամանակ

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

20.	11	victoria, ae <i>f</i> հաղթանակ
21.	11	vir, viri <i>m</i> 1. տղամարդ, այր, մարդ, 2. քաղաքացի
22.	10	bestia, ae <i>f</i> գազան
23.	10	corpus, oris <i>n</i> 1. մարմին, 2. կազմ
24.	10	dolor, oris <i>m</i> 1. ցավ, 2. վիշտ
25.	10	historia, ae <i>f</i> պատմություն
26.	10	labor, oris <i>m</i> աշխատանք
27.	10	lex, legis <i>f</i> օրենք
28.	10	liber, bri <i>m</i> գիրք
29.	10	lux, lucis <i>f</i> 1. լույս, 2. ցերեկ
30.	10	pater, tris <i>m</i> հայր
31.	10	veritas, atis <i>f</i> ճշմարտություն
32.	9	aquila, ae <i>f</i> արծիվ
33.	9	arbor, oris <i>f</i> ծառ
34.	9	bellum, i <i>n</i> պատերազմ
35.	9	dux, ducis <i>m</i> առաջնորդ, զորավար
36.	8	aurum, i <i>n</i> ոսկի
37.	8	consilium, i <i>n</i> 1. խորհուրդ, 2. որոշում, 3. ծրագիր, դիտավորություն
38.	8	domus, us <i>f</i> տուն, կացարան
39.	8	locus, i <i>m</i> տեղ, վայր
40.	8	res, rei <i>f</i> 1. իր, 2. գործ, 3. փաստ, 4. բովանդակություն
41.	8	usus, us <i>m</i> օգտագործում, գործածություն, օգուտ
42.	7	causa, ae <i>f</i> 1. պատճառ, 2. դատական գործ
43.	7	fructus, us <i>m</i> 1. պտուղ, միրգ, 2. արդյունք
44.	7	oppidum, i <i>n</i> քաղաք (ոչ մեծ), քաղաք-ամրոց
45.	6	amor, oris <i>m</i> սեր, կիրք
46.	6	regina, ae <i>f</i> թագուհի

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

47.	6	via, ae <i>f</i> ճանապարհ, ուղի
48.	6	vox, vocis <i>f</i> ձայն
49.	5	arma, orum <i>n</i> (pl.) 1. զենք, 2. պատերազմ, 3. բանակ
50.	5	auctor, oris <i>m</i> 1. հիմնադիր, 2. հեղինակ
51.	5	caelus (coelus), i <i>m</i> երկինք
52.	5	civis, is <i>m</i> , <i>f</i> քաղաքացի
53.	5	dominus, i <i>m</i> տեր
54.	5	fortuna, ae <i>f</i> 1. բախտ, 2. ճակատագիր
55.	5	frater, tris <i>m</i> եղբայր
56.	5	gradus, us <i>m</i> 1. քայլ, 2. աստիճան, 3. մակարդակ
57.	5	hostis, is <i>m</i> , <i>f</i> թշնամի, հակառակորդ
58.	5	initium, i <i>n</i> սկիզբ
59.	5	littera, ae <i>f</i> 1. տառ, 2. <i>pl. tant.</i> գրականություն
60.	5	luna, ae <i>f</i> լուսին
61.	5	lupus, i <i>m</i> գայլ
62.	5	mare, is <i>n</i> ծով
63.	5	mater, matris <i>f</i> մայր
64.	5	mens, ntis <i>f</i> 1. միտք, 2. հոգի
65.	5	natura, ae <i>f</i> 1. բնություն, 2. ծնունդ
66.	5	nauta, ae <i>m</i> նավաստի, նավագնաց
67.	5	oculus, i <i>m</i> աչք
68.	5	porta, ae <i>f</i> 1. (pl.) դարբասներ, 2. (pl.) կիրճ, 3. մուտք
69.	5	puer, eri <i>m</i> 1. տղա, 2. երեխա
70.	5	servus, i <i>m</i> 1. ստրուկ, 2. ծառա
71.	5	soror, oris <i>f</i> քույր
72.	4	aër, aëris <i>m</i> օդ
73.	4	animus, i <i>m</i> (anima, ae <i>f</i>) 1. շունչ, 2. հոգի

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

74.	4	ars, artis <i>f</i> արվեստ
75.	4	caput, pitis <i>n</i> գլուխ
76.	4	carmen, inis <i>n</i> 1. երգ, 2. օրհներգ, հիմն
77.	4	castra, orum <i>n</i> (pl.) ռազմական ճամբար
78.	4	casus, us <i>m</i> 1. անկում, 2. պատճառ, 3. հոլով
79.	4	civitas, atis <i>f</i> 1. քաղաքացիություն, 2. հասարակություն
80.	4	consul, is <i>m</i> կոնսուլ, հյուպատոս
81.	4	cor, cordis <i>n</i> սիրտ
82.	4	exemplum, i <i>n</i> օրինակ, տիպար
83.	4	facies, ei <i>f</i> դեմք, արտաքին տեսք
84.	4	flos, oris <i>m</i> ծաղիկ
85.	4	murus, i <i>m</i> պատ, պարիսպ
86.	4	necessarius, i <i>m</i> անհրաժեշտություն
87.	4	numerus, i <i>m</i> 1. թիվ, 2. քանակ, բազմություն, ցանկ
88.	4	planta, ae <i>f</i> բույս
89.	4	populus, i <i>m</i> ժողովուրդ
90.	4	senectus, utis <i>f</i> ծերություն, հասունություն
91.	4	silva, ae <i>f</i> անտառ
92.	4	stella, ae <i>f</i> աստղ, մոլորակ
93.	4	templum, i <i>n</i> տաճար
94.	3	agens, entis <i>m</i> գործակալ
95.	3	amicitia, ae <i>f</i> ընկերություն, բարեկամություն
96.	3	animal, is <i>n</i> կենդանի
97.	3	argumentum, i <i>m</i> փաստ, ապացույց
98.	3	artifex, icis <i>m</i> 1. վարպետ, մասնագետ, 2. արարիչ
99.	3	collega, ae <i>m</i> աշխատակից, գործընկեր
100.	3	color, oris <i>m</i> գույն

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

101.	3	culpa, ae <i>f</i> հանցանք, մեղք
102.	3	fabula, ae <i>f</i> 1. առակ, 2. պատմվածք, 3. հեքիաթ, 4. ստեղծագործություն
103.	3	forum, i n (շուկայի) հրապարակ
104.	3	herba, ae <i>f</i> 1. խոտ, 2. բույս, 3. արոտավայր
105.	3	medicus, i m բժիշկ
106.	3	nox, noctis <i>f</i> գիշեր
107.	3	nubes, is <i>f</i> ամպ
108.	3	oraculum, i m 1. տաճար, որտեղ գուշակություններ էին կատարվում, 2. գուշակություն
109.	3	pars, parts <i>f</i> 1. մաս, 2. կողմ
110.	3	pax, pacis <i>f</i> խաղաղություն, հաշտություն
111.	3	potentia, ae <i>f</i> ուժ
112.	3	status, us m դիրք, վիճակ, դրություն
113.	3	tabula, ae <i>f</i> տախտակ, գրատախտակ
114.	3	triumphum, i n տոն (Հին Հռոմում ի պատիվ հաղթություն տարած զորավարի հաղթական երթ, հաղթարշավ)
115.	2	agricola, ae m հողագործ
116.	2	astrum, i n աստղ, երկնային լուսատու
117.	2	campus, i m վայրի դաշտ, կռվի դաշտ
118.	2	fatum, i n 1. ճակատագիր, 2. վախճան
119.	2	forma, ae <i>f</i> ձև
120.	2	honor, is m պատիվ
121.	2	ignorantia, ae <i>f</i> չգիտություն, չգիտենալը, չիմանալը, անգիտություն, անտեղեկություն
122.	2	medicina, ae <i>f</i> բժշկություն

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

123.	2	memoria, ae <i>f</i> 1. հիշողություն, 2. հիշատակ
124.	2	orator, oris <i>m</i> հռետոր
125.	2	origo, ginis <i>f</i> սկիզբ, ծագում
126.	2	philosophus, i <i>m</i> փիլիսոփա
127.	2	plebs, plebis <i>f</i> հասարակ ժողովուրդ
128.	2	scientia, ae <i>f</i> 1. գիտություն, 2. գիտելիք
129.	2	secretum, i <i>n</i> 1. մեկուսի վայր, 2. գաղտնիք
130.	2	schola, ae <i>f</i> դպրոց
131.	2	sol, solis <i>m</i> արև
132.	2	theatrum, i <i>n</i> թատրոն
133.	1	justitia, ae <i>f</i> արդարություն, արդարադատություն
134.	1	minister, tri <i>m</i> 1. ծառա, ծառայող, 2. օգնական
135.	1	odor, is <i>m</i> 1. հոտ, 2. բույր
136.	1	opinio, onis <i>f</i> կարծիք, պատկերացում
137.	1	palma, ae <i>f</i> 1 ափ, թաթ, 2. արմավենի
138.	1	parens, entis <i>m, f</i> ծնող
139.	1	proverbium, i <i>n</i> ասացվածք
ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ (ADJECTIVA), ՄԱԿՔԱՅՆԵՐ (ADVERBIA)		
140.	33	omnis, e 1. ամեն, յուրաքանչյուր, 2. (pl.) բոլոր
141.	29	multus, a, um բազմաթիվ, շատ
142.	23	magnus, a, um մեծ
143.	20	antiquus, a, um հին, հնագույն
144.	20	super, a, um վերին
145.	18	altus, a, um 1. բարձր, 2. ազնվաբարո, 3. բարձրաձայն, 4. հեռավոր
146.	17	bonus, a, um լավ
147.	17	fortis, e քաջ, ուժեղ

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

148.	16	verus, a, um ճիշտ, իսկական, հավատարիմ
149.	14	sapiens, entis <i>adj.</i> իմաստուն, բանական
150.	12	malus, a, um վատ
151.	12	sanus, a, um առողջ
152.	11	alter, altera, alterum մյուս, երկրորդ
153.	11	bene <i>adv.</i> լավ
154.	11	brevis, e կարճ
155.	11	durus, a, um դաժան
156.	11	longus, a, um երկար
157.	10	doctus, a, um գիտուն, կրթված
158.	10	felix, icis <i>adj.</i> երջանիկ
159.	10	publicus, a, um 1. հասարակական, պետական, 2. պաշտոնական
160.	10	sacer, sacra, sacrum 1. նվիրաբերված, 2. սուրբ
161.	9	hodie այսօր
162.	9	humanus, a, um մարդկային, մարդուն բնորոշ
163.	9	optimus, a, um լավագույն
164.	9	varius, a, um տարբեր
165.	8	clarus, a, um 1. պարզ, 2. հայտնի
166.	8	difficilis, e դժվար
167.	8	dignus, a, um 1. արժանի, 2. վայել
168.	6	dulcis, e քաղցր
169.	5	firmus, a, um ամուր, պինդ
170.	5	niger, gra, grum սև
171.	5	stultus, a, um հիմար, անխելք
172.	5	totus, a, um ամբողջ, լրիվ
173.	4	novus, a, um նոր, թարմ

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

174.	4	similis, e նման
175.	3	crudelis, e դաժան
176.	3	nobilis, e հայտնի
177.	3	par, paris <i>adj.</i> հավասար
178.	3	princeps, cipis <i>adj.</i> առաջին, գլխավոր
179.	2	eruditus, a, um լուսավորված, կրթված, արհեստավարժ
180.	2	horribilis, e սարսափելի
181.	2	socialis, e հասարակական
ԲԱՅԵՐ (VERBA)		
182.	27	habeo, bui, itum, ere 1. ունենալ, 2. կրել, 3. պարունակել, 4. ապրել
183.	24	venio, veni, ventum, ire 1. գալ, 2. գնալ, 3. սկսվել
184.	24	vivo, xi, ctum, ere 1. ապրել, 2. արժեքներ ստեղծել
185.	23	audio, ivi, itum, ire լսել
186.	20	dico, dixi, dictum, ere 1. ասել, 2. խոսել
187.	20	scribo, psi, ptum, ere գրել
188.	20	scio, ivi, itum, ire իմանալ, գիտենալ
189.	19	video, vidi, visum, ere տեսնել
190.	18	facio, feci, factum, ere 1. անել, կատարել, 2. կազմել, ստեղծել
191.	17	canto, avi, atum, are երգել
192.	17	credo, didi, ditum, ere հավատալ, վստահել
193.	17	deleo, evi, etum, ere կործանել, ավերել
194.	17	taceo, tacui, tacitum, ere լռել
195.	16	capio, cepi, ceptum, ere 1. վերցնել, 2. ընդունել, 3. խլել
196.	16	doceo, docui, doctum, ere սովորեցնել

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

197.	16	clamo, avi, atum, are 1. բղավել, գոռալ, 2. բարբառել
198.	16	cognosco, novi, itum, ere ճանաչել
199.	15	lego, legi, lectum, ere 1. հավաքել, 2. ընտրել, 3. կատարել
200.	15	monstro, avi, atum, are ցուցադրել, ցույց տալ
201.	15	orno, avi, atum, are զարդարել
202.	15	punio, ivi, itum, ire պատժել
203.	15	servio, ivi, itum, ire ծառայել
204.	14	cogito, avi, atum, are 1. մտածել, 2. մտադրվել, որոշել
205.	14	interrogo, avi, atum, are հարցնել
206.	14	peto, ivi, itum, ere 1. խնդրել, 2. ջանալ, ձգտել, 3. հավաքել, 4. ձեռք բերել, 5. դիմել
207.	12	debeo, ui, itum, ere պարտավոր լինել
208.	11	laudo, avi, atum, are գովել
209.	11	libero, avi, atum, are ազատել
210.	11	narro, avi, atum, are պատմել
211.	11	studeo, ui, - , ere 1. սովորել, 2. պարապել
212.	11	voco, avi, atum, are կանչել, կոչել
213.	10	capto, avi, atum, are բռնել, որսալ, ճանկել, խլել
214.	10	colo, ui, cultum, ere 1. մշակել, 2. բնակեցնել, 3. երկրպագել
215.	10	migro, avi, atum, are տեղափոխվել
216.	10	munio, ivi, itum, ire ամրապնդել, ամրացնել
217.	10	nego, avi, atum, are ժխտել, մերժել
218.	9	pugno, avi, atum, are կռվել, պայքարել
219.	9	respondeo, spondi, sponsum, ere պատասխանել
220.	8	valeo, ui, - , ere 1. առողջ լինել, 2. ուժեղ լինել, 3. արժենալ, արժել

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

221.	8	accuso, avi, atum, are հայցել, մեղադրել
222.	8	celeber, bris, bre հայտնի, նշանավոր
223.	8	defendo, ndi, nsum, ere պաշտպանել, հակահարված տալ
224.	7	firmo, avi, atum, are ամրացնել, ամրապնդել
225.	7	nomino, avi, atum, are անվանել
226.	7	promitto, misi, missum, ere խոստանալ
227.	7	quaero, quaesivi, situm, ere փնտրել
228.	6	disco, didici, - , ere 1. սովորել, 2. ուսումնասիրել, 3. ճանաչել, իմանալ
229.	6	divido, visi, visum, ere բաժանել
230.	6	laboro, avi, atum, are աշխատել
231.	6	volo, volui, - , velle ցանկանալ
232.	5	educo, avi, atum, are դաստիարակել
233.	5	expono, posui, positum, ere 1. դուրս դնել՝ զցել, 2. ցուցադրել
234.	5	impero, avi, atum, are 1. հրամայել, 2. տիրել
235.	5	invito, avi, atum, are 1. հրավիրել, 2. առաջարկել
236.	5	milito, avi, atum, are պայքարել
237.	5	navigo, avi, atum, are նավարկել
238.	4	amo, avi, atum, are սիրել
239.	4	finio, ivi, itum, ire սահմանափակել, վերջացնել, ավարտել
240.	4	noto, avi, atum, are նկատել
241.	4	saluto, avi, atum, are ողջունել
242.	3	comparo, avi, atum, are 1. պատրաստել, 2. միացնել, համեմատել

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

243.	3	demonstro, avi, atum, are 1. ցույց տալ, 2. բացատրել, 3. ապացուցել
244.	3	guberno, avi, atum, are կառավարել, ղեկավարել
245.	3	moveo, movi, motum, ere 1. շարժել, 2. հուզել
246.	3	occupo, avi, atum, are գրավել
247.	3	salveo, - , - , ere առողջ լինել
248.	3	veto, ui, itum, are արգելել
249.	2	illustro, avi, atum, are 1. լուսավորել, 2. լուսաբանել
250.	1	includo, clusi, clusum, ere բանտարկել, փակել

22. **Dies diem docet.** Օրն օրվան սովորեցնում է (խորհուրդ է տալիս):
23. **Dives est, qui sapiens est.** Հարուստ է նա, ով իմաստուն է:
24. **Divide et impera!** Բաժանիր և տիրիր:
25. **Dum spiro, spero (Cicero).** Քանի կենդանի եմ, հույս ունեմ:
26. **Dura lex, sed lex.** Օրենքը դժան է, բայց օրենք է:
27. **E fructu arbor cognoscitur.** Ծառը ճանաչվում է պտղից:
28. **Elephantum e musca facis.** Ճանճից փիղ ես սարքում:
29. **Epistola non erubescit.** Նամակը չի կարմրում:
30. **Errare humanum est.** Սխալվելը հատուկ է մարդուն:
31. **Ex lingua stulta incommoda multa.** Հիմար լեզվից՝ բազմաթիվ տհաճություններ:
32. **Exemplum docet.** Օրինակը սովորոցնում է:
33. **Ferrum ferro acuitur.** Երկաթը երկաթով է սրվում:
34. **Festina lente!** Դանդաղ շտապիր:
35. **Fortuna caeca est.** Ճակատագիրը կույր է:
36. **Gutta cavat lapidem.** Կաթիլը քար է ծակում:
37. **Historia est magistra vitae.** Պատմությունը կյանքի ուսուցիչն է:
38. **Hodie Caesar, cras nihil.** Այսօր՝ Կեսար, վաղը՝ ոչինչ:
39. **Hominem quaero (Diogenes).** Մարդ եմ փնտրում:
40. **Homo proponit, sed Deus disponit.** Մարդը ենթադրում է, Աստված՝ տնօրինում:
41. **Honores mutant mores.** Մեծարանքները փչացնում են բարքերը:
42. **Ibi victoria, ubi concordia.** Որտեղ համաձայնություն, այնտեղ հաղթանակ:
43. **Ignorantia non est argumentum (Spinoza).** Չիմացությունն արդարացում չի:
44. **In vino veritas, in aqua sanitas.** Ճշմարտությունը գինու մեջ է, առողջությունը՝ ջրի:
45. **Labor omnia vincit (Vergilius).** Աշխատանքը հաղթում է ամեն ինչին:
46. **Litterarum radices amare, fructus dulces sunt (Cato).** Գիտության արմատները դառն են, իսկ պտուղները՝ քաղցր:
47. **Lupus non mordet lupum.** Գայլը գայլին չի կծում:
48. **Mala herba cito crescit.** Վատ խոտն արագ է աճում:
49. **Manus manum lavat.** Ձեռքը ձեռք է լվանում:

50. **Mens sana in corpore sano.** Առողջ հոգի առողջ մարմնում:
51. **Natura nihil sine causa gignit.** Բնությունն առանց պատճառի ոչինչ չի ստեղծում:
52. **Natura sanat, medicus curat.** Բնությունն առողջացնում է, բժիշկը՝ բուժում:
53. **Non olet pecunia (Vespasianus).** Փողը հոտ չունի:
54. **Omne initium difficile est.** Ամեն ինչի սկիզբը դժվար է:
55. **Omnia mea mecum porto.** Ամբողջ ունեցածս կրում եմ ինձ հետ:
56. **Otium post negotium.** Հանգիստը գործից հետո:
57. **Paupertas non est vitium.** Աղքատությունը թերություն չէ:
58. **Philosophia est magistra vitae (Cicero).** Փիլիսոփայությունը կյանքի ուսուցիչն է:
59. **Quae nocent docent.** Այն, ինչը ցավ է պատճառում, սովորեցնում է:
60. **Qualis rex, talis grex.** Ինչպիսին թագավորն է, այնպիսին՝ ամբոխը:
61. **Quod hodie non est, cras erit.** Ինչ այսօր չկա, կլինի վաղը:
62. **Repetitia est mater studiorum.** Կրկնությունը գիտության մայրն է:
63. **Scientia potentia est.** Գիտությունն ուժ է:
64. **Scio me nihil scire (Socrates).** Ես գիտեմ, որ ոչինչ չգիտեմ:
65. **Sēro venientibus ossa.** Ուշ եկողներին՝ ոսկորներ:
66. **Sine lingua latina non est medicina.** Առանց լատիներեն լեզվի բժշկություն չկա:
67. **Ubi amici, ibi opes.** Որտեղ՝ ընկերություն, այնտեղ՝ հարստություն:
68. **Usus – magister egregius (Plinius).** Փորձը նշանավոր ուսուցիչ է:
69. **Victoriā concordia gignitur.** Հաղթանակը ծնվում է համերաշխությամբ:
70. **Vivere est cogitare (Cicero).** Ապրել նշանակում է մտածել:

ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

1. Որոշել **lego, legi, lectum, ere** բայի ինֆեկտի հիմքը և խոնարհել բայը հրամայական և արգելական հրամայական ձևերով (*Modus Imperativus*): **0.6**

2. Որոշել **doceo, docui, doctum, ere** բայի ինֆեկտի հիմքը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական ներկա ձևերով (*Praesens Indicativi Activi et Passivi*): **1.4**

3. Որոշել **servio, ivi, itum, ire** բայի ինֆեկտի հիմքը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական անցյալ անկատար ձևերով (*Imperfectum Indicativi Activi et Passivi*): **1.4**

4. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել. **7.6**

a) fabula, ae *f* – longus, longa, longum

b) amicus, i *m* – verus, vera, verum

5. Թարգմանել հայերեն. **5**

a) Terra et luna sunt stellae.

b) Homerus poëta clarus est.

c) Medici causas morborum invenire student.

d) Multi Graeci, viri docti, servi Romanorum erant.

e) Hieme nautae antiqui non navigabant.

6. Թարգմանել ասույթները լատիներեն. **4**

ա) Պատմությունը կյանքի ուսուցիչն է:

բ) Վատ խոտն արագ է աճում:

- գ) Օրինակը սովորեցնում է:
- դ) Ամեն ինչի սկիզբը դժվար է:
- ե) Գիտությունն ուժ է:

ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԱՅԻՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

1. Որոշել **pugno, avi, atum, are** բայի ինֆեկտի և պերֆեկտի հիմքերը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով (*Perfectum Indicativi Activi*): 1

2. Որոշել **scribo, psi, ptum, ere** բայի ինֆեկտի հիմքը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական առաջին ապառնի ձևերով (*Futurum Primum Indicativi Activi et Passivi*): 1.4

3. Որոշել **taceo, tacui, tacitum, ere** բայի ինֆեկտի և պերֆեկտի հիմքերը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար ժամանակաձևով (*Plusquamperfectum Indicativi Activi*): 1

4. Որոշել **audio, ivi, itum, ire** բայի ինֆեկտի և պերֆեկտի հիմքերը և խոնարհել բայը սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևով (*Futurum Secundum Indicativi Activi*): 1

5. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել. 7.6

- a) cornu, us *n* – albus, alba, album
- b) res, rei *f* – difficilis, e

6. Թարգմանել հայերեն. 5

- a) Feci, quod imperaveras.
- b) Etiam bestia arma habent: equus – ungulas, taurus – cornua.

- c) Si fortiter pugnabitis, patriam servabitis.
- d) In omnibus rebus certus ordo est.
- e) Julius Caesar, postquam Pharnacem, regem Ponticum, superavit, ad amicum suum scripsit: “Veni, vidi, vici”.

7. Թարգմանել ասույթները լատիներեն.

3

- ա) Բնությունն առանց պատճառի ոչինչ չի ստեղծում:
- բ) Գիտության արձատները դառն են, իսկ պտուղները՝ քաղցր:
- գ) Սխալվելը հատուկ է մարդուն:
- դ) Աշխատանքը հաղթում է ամեն ինչին:
- ե) Այն, ինչը ցավ է պատճառում, սովորեցնում է:

**ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՈՒՄ ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ
ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿ ՊԼԱՆ N 1**

(տես Գր. Գ. Տիրացյան, Լատիներեն լեզվի ուսումնական ձեռնարկ, Երևան-2005)

Աղյուսակ 1

ՕՐ	ԹԵՄԱ	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ԺԱՄ
I ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Ներածություն: Լատիներենի այբուբեն: Ձայնավորներ: Երկբարբառներ:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Կարդալ և բացատրել տառի կամ երկբարբառի ար- տասանության կանոնը: բ) Լատիներեն տառերով գրել հետևյալ բառերը:	2 ժամ
II ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Բաղաձայններ: Լատինական և հունական տառամիացու- թյուններ: Շեշտադրություն:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Լատիներեն տառերով գրել հետևյալ բառերը: բ) Նշել շեշտը՝ նախապես պարզելով նախավերջին վանկի տևողությունը:	2 ժամ
III ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Բայ (Verbum): Խոնարհում:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Բառարանի օգնությամբ գրել հետևյալ բայերի չորս հիմնական ձևերը: բ) Որոշել հետևյալ բայերի խոնարհումը և հիմքը:	2 ժամ
IV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Հրամայական եղանակ (Modus Imperativus): Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Կազմել հետևյալ բայերի հրամայական եղանակի	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

IV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	ներգործական սեռ (Praesens Indicativi Activi):	եզակի և հոգնակի թվերը ու նրանց ժխտական ձևերը: բ) Ուշադրություն դարձնելով հայերեն ձևերին՝ լրացնել բայի վերջավորությունները: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
V ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Գոյական անուն (Nomen Substantivum): Առաջին հոլովման գոյականներ: Նախդիրներ: Esse-լինել բայ:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Որոշել հետևյալ գոյականների հոլովումը և հիմքը: բ) Հոլովել հետևյալ գոյականները եզակի և հոգնակի թվերով: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “De Italia et de Graecia”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
VI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Երկրորդ հոլովման	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ գոյականները եզակի և հոգնակի թվերով: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “In Schola”:	2

VI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	գոյականներ:	Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	Ժամ
VII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Ածական անուն (Nomen Adjectivum): Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (առաջին խումբ):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ բառակապակցությունները: բ) Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ՝ լրացնելով բազմակետերը համապատասխան վերջավորություններով, և թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “Caesar ad Alesiam”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 Ժամ
VIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի կրավորական սեռ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել հետևյալ բայերը սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի կրավորական սեռով: բ) Թարգմանել հայերեն և որոշել բայի եղանակը, սեռը, դեմքը և թիվը: գ) Տրված ներգործական սեռով նախադասությունները դարձնել կրավորական և թարգմանել:	2

VIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	(Praesens Indicativi Passivi):	դ) Թարգմանել հայերեն: ե) Թարգմանել լատիներեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
IX ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակ (Imperfectum Indicativi Activi et Passivi): Esse-լինել բայի Imperfectum:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել հետևյալ բայերը սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակի կրավորական սեռով: բ) Թարգմանել հայերեն և որոշել բայի եղանակը, սեռը, դեմքը և թիվը: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “De Romanorum Servis”:	2 ժամ
X ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Երրորդ հոլովման գոյականներ: Երրորդ հոլովման բաղաձայն տիպի գոյականներ:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ բառակապակցությունները: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “De Jove”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Երրորդ հոլովման ձայնավոր և	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ բառակապակցությունները: բ) Թարգմանել հայերեն:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	խառը տիպի գոյականներ:	գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “De Mari”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
XII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Երրորդ հոլովման ածականներ (երկրորդ խումբ):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ՝ լրացնելով վարժությունները և թարգմանել: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Չորրորդ հոլովման գոյականներ: Հինգերորդ հոլովման գոյականներ:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ բառակապակցությունները: բ) Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ՝ լրացնելով վարժությունները և թարգմանել: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “De Diebus”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XIV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Ածականների համեմատության	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել հետևյալ բառակապակցությունները:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XIV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	աստիճաններ:	բ) Լրացնել բաց թողնված վերջավորությունները: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “De Varietate Morum”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
XV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Անձնական և ցուցական դերանուններ (Pronomina Personalia et Reflexiva):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Agricola et Nauta”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XVI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Անցյալ կատարյալ ժամանակ (Perfectum Indicativi Activi): Esse-լինել բայի Perfectum:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել հետևյալ բայերը: բ) Ուշադրություն դարձնելով բայի դեմքին և թվին, լրացնել անցյալ կատարյալ ժամանակի վերջավորությունները: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տեքստ “De Scriptoribus Romanis”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ

XVII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Թվական անուն (Numeralia):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Թարգմանել լատիներեն: գ) Տեքստ “De Diebus et Mensibus”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XVIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի առաջին ասպառնի (Futurum Primum Indicativi Activi et Passivi). Esse-լինել բայի Futurum I:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բառերը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “De Castris Romanorum”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XIX ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Ենթակայական դերբայ (Participium Praesentis Activi): Կրավորական սեռի հարակատար դերբայ (Participium Perfecti Passivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Հոլովել նշված դերբայները: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Տեքստ “De Pugna Marathonia”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XX ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Մակբայ (Adverbium):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Նշված ածականները դարձնել մակբայներ և կազմել դրանց համեմատական	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XX ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Համեմատական աստիճաններ:	աստիճանները: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “De Animalibus”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
XXI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի անց- յալ վաղակատար ժամանակի ներգործական սեռ (Plusquam perfectum Indicativi Activi): Esse-լինել բայի plusquamper- fectum:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բայերը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: դ) Տեքստ “Vestigia Terrent”:	2 ժամ
XXII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի երկ- րորդ ապառնի ժամանակի ներգործական սեռ (Futurum Secundum Indicativi Activi): Esse-լինել բայի Futurum II:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բայերը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Տեքստ “De Lupo Esurienti”:	2 ժամ
XXIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Սահմանական եղանակի անց- յալ կատարյալ, անցյալ վաղա- կատար և ապառնի երկրորդ ժամանակների կրավորական սեռ (Perfectum, Plusquamper- fectum et Futurum II Indicativi Passivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բայերը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XXIV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Ստորադասական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակների ներգործական և կրավորական սեռեր:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բայերը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել լատիներեն:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XXIV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Praesens et Imperfectum Conjunctivi Activi et Passivi): Esse-լինել բայի Conjunctivus: Ut և Ne շաղկապների գործածությունը:	դ) Տեքստ “De Euclide”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
XXV ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Accusativus cum Infinitivo et Nominativus cum Infinitivo դերբայական դարձվածներ:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Թարգմանել լատիներեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XXVI ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Gerundium et Gerundivum.	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Կազմել հետևյալ բայերի Gerundium ձևը: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Կազմել հետևյալ բայերի Gerundivum ձևը: դ) Թարգմանել հայերեն: ե) Տեքստ “De Archimedis Morte”: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ
XXVII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Կրավորակերպ չեզոք բայեր	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Խոնարհել նշված բայերը բոլոր ժամանակներով և կազմել դրանց հրամայական ձևերը: բ) Տեքստ “De Xanthippe, Socratis Uxore”:	2

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

XXVII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	(Verba Deponentia):	Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	ժամ
XXVIII ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Կիսակրավորակերպ բայեր (Verba Semideponentia): Անկա- նոն բայեր (Verba Anomalia):	ԿՐԿՆՈՂՈՒԹՅՈՒՆ	2 ժամ
XXIX ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ	Անկախ արևատիվ (Ablativus Absolutus):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: Լատիներեն ասացվածքներ և արտահայտություններ:	2 ժամ

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏՈՒՄ ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿ ՊԼԱՆ N 2

(տե՛ս Ն. Ա. Տեր-Գրիգորյան, Lingua Latina, Երևան 1991)

Աղյուսակ 2

ՕՐ	ԹԵՄԱ	ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ	ԺԱՄ
# 1-2	Հնչյունաբանություն: Սահմանական եղանակի ներ- գործական ներկա (Praesens Indicativi Activi): Անորոշ դերբայ (Infinitivus Praesentis Activi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Բարձրաձայն կարդալ բառերը, բացատրել դրանց արտասանության և շեշտադրության կանոնները: բ) Թարգմանել հայերեն: գ) Հետևյալ բայերը խոնարհել prae- sens indicativi activi ժամանակով և թարգմանել հայերեն: դ) Վերը տրված նախադասություն- ներից դուրս բերել բոլոր բայերը, նշել դրանց խոնարհումը, դեմքն ու թիվը: ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ

# 3	Հրամայական եղանակ (Modus Imperativus): Esse-ով կազմվող բայեր (Verba cum Esse):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Լատիներեն տառերով գրել հետևյալ բառերը: բ) Նշել շեշտը՝ նախապես պարզելով նախավերջին վանկի տևողությունը:	2 ժամ
# 4	Առաջին հոլովման գոյականներ (Declination I Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Italia”: գ) Որոշել հետևյալ գոյականների հոլովումը, թիվը և հոլովը: Կազմել նրանց nominativus singularis-ը: Յուրաքանչյուր հոլովաձևը թարգմանել հայերեն: դ) Որոշել հետևյալ բայերի խոնարհումը, եղանակը, դեմքը և թիվը: Կազմել դրանց եզակի թվի առաջին դեմքը: ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 5	Երկրորդ հոլովման գոյականներ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Որոշել գոյականների սեռը: Այնուհետև բառարանի միջոցով որոշել դրանց իմաստները: գ) Որոշել հետևյալ գոյականների հոլովումը. թարգմանել յուրաքանչյուր հոլովաձևը հայերեն: դ) Որոշել բայաձևերը: Կազմել այդ բայերի անորոշ դերբայի և եզ. թվի	2

# 5	(Declinatio II Substantivi):	1-ին դեմքի ձևը, թարգմանել հայերեն: ե) Թարգմանել լատիներեն:	ժամ
# 6	Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (Declinationes I et II Adjectivi): Ստացական դերանուններ (Pronomina Possessiva): Դերանվանական ածականներ (Adjectiva Pronominalia):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Incolis Galliae”: գ) Լատիներեն թարգմանել հետևյալ բառակապակցությունները, հոլովել դրանք եզակի և հոգնակի թվով: դ) Որոշել տվյալ բառակապակցությունների հոլովը և թիվը, թարգմանել դրանք հայերեն, կազմել դրանցից յուրաքանչյուրի ուղիղ ձևը: ե) Լրացնել բացակայող վերջավորությունները: Նախադասությունները թարգմանել հայերեն: զ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 7	Անձնական դերանուններ (Pronomina Personalia): Անդրադարձ դերանուններ (Pronomen Reflexivum):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Թարգմանել լատիներեն: գ) Բացել փակագծերը, դրանցում գտնվող բառերին տալ համապատասխան քերականական ձևավորում: դ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 8	Սահմանական եղանակի կրավորական ներկա (Praesens Indicativi Passivi): Կրավորական անորոշ դերբայ (Infinitivus	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Հետևյալ բայերը խոնարհել ներգործակերպ և կրավորակերպ,	2

# 8	Praesentis Passivi): Միջոցի և ներգործման անուղղակի խնդիր (Ablativus Instrumenti et Ablativus Auctoris):	այնուհետև այդ հարացույցերը թարգմանել հայերեն: գ) Թարգմանել՝ նախապես որոշելով յուրաքանչյուր բայի քերականական ձևն ու խոնարհման տիպը: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Տրված նախադասությունները փոխակերպել կրավորականի և թարգմանել:	ժամ
# 9	Սահմանական եղանակի ներգերծական և կրավորական անկատար անցյալ (Imperfectum Indicativi Activi et Passivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Neptuno, Mercurio, Aesculapio”: գ) Տրված բայերը խոնարհել imperfectum indicativi activi et passivi ժամանակով և թարգմանել: դ) Հետևյալ բայերը թարգմանել հայերեն՝ նախապես որոշելով նրանց քերականական ձևը (դեմքը, թիվը, սեռը, եղանակը): ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 10	Սահմանական եղանակի ներգործական և կրավորական առաջին ապառնի	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Tauro et Musca”: գ) Կազմել նշված բայի եզակի 1-ին դեմքի ձևը praesens, imperfectum և futurum I indicativi activi et passivi ժամանակներով:	2

Աղյուսակ 2-ի շարունակությունը

# 10	(Futurum I Indicativi Activi et Passivi):	դ) Վերլուծել և հայերեն թարգմանել հետևյալ բայաձևերը: ե) Լատիներեն թարգմանել և (որտեղ հնարավոր է) կրավորականի շրջել հետևյալ նախադասությունները:	ժամ
# 11	Երրորդ բաղաձայն հոլովման գոյականներ (Declinatio III Consonans Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Apolline et Diana”: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները՝ լրացնելով լատիներեն տեքստում բացակայող քերականական վերջավորությունները:	2 ժամ
# 12	Երրորդ ձայնավոր և խառը հոլովման գոյականներ (Declinatio III Vocalis et Mixta Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “Amicitia Lupi”, “De Cicerone”: գ) Որոշել III հոլովման գոյականների տիպը: դ) Թարգմանել լատիներեն: ե) Հետևյալ նախադասությունները թարգմանել հայերեն՝ նախապես լրացնելով բաց թողնված վերջավորությունները:	2 ժամ
# 13	Երրորդ հոլովման ածականներ (Declinatio III Adjectivi): Ներկա ժամանակի ներգործական	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Hannibale”, “De Mario	2

# 13	դերբայ (Participium Praesentis Activi (PPA)):	et Sulla”: գ) Որոշել հետևյալ ածականների հոլովումը: դ) Հետևյալ բառակապակցությունները թարգմանել լատիներեն և հայերեն: ե) Թարգմանել լատիներեն՝ լրացնելով նախադասությունները նշված ածականի համապատասխան ձևերով: զ) Թարգմանել լատիներեն:	ժամ
# 14	Հիմնական բայաձևեր (Formae Verbi Generales): Անցյալ կատարյալի կրավորական դերբայ (Participium Perfecti Passivi (PPP)): Ապառնի ներգործական դերբայ (Participium Futuri Activi (PFA)):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Կազմել տպված բայերի ներկա (PPA), անցյալ (PPP) և ապառնի (PFA) դերբայները և թարգմանել: գ) Թարգմանել հետևյալ բառակապակցությունները: դ) Թարգմանել լատիներեն՝ գործածելով հետևյալ դերբայական դարձվածները՝ PPA, PPP, PFA, Supinum:	2 ժամ
# 15	Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ, վաղակատար անցյալ և երկրորդ ապառնի	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Scriptoribus Graecis et Romanis” և “Vestigia Terrent”: գ) Խոնարհել հետևյալ բայերը perfectum, plusquamperfectum, futurum II indicativi ժամանակներով: դ) Տեքստից դուրս գրել բայերը, նշել դրանց դեմքը, թիվը, ժամանակը և	2

# 15	(Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II Indicativi Activi):	հիմնական 4 ձևերը: ե) Թարգմանել հայերեն: զ) Թարգմանել լատիներեն:	ժամ
# 16	Ցուցական դերանուններ (Pronomina Demonstrativa):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “Midas” և “Ranae et Juppiter”: գ) Տեքստերից դուրս գրել բոլոր ցուցական դերանունները և նշել դրանց հոլովը, թիվը, գտնել ուղիղ ձևը: դ) Թարգմանել հայերեն: ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 17	Հարցական և հարաբերական դերանուններ (Pronomina Interrogativa et Relativa):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Prometheo”: գ) Տեքստերից դուրս գրել բոլոր հարաբերական և հարցական դերանունները, նշել նրանց հոլովը, թիվը, գտնել ուղիղ ձևը: դ) Թարգմանել հայերեն: ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 18	Չորրորդ հոլովման գոյականներ	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “Domus Romana”: գ) Հոլովել տրված գոյականները: դ) Որոշել ածականների հոլովումը: ե) Թարգմանել հայերեն:	2

Աղյուսակ 2-ի շարունակությունը

# 18	(Declinatio IV Substantivi):	գ) Թարգմանել լատիներեն:	ժամ
# 19	Հինգերորդ հոլովման գոյականներ (Declinatio V Substantivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Diebus”: գ) Թարգմանել հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 20	Ածականի համեմատության աստիճանները (Gradus Comparationis Adjectivi):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Varietate Morum” և “De Hominis Ratione”: գ) Որոշել ածականների հոլովումն ու հիմքը: Կազմել այդ ածականների համեմատության աստիճանները: դ) Հոլովել հետևյալ ածականները: ե) Թարգմանել հայերեն: զ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 21	Սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ, վաղակատար անցյալ և երկրորդ ապառնի (Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II Indicativi Passivi): Թվականներ (Numeralia):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Regibus Romanis”, “Fabulae Romanorum de Deis”: գ) Խոնարհել հետևյալ բայերը perfectum, plusquamperfectum, futurum II indicativi passivi ժամանակներով: դ) Տեքստից դուրս գրել բայերը, նշել դրանց դեմքը, թիվը, ժամանակը և հիմնական 4 ձևերը: ե) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ

# 22	Ստորադասականը անկախ նախադասություններում (Conjunctivus in Propositionibus Independentibus):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “Gaudeamus”: գ) Խոնարհել հետևյալ բայերը praesens և imperfectum indicativi activi et passivi ժամանակներով, այնուհետև թարգմանել դրանք հայերեն: դ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 23	Նպատակի ut (ne), խնդիր (ut(ne) (Ut (Ne) Finale. Ut (Ne) Objectivum):	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Socrate” և “Duo Platonis Praecepta”: գ) Որոշել ընդգծված բայերի եղանակը և ժամանակը: դ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ
# 24	Accusativus cum Infinitivo. Nominativus cum Infinitivo.	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “Quantum Valeat Labor”: գ) Թարգմանել լատիներեն՝ գործածելով նախ accusativus cum infinitivo, այնուհետև՝ nominativus cum infinitivo դարձվածները: դ) Թարգմանել լատիներեն՝ գործածելով accusativus cum infinitivo դարձվածը: ե) Թարգմանել լատիներեն՝ գործածելով nominativus cum infinitivo դարձվածը:	2

Աղյուսակ 2-ի շարունակությունը

# 24	Ablativus Absolutus.	գ) Թարգմանել լատիներեն՝ գործածելով ablativus absolutus դարձվածը:	ժամ
# 25	Բայածանցյալ գոյական և ածական (Gerundium et Gerundivum): Supinum II:	ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ա) Թարգմանել հայերեն: բ) Տեքստ “De Diogeno”: գ) Դուրս գրել տեքստից բոլոր բայերը, որոշել յուրաքանչյուրի եղանակը, ժամանակը և խոնարհումը: դ) Թարգմանել լատիներեն:	2 ժամ

ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉ

A1 մակարդակ

Ընդհանուր բնութագիր

A1 մակարդակը լեզվի օգտագործման ամենատարրական մակարդակն է: Ուսումնասիրողը կարող է հասկանալ առանձին ծանոթ բառեր, առավել գործածական արտահայտություններ:

Առարկայական ծրագիր

Բովանդակությունն ու կառուցվածքը

A1 մակարդակի առարկայական ծրագրում տրվում է.

- տվյալ մակարդակի համար երաշխավորվող թեմաների ցանկ՝ ըստ ժամաքանակի;
- խոսքային գործունեության զարգացման համար առաջարկվող տեքստերի տեսակները, դրանց օգտագործման ուսումնական հնարավոր նպատակները և այդ նպատակներին հասնելու համար երաշխավորվող ուսումնական գործունեության տեսակները;
- բուն լեզվական նյութը, դրանց ուսումնական նպատակները և այդ նպատակներին հասնելու համար երաշխավորվող ուսումնական գործունեության տեսակները:

Հանրամշակութային գիտելիքներ

Հանրամշակութային նյութը հնարավորություն է տալիս սովորողներին պատկերացում կազմել լատիներենի մասին, հաղորդակից դառնալ Հին Հռոմի հարուստ մշակութային ժառանգությանը, ծանոթանալ անտիկ և միջնադարյան մշակութային նվաճումներին և ցույց տալ դրա խոր ազդեցությունը եվրոպական և ԱՊՀ երկրների մշակութային զարգացման վրա:

ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԻ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉ

A1 ՄԱԿԱՐԴԱԿ

Օտար լեզուների ֆակուլտետի համար

/I կուրս, I կիսամյակ/

Աղյուսակ 1

Թեմա	Թեմայի ուսուցման նպատակը	Խոսքային գործունեության ձևերի և լեզվական ասպեկտների խնդիրներ	Խոսքային գործունեության ձևերով պարապմունքների բովանդակությունը				Լեզվական ասպեկտների պարապմունքների բովանդակությունը	
			Ունկնդրում	Ընթերցանություն	Գրավոր խոսք	Բանավոր խոսք	Քերականություն	Ընթերցանություն
ԹԵՄ Ա I	Ուսանողներին համառոտ ներկայացնել լատիներենի պատմական զարգացումը, դասական	Որոշակի բառապաշարի, հատուկ	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող	Կարդալ տրված բառերը և	Տնային հանձնարարությունների	Արտասանել հանձնարարված	Introductio. Alphabetum Latinum.	Արտասանական ներքին

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա I	շրջանի լատիներենի առանձնահատկությունները, մատնանշել լատիներենի դերը մեր օրերում, նրա լեզվաբանական, պատմամշակութային և մանկավարժական նշանակությունը: Համառոտ ներկայացնել լատիներեն տեքստերի դասական և միջնադարյան ընթերցանության առանձնահատկությունները: Ծանոթացնել արտասանական կանոններին և շեշտի առանձնահատկություններին:	արտահայտությունների յուրացում	բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	արտահայտությունները՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	կատարում	ասույթները	Orthographia et Orthouopia. Diphtongi. Accentus.	յուրացում և մտապահում, ամրապնդող բառերի ընթերցանություն
----------------------------------	---	--------------------------------------	---	--	-----------------	-------------------	---	--

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա II	Ուսանողներին ներկայացնել լատիներենի անձնական դերանունները, բայը, բայի քերականական կարգերը, ձևավորել նախնական գիտելիքներ բայի հիմքերի տարբերակման վերաբերյալ: Ծանոթացնել բայի բառարանային չորս ձևերի, բայի դիմային և անդեմ ձևերի, խոնարհման առանձնահատկությունների, ինֆինիտիվի (անորոշ դերբայի) կազմության, ինֆեկտի համակարգին հատուկ	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտության յունների	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների	Կարդալ տրված բառերը և արտահայտությունները՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժությունների	Արտասանել հանձնարարված	Pronomina Personalia Verbum, Praesens Indicativi Activi et Passivi, Esse (Praesens Indicativi), Modus	Արտասանական կանոնների յուրացում և մտապահում, ամրապնդող բառերի
---	---	---	---	---	---	-------------------------------	--	--

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա II	Ներգործական և կրավորական սեռերի դիմա-յին վերջավորությունների սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի, Esse օժանդակ բայի խոնարհման, հրամայական եղանակի կազմության, արգելական հրամայականի կազմության հետ:	յուրացում	ունկնդրում	կանոններին	թարգման-ություն	ասույթ-ները	Imperativus	ընթեր-ցա-նություն
ԹԵՄ Ա III	Ուսանողներին համառոտ ներկայացնել լատիներենի գոյական անունը, անվանական քերականական կարգերը՝ սեռ, թիվ, հոլով, հոլովում: Բացատրել հոլովման տեսակներն	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցություն-	Կարդալ տրված բառերը և արտահայտությունները՝ ուշադրություն	Տնային հանձնա-նարարու-թյունների կատա-րում, նյութն ամ-	Արտասա-նել հանձնա-րարված ասույթ-ները:	Nomen Substantivum, Declinatio Prima	Արտասա-նական կանոն-ների յուրացում և

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա III	ըստ եզակի սեռականի վերջավորության: Ներկայացնել առաջին հոլովման կազմությունը, հոլովական առանձնահատկությունները, գոյականի բառարանային ձևերը:	արտահայտութ-յունների յուրացում	ների, ասույթների ունկնդրում	դարձնելով արտասանության կանոններին	րապնդող վարժութ-յունների թարգմանություն	”Gaudeamus”	Substantivi	մտապահում, ամրապնդող բառերի ընթերցանություն
ԹԵՄ Ա IV	Ուսանողներին ներկայացնել երկրորդ հոլովման գոյականների կազմությունը (ըստ Nominativus-ի երկու ձևերի), հոլովումը, Vocativus-ի առանձնահատկությունները, միայն չեզոք սեռի գոյականներին հատուկ առանձնահատկությունները, անձնական	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտութ-յունների	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցութ-յունների, ասույթների	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության	Տնային հանձնարարութ-յունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժութ-յունների	Արտասանել հանձնարարված	Declinatio Secunda Substantivi, Pronomina Personalia et	<i>Տեքստ.</i> ”De Jove”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա IV	և անդրադարձ դերանունները և նրանց հոլովումը: Բացատրել <i>cum</i> կապի գործածությունն անձնական և անդրադարձ դերանունների հետ:	յուրացում	ունկնդրում	կանոններին	թարգմանություն	ասույթները	Reflexivum	(առաջին հատված)
ԹԵՄ Ա V	Ուսանողներին ներկայացնել լատիներենի ածականը: Բացատրել ածականի համաձայնեցումը գոյականի հետ: Ձևավորել նախնական գիտելիքներ I և II հոլովման ածականների, նրանց սեռային վերջավորությունների և բառարանային ձևի վերաբերյալ: Ներկայացնել	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտության յունների	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժությունների	Արտասանել հանձնարարված ասույթները:	Nomen Adjectivum, Adjectiva Primae et Secundae Declinationum, Pronomina	<i>Տեքստ.</i> “De Jove”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա V	առաջին խմբի ածական-ների հոլովական հարացույցը: Ծանոթացնել լատիներենի ստացական դերանունների, նրանց հոլովման և հոլովական առանձնահատկությունների հետ: Ներկայացնել անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայի կազմությունը:	յուրացում	ունկնդրում	կանոններին	թարգմանություն	“Pater Noster”	Possessiva, Participium Perfecti Passivi	(երկրորդ հատված)
ԹԵՄ Ա VI	Ուսանողներին բացատրել սահմանական եղանակի անցյալ անկատար ժամանակաձևի ներգործական և կրավորական սեռերի կազմությունը:	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառուկ	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն	Արտասանել հանձնարարված	Imperfectum Indicativi Activi et Passivi, Esse	<i>Տեքստ.</i> “Ranae et Juppiter”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա VI	Ներկայացնել Esse օժանդակ բայի խոնարհումն անցյալ անկատար ժամանակաձևով:	արտահայտությունների յուրացում	բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	դարձնելով արտասանության կանոններին	ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	ասույթները	(Imperfectum Indicativi)	(առաջին հատված)
ԹԵՄ Ա VII	Ուսանողներին ներկայացնել երրորդ հոլովման գոյականները, բացատրել՝ ինչպես որոշել այս խմբի գոյականների հիմքը, տալ երրորդ հոլովման գոյականների հիմքերի պատմական դասակարգումը: Ներկայացնել երրորդ բաղադայնահանգ հոլովման	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտությունների	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժությունների	Արտասանել հանձնարարված	Declinatio Tertia Substantivi, Declinatio Tertia Consonans	<i>Տեքստ.</i> “Ranae et Juppiter”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա VII	գոյականները և դրանց հոլովական առանձնահատկությունները:	յուրացում	ունկնդրում	կանոններին	թարգմանություն	ասույթները	Substantivi	(երկրորդ հատված)
ԹԵՄ Ա VIII	Ուսանողներին ներկայացնել երրորդ ձայնավորահանգ հոլովման գոյականները, նրանց հոլովական առանձնահատկությունները: Բացատրել երրորդ խառը հոլովման գոյականները և նրանց հոլովական առանձնահատկությունները:	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտության յունների յուրացում	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	Արտասանել հանձնարարված ասույթները	Declinatio Tertia Vocalis Substantivi. Declinatio Tertia Mixta Substantivi.	<i>Տեքստ.</i> “De Socratis Discipulo”
ԹԵՄ ԱՆԵՐ IX-X	Ուսանողներին ներկայացնել երկրորդ խմբի ածականները, նրանց տե-	Քերականական նյութի,	Ուսումնասիրվող թեմատիկային	Հանձնարարված տեքստից	Տնային հանձնարարություն	Արտասանել հանձնարարված	Adjectiva Tertiae Declina-	<i>Տեքստ.</i> “De Apolline

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ ԱՆԵՐ IX-X	սակները: Բացատրել՝ ինչպես որոշել երկրորդ խմբի ածականների հիմ- քը: Համառոտ ներկայաց- նել ածականների համե- մատության աստիճան- ների կազմությունը լատի- ներենում: Ներկայացնել ներկա ժամանակի ներ- գործական դերբայի կազ- մությունը:	որոշակի բառապա- շարի, հա- տուկ արտահայ- տութ- յունների յուրացում	առնչվող բառերի, բառակա- պակ- ցությունների, ասույթների ունկնդրում	կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասա- նության կանոններին	յունների կատարում, նյութն ամ- րապնդող վարժութ- յունների թարգման- ություն	րարված ասույթ- ները	tionis. Gradus Compara- tionis Adjectivi. Participium Praesentis Activi.	et De Musis”
ԹԵՄ Ա XI	Կրկնության միջոցով վեր- հիշել լատիներենի բայա- կան համակարգի առանձ- նահատկությունները: Ընդհանուր ներկայացնել պերֆեկտի համակարգը	Քերական նական նյութի, որոշակի բառապա- շարի,	Ուսումնա- սիրվող թեմատիկա- յին առնչվող բառերի,	Հանձնարար- ված տեքս- տից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով	Տնային հանձ- նարարութ- յունների կատարում, նյութն	Արտասա- նել հանձնա- րարված	Perfectum Indicativi Activi. Esse	<i>Στεφαν.</i> “De Daedalo”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա XI	և այդ համակարգին պատկանող ժամանակաձևերի ներգործական և կրավորական սեռերի կազմությունը: Բացատրել սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ կատարյալ ժամանակաձևի կազմությունը: Ներկայացնել Esse օժանդակ բայի անցյալ կատարյալ ձևերը:	հատուկ արտահայտութիւնների յուրացում	բառակապակցությունների ասույթների ունկնդրում	արտասանության կանոններին	ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	ասույթները	(Perfectum)	(առաջին հատված):
ԹԵՄ Ա XII	Ուսանողներին բացատրել սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վաղակատար ժամանակաձևի կազմությունը:	Քերականական նյութի, որոշակի բառապա-	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի,	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝	Տնային հանձնարարությունների կատարում,	Արտասանել հանձնարարված	Plusquamperfectum Indicativi Activi. Esse	<i>Տեքստ.</i> “De Daedalo”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա XII	Ներկայացնել Esse օժանդակ բայի անցյալ վաղակատար ձևերը: Ներկայացնել մակբայի տեսակները և կազմությունը, ինչպես նաև, համառոտ ներկայացնել մակբայի համեմատության աստիճանները և նրանց բացատրությունը:	շարի, հատուկ արտահայտությունների յունների յուրացում	բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	նյութն ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	ասույթները	(Plus-quamperfectum Indicativi), Adverbium.	(երկրորդ հատված):
ԹԵՄ Ա XIII	Ուսանողներին ներկայացնել սահմանական եղանակի առաջին ապառնի ժամանակաձևի կազմությունը: Ներկայացնել Esse օժանդակ բայի	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցություն-	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասա-	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող	Արտասանել հանձնարարված	Futurum Primum Indicativi. Esse (Futurum	<i>Տեքստ.</i> “De Diogeno”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա XIII	առաջին ապառնիի ձևերը:	արտահայտության յունների յուրացում	յունների, ասույթների ունկնդրում	նության կանոններին	վարժության յունների թարգմանություն	ասույթները	Primum Indicativi)	(առաջին հատված):
ԹԵՄ Ա XIV	Ուսանողներին ներկայացնել սահմանական եղանակի ներգործական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևի կազմությունը: Ներկայացնել Esse օժանդակ բայի երկրորդ ապառնիի ձևերը:	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտության յունների յուրացում	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցության յունների, ասույթների ունկնդրում	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	Տնային հանձնարարության յունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժության յունների թարգմանություն	Արտասանել հանձնարարված ասույթները	Futurum Secundum Indicativi. Esse (Futurum Secundum Indicativi)	<i>Տեքստ.</i> “De Diogeno” (երկրորդ հատված):

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա XV	Ուսանողներին ներկայացնել սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ կատարյալ, սահմանական եղանակի կրավորական անցյալ վաղակատար, սահմանական եղանակի կրավորական երկրորդ ապառնի ժամանակաձևերի կազմությունը:	Քերականական նյութի, որոշակի բառապաշարի, հատուկ արտահայտությունների յուրացում	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի, բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝ ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	Տնային հանձնարարությունների կատարում, նյութն ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	Արտասանել հանձնարարված ասույթները	Perfectum Indicativi Passivi. Plusquamperfectum Indicativi Passivi. Futurum Secundum	Տեքստ. “De Prometheo” (առաջին հատված):
ԹԵՄ Ա XVI	Ուսանողներին բացատրել չորրորդ հոլովման գոյականները և նրանց հոլովական առանձնահատկությունները: Բացատրել	Քերականական նյութի, որոշակի	Ուսումնասիրվող թեմատիկային առնչվող բառերի,	Հանձնարարված տեքստից կարդալ հատվածներ՝	Տնային հանձնարարությունների կատարում,	Արտասանել հանձնարարված	Declinatio Quarta Substantivi.	Տեքստ. “De Prometheo”

Աղյուսակ 1-ի շարունակությունը

ԹԵՄ Ա XVI	հինգերորդ հոլովման գոյականները, միայն այս հոլովմանը հատուկ բացառությունները, ներկայացնել հոլովական համակարգը: Դասն ամփոփել լատիներենի գոյականական հինգ հոլովումների ընդհանուր նկարագրությամբ՝ ընդգծելով դրանցում առկա նմանությունները և յուրաքանչյուր հոլովմանը հատուկ բացառությունները:	բառապաշարի, հատուկ արտահայտությունների յուրացում	բառակապակցությունների, ասույթների ունկնդրում	ուշադրություն դարձնելով արտասանության կանոններին	նյութն ամրապնդող վարժությունների թարգմանություն	ասույթները	Declinatio Quinta Substantivi.	(Երկրորդ հատված):
----------------------	--	--	--	--	---	------------	--------------------------------	-------------------

A 1 Մակարդակ

1. Գիտելիքների համակարգ

Ուղղախոսություն, ուղղագրություն

Կարողանա բարելավել օտար լեզվի (լատիներենի) արտասանությունը նմուշների հետ համեմատելու միջոցով / օրինակ դասախոսի խոսքի/:

Իմանա հնչյւթների արտասանական առանձնահատկությունները:

Իմանա տառակապակցությունների և երկբարբառների արտասանական առանձնահատկությունները:

Տիրապետի արտասանության տևողության կանոններին:

Կարողանա կարդալ նախադասությունները:

Իմանա ամենագործածական բառերն իրենց ամբողջական (բառարանային) ձևով:

Իմանա ուղղագրական կանոնները և կարողանա դրանք կիրառել նաև նոր յուրացվող բառերի նկատմամբ:

Բառապաշար, բառակազմություն

Ունենա (պայմանական) հաղորդակցության համար անհրաժեշտ նվազագույն բառապաշար 230-250 բառ, բառակապակցություն, դարձվածք, խոսքային նմուշ, 60-70 ասույթ:

Իմանա հանրամշակութային տարբերությունների բերումով մայրենի լեզվում համարժեք չունեցող որոշ բառեր և կապակցություններ:

Իմանա բառապաշարի հարստացման հիմնական ուղիները /հոմանիշներ, հականիշներ/:

Ծանոթ լինի և կարողանա օգտագործել երկլեզու և բազմալեզու, միալեզու, ինչպես նաև հոմանիշների, հականիշների օտար լեզվով բացատրական բառարաններ:

Իմանա համատեքստի միջոցով բառիմաստի բացահայտման հնարավորությունները:

Ունենա բավականաչափ բառապաշար և իրազեկություն ուսումնական տեքստերն ընկալելու համար:

Քերականություն

Կարողանա հոլովել գոյականները:

Կարողանա խոնարհել բայը պահանջված ժամանակաձևով:

Կարողանա գոյականը համաձայնեցնել ածականի հետ և հոլովել:

Կարողանա կազմել պարզ նախադասություն (բառարանի օգնությամբ):

Հանրամշակութային գիտելիքներ

Գաղափար ունենա մայրենի, ուսումնասիրվող օտար լեզվի և լատիներենի մեջ առկա նմանություններ և տարբերությունների մասին:

Գաղափար ունենա մայրենի և լատիներենի անհամապատասխանությունների մասին:

Իմանա մայրենի և լատիներենի առանձնահատկությունները, ծանոթ լինի ուրիշ լեզվով դրանց փոխադրման միջոցներին:

Ծանոթ լինի լատիներենի պատմամշակութին նվաճումներին:

2. Կարողություններ և հմտություններ

Ունկնդրել

Ունկնդրել հիմնական բովանդակությունն ըմբռնելու նպատակով:

Լսելով հասկանալ ծանոթ բառերը, բառակապակցությունները, արտահայտությունները:

Գրել

Կարողանա գրել թելադրված բառերն ու արտահայտությունները:

Կարողանա թարգմանել նախադասությունները (բառարանի օգնությամբ) լատիներենից հայերեն, հայերենից լատիներեն:

Հաղորդակցական իրազեկություն

Լեզվաբանական իրազեկություն

Ընդհանուր լեզվաբանական ընդարձակում	Ունի լեզվի տարրական միավորների ցանկ, որը նրան թույլ է տալիս կողմնորոշվել լեզվական միավորների մեջ: Կարող է կազմել կարճ լեզվական գործածական արտահայտություններ: Կարող է օգտագործել տարրական նախադասությունների մոդելներ: Ունի կարճ արտահայտությունների սահմանափակ ցանկ:
Բառապաշարի ընդարձակում	Ունի բավարար բառապաշար գրավոր տարրական հանձնարարությունները կատարելու համար:
Քերականական ուղղում	Կարող է ճիշտ օգտագործել քերականական պարզ կառույցներ, բայց դեռ կարող է շփոթել ժամանակները:
Հնչյունական համակարգ	Արտասանությունը հստակ է, կարող է հասկանալի լինել, ակնհայտ է օտար շեշտի առկայությունը, հնարավոր են որոշակի խնդիրներ արտասանության տևողության հետ կապված:
Ուղղագրություն	Կարող է պատճենել կարճ արտահայտություններ, նախադասություններ: Կարող է գրել բառեր, արդեն իրեն հայտնի թևավոր արտահայտություններ, պարզ նախադասություններ:

Սոցիալ-լեզվաբանական իրազեկում

Սոցիալ-լեզվաբանական ուղղում	Կարող է սոցիալական հարաբերությունների մեջ օգտագործել լատինական հայտնի արտահայտություններ կամ բառակապակցություններ:
--	---

Պրագմատիկ իրազեկություն

Ճկունություն

Հատուկ իրավիճակներին կարող է կիրառել լատինական արտահայտություններ, որոնք ավելի կհարստացնեն բանավոր խոսքը:

Խոսքի պտույտներ

Կարող է ուշադրություն գրավել:

Գրականություն

Դերմոյան Լ. Ա., Լատիներեն լեզու (հումանիտար ֆակուլտետների համար), Երևան 2010, 154 էջ:

Мирошенкова В.И., Федоров Н.А., Учебник латинского языка. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1985. 288 с.

Ярхо В. Н., Лобода В. И., Латинский язык, Москва, “Просвещение”, 1983. 319 с.

A1 մակարդակի բովանդակային պարտադիր միջուկը

Հնչյունաբանություն, ուղղախոսություն և ուղղագրություն

- Այս փուլի համար նախատեսված ընթերցանության և ուղղագրության կանոններ:
- Ընդհանուր գիտելիքներ լատիներենի հնչյունական համակարգի վերաբերյալ: Բաղաձայնների, տառակապակցությունների և երկբարբառների արտասանությունը: Շեշտ, նախադասության ռիթմիկ խմբեր:

A1 մակարդակում սովորողը պետք է ունենա Հին Հռոմի մշակույթի ու ժողովրդի հասարակական կյանքի մասին հետևյալ գիտելիքները.

1. Լատիներենի դերը մեր օրերում:
2. Գիտության, կրթության, վարած քաղաքականության, կրոնի, պատմության, արվեստի և գրականության մասին ընդհանուր տեղեկություններ:

Բառապաշար և բառակազմություն

- 230-250 բառապաշարային միավոր (բառեր, արտահայտություններ, խոսքային նմուշներ և դարձվածներ):
- Հոմանիշ, հականիշ բառեր:
- Ամենագործածական հունական հոմանիշներ:
- 60-70 ասույթ:
- Գիտական տերմինաբանության մեջ ամենագործածական բառեր:

Քերականություն

- ✓ Տվյալ մակարդակի համար նախատեսված շարահյուսությունն ու ձևաբանությունը:
- ✓ Տե՛ս սույն մակարդակի ծրագիրը:

Հանրամշակութային գիտելիքներ

1. Գաղափար ունենալ լատիներեն, մայրենի և ռուսումնասիրվող ռոմանագերմանական լեզուների միջև առկա նմանությունների և տարբերությունների մասին:
2. Գաղափար ունենալ Հին Հռոմի մշակույթի մասին:

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՎԱՐՏԻՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ

- գնահատման ձև՝ ստուգողական գրավոր,
- գնահատման ընթացակարգեր՝ ընթացիկ երկու ստուգումների արդյունքների միջինացում,
- գնահատման գործիքներ՝ ընթացիկ ստուգում, ակտիվության, ինքնուրույն աշխատանքների կատարման մակարդակ, հաճախումների բաղադրիչներ:

ՀԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԵՔՍՏԵՐԻ ՆՄՈՒՇՆԵՐ

Դերմոյան Լ.Ա., «Լադիներեն լեզու» (հումանիտար ֆակուլտետների համար), Երևան

2010, էջ 22-23

որ. aqua, ae f'ուր
fabula, ae f'աւստ
regina, ae f'թագուհի
terra, ae f'հող, երկիր

Ստաթին հոլովման գոյականները հիմնականում իգական սեռի են, բացառություն են կազմում ընդհանուր սեռին պատկանող սի շարք գոյականներ, որոնք իմաստով համընկնում են արական սեռի հետ (մասնագետների անուններ, ազգություններ):

որ. collega, ae m'կոլեգա
nauta, ae m'նավատոր
poëta, ae m'բանաստեղծ
Celta, ae m'կելտ

silva, ae f'անտառ
stella, ae f'աստղ
via, ae f'աւանպարի
victoria, ae f'հաղթանակ

առաջին հոլովման հարացույց

հոլով	Singularis	Pluralis
Nom., Voc.	reginā	reginae
Gen.	reginae	reginarum
Dat.	reginae	reginis
Acc.	reginam	reginas
Abl.	reginā	reginis

հնչյուն երևում է հարացույցից, հիմնականում -a ձայնավորը պահպանվում է գրեթե բոլոր հոլովներում: Հոլով անորոշական երևում է միայն Abl. sing.-ում (regina), Nom. sing.-ի հիմնականում -a ձայնավորը կարծիքով (reginā): Հոլովակի Nom. և Voc., ինչպես նաև հոլովակի Dat. և Abl. հոլովները համընկնում են (այս կամոնը պահպանվում է գրեթե բոլոր հոլովներում):

վարժութիւններ

1. Հոլովակի նշված գոյականները.
nauta, ae m; vita, ae f; patria, ae f; stella, ae f; amica, ae f; epistola, ae f.
2. Որոշել, թե նշված գոյականներն ինչ հոլովով են որակվում.
vita, silvae, patriarum, fabulā, insulis, poëlam, Italiae, collegas, formā, amicae, linguae, viis, lunas, regiharum, agricolam.
3. Թարգմանի հայերեն.
1. Multae terrae in Europae sunt. 2. Scientia potentia est. 3. In terra et in aqua est vita. 4. Epistola non erubescit. 5. Fortuna caeca est. 6. Historia est magistra vitae. 7. In silvis multae bestiae et variae plantae sunt. 8. Ibi victoria, ubi concordia. 9. Bestiae memoriam habent. 10. Gallia est terra Europae. 11. Luna terram illustrat. 12. Aquila non capit muscas. 13. Non

ՊԱՄ III

գոյական անուն (Nomen Substantivum)

Ստաթին հոլովման գոյականներ (Declinatio Prima Substantivi)

գոյական անուն (NOMEN SUBSTANTIVUM)

Լատիներենում գոյականն ունի հինգ հոլովում (declinatio): Ստաթին տարբերակում պայմանավորված է գոյականի հիմնականում ձայնավորներով, որոնք կոչվում են հոլովներ: Ոչ միշտ է հնարավոր գոյականի ուղղական հոլովի միջոցով գտնել թե տվյալ բառը որ հոլովման է պատկանում. հիմնական տարբերակումը կատարվում է եզակի անունների միջոցով, որը սովորաբար տրվում է բառարաններում գոյականի ուղղական հոլովի հետ միասին:

Գոյականը լատիներենում ունի երեք քերականական սեռ: արական (genus masculinum), իգական (genus femininum) և չեզոք (genus neutrum):

Արական սեռի են պատկանում ոչ միայն արական սեռի անձինք և կենդանիները, այլև ամիսների, գետերի և քամիների անվանումները: Իգական սեռի են պատկանում ոչ միայն իգական սեռի անձինք և կենդանիները, այլև պետությունների, կղզիների, քաղաքների և ծառերի անունները:

Գոյականն ունի վեց հոլով (casus): Լատիներենի հոլովներն են՝

- Nominativus ուղղական հոլով
- Genetivus սեռական հոլով
- Dativus տրական հոլով
- Accusativus հայցական հոլով
- Ablativus բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովների պաշտոններ
- Vocativus կոչական հոլով

Կոչական հոլովը գրեթե միշտ համընկնում է ուղղական հոլովի հետ:

Լատիներենում գոյականն ունի երկու թիվ՝ եզակի (numerus singularis) և հոլովակի (numerus pluralis), որոնք գործածության բնութագրով համընկնում են հայերենի եզակի և հոլովակի թվերին:

ՍՏԱԹԻՆ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐ (DECLINATIO PRIMA SUBSTANTIVI)
(հիմնականում -a)

Ստաթին հոլովման են պատկանում այն գոյականները, որոնք Nom. sing.-ում ունեն -a, իսկ Gen. sing.-ում -ae [i] վերջավորությունները:

22

ubi որտեղ
varius, vario, varius տարբեր
via, ae /ճանապարհ, ուղի
vita, ae /կյանք

silva, ae /անտառ
stella, ae /աստղ, մոլորակ
terra, ae /1. երկիր, 2. հող, 3.
տարածք

olei pecunia (Vespasianus). 14. Philosophia est magistra vitae (Cicero). 15.
Lingua Latina lingua antiqua est. 16. Amicitia vitam ornat.

4. Թարգմանել լատիներեն.
1. Պաշտպանիչը հայրենիքը: 2. Լուսինը փոխում է ձևը: 3. Երկիրը և
լուսինը աստղեր են: 4. Նավաստին նավարկում է: 5. Լուսինի վրա կյանք
չկա: 6. Ուսուցչին նաժական գիր: 7. Հողագործը վարում (մշակում) է հողը:
8. Աղբիկներն արժանեղք զարդարում են վարդերով: 9. Դիանոնան ան-
տառների աստվածուհին է:

ԲԱՐԱՅԱՆԿ

agricola, ae /m հողագործ
amica, ae /ընկերուհի
amicitia, ae / ընկերություն,
բարեկամություն
antiquus, antiqua, antiquum
հին, հնագույն
aqua, ae /ջուր
aquila, ae /արծիվ
bestia, ae /զազան
caecus, caeca, caecum կույր
capto, avi, atum, are բռնել, որ-
սալ, ճանկել, խել
collega, ae /m աշխատակից,
գործընկեր
epistola (epistula), ae /նամակ
erubescere, rubui, -, ere 1. կար-
մղրել, 2. ամանել
Europa, ae /Եվրոպա
fabula, ae /1. առակ, 2. պատ-
մբական, 3. հեքիաթ, 4. ստեղծա-
գործություն
forma, ae /ձև
fortuna, ae /1. բախտ, 2. ճա-
կատագիր
Gallia, ae /գալիա, պատմա-
կան մարզ Եվրոպայում
habeo, bui, itum, ere 1. ունե-
նալ, 2. կրել, 3. պարունակել, 4.
ապրել
historia, ae /պատմություն
ibi այնտեղ

ԴԱՍ V

Ածական անուն (Nomen Adjectivum)
 Առաջին և երկրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Primae et Secundae Declinationum)
 Առաջին հոլովման դերանուններ (Pronomina Possessiva)
 Անցյալ ժամանակի կրավորական դերբայ (Participium Perfecti Passivi)

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ (NOMEN ADJECTIVUM)

Լատիներենում ածականը սեռով, թվով, հոլովով համաձայնեցվում է այն գոյականի հետ, որին կցված է:
 Դասական լատիներենում ածականները դրվել են գոյականներից հետո:

օր. ursus niger սև առջ
 via longa երկար ճանապարհ

Լատիներենի ածականները, իրենց ձևաբանական առանձնահատկություններից ելնելով, բաժանվում են երկու խմբական խմբի.

1. I և II հոլովման ածականներ.
2. III հոլովման ածականներ:

ԱՐԱՋԻՆ ԵՎ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ (ADJECTIVA PRIMAE ET SECUNDAE DECLINATIONUM)

I և II հոլովման ածականները հոլովվում են I և II հոլովման գոյականների նման: I հոլովման են պատկանում իգական սեռի և II հոլովման են պատկանում արական և չեզոք սեռերի ածականները: Nom. sing. -ում իգական սեռի ածականներն ունեն -a, արական սեռի ածականները -us, -er, չեզոք սեռի ածականները -um վերջավորություններ:

Արական սեռում -us-ով վերջացող ածականների իգական և չեզոք սեռերի վերջավորությունները դրվում են -us-ի փոխարեն, իսկ արական սեռում -er-ով վերջացող ածականների իգական և չեզոք սեռերի վերջավորությունները դրվում են -er-ից հետո:

օր. albus, alba, album սպիտակ
 bonus, bona, bonum լավ
 citus, cita, citum արագ
 sanus, sana, sanum առողջ
 asper, aspera, asperum ոճկալի
 liber, libera, liberum սև
 niger, nigra, nigrum սև
 sacer, sacra, sacrum սուրբ

հոլով	Singularis	Pluralis
	amicus doctus /ուսույալ/ ընկեր	amici docti
Nom.	amicus doctus	amici docti
Gen.	amici docti	amicorum doctorum
Dat.	amico docto	amicis doctis
Acc.	amicum doctum	amicos doctos
Abi.	amico docto	amicis doctis
Voc.	amice docte	amici docti
	femina docta /ուսույալ/ կին	feminae doctae
Nom., Voc.	femina docta	feminae doctae
Gen.	feminae doctae	feminarum doctarum
Dat.	feminae doctae	feminis doctis
Acc.	feminam doctam	feminas doctas
Abi.	femina docta	feminis doctis
	imperium magnum /ուսույալ/ թագավորություն	imperia magna
Nom., Voc.	imperium magnum	imperia magna
Gen.	imperi magni	imperiorum magnorum
Dat.	imperio magno	imperiis magnis
Acc.	imperium magnum	imperia magna
Abi.	impero magno	imperiis magnis

Ածականը քերականորեն համաձայնում է այն գոյականին, որի որոշիչն է: Այսպիսով, եթե գոյականը և նրա որոշիչ-ածականը նույն հոլովման են, ապա նրանց հոլովական հարադրույթը նույնական է, իսկ եթե նրանք տարբեր հոլովման են, նրանց վերջավորությունները չեն համընկնում, և ուղղաբանությունը կհոլովի համապատասխան հոլովմանով:

հոլով	Singularis	Pluralis
	poeta bonus	poetae boni
Nom.	poeta bonus	poetae boni
Gen.	poetae boni	poetarum bonorum
Dat.	poetae bono	poetis bonis
Acc.	poetam bonum	poetas bonos
Abi.	poeta bono	poetis bonis
Voc.	poeta bone	poetae boni

ԱՍՏՈՒՄԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ (PRONOMINA POSSESSIVA)

Լատիներենում ստացական դերանունները հոլովվում և գործածվում են I և II հոլովման ածականների նման. առանձնահատկություն այն է, որ meus դերանվան Voc. sing. -ն ունենում է mi ձևը:

Ստացական դերանուններն են:

Singularis	Pluralis
meus, mea, meum <i>իմ</i> tuus, tua, tuum <i>քո</i> suus, sua, suum <i>որս, իր</i>	nostrum, nostra, nostrum <i>մեր</i> vestrum, vestra, vestrum <i>ձեր</i> suus, sua, suum <i>որսնոց, իրնոց</i>

Ստացական դերանունները դնքով համապատասխանեցվում են ստորոգյալի հետ.

օր. scribo amicum meum գրում եմ իմ ընկերոջը
scribis amicum tuum գրում ես քո ընկերոջը
scribit amicum suum գրում է իր ընկերոջը

ԱՍՑՅԱԼ ՃԱՄԱՆԱԿԻ ԿՐԿՎՈՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՅ (PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI)

Ընդունված է համարել, որ Participium perfecti passivi դերբայը կազմվում է ստալիսի հիմքից՝ Այն ունի սեռային -us, -a, -um վերջավորությունները:

I խոն. servatus, servata, servatum *պահպանված*
II խոն. motus, mota, motum *շարժված*
III խոն. scriptus, scripta, scriptum *գրված*
IV խոն. captus, capta, captum *բռնված*
IV խոն. servitus, servita, servitum *սպասարկված*

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Թարգմանել բարակապակցությունները և հոլովել.
խորանման տղա, հաճելի երգ, հունական դպրոց, բաղնիք պատ:
2. Համաձայնեցնել ածականը գոյականի հետ և հոլովել.
collega, ae m bonus, a, um
rivus, i m latus, a, um
planta, ae f rarus, a, um
ursus, i m niger, gra, grum
regnum, i n durus, a, um
3. Թարգմանել հայտնի.
1. Litterae varias formas habent. 2. Ex lingua stulta incommoda multa. 3. Errare humanum est. 4. Longa via est, propera! 5. Tabula rasa. 6. Mea culpa. 7. In silvis multae bestiae sunt. 8. Veni amici rari sunt. 9. Ante oppidum campus amplius est. 10. Nauta bonus ventum non timet. 11. In Europa multi et magni fluvii sunt. 12. Mala herba cito crescit. 13. Oppida Romanorum firmos et altos muros habent. 14. In lingua Latina multa verba

¹⁰ Ssu tp 18.

32

Graeca sunt. 15. Bis vincit, qui se vincit in victoria (Publius Sirt). 16. Habent sua fata libelli. 17. Consilium tuum plenum sapientiae est.

4. Թարգմանել լատիներեն.

1. Մեր երկրում շատ անտառներ կան: 2. Մեր գրադարանում տարբեր գրքեր կան: 3. Իտալիան եվրոպայի մեծ թերակղզին է: 4. Անտառներում, որտեղ կենդանիներն են ապրում, շատ խոտեր ու բույսեր կան: 5. Վերադարձվե՞ք մեզ մեր մասնակցությունը: 6. Ի՞նչ ընկերն իմ երկրորդ (մյուս) եմ: 7. Ես ու դու ընկերներ եմք: 8. Աշխատե՛ք մեզ հետ: 9. Կարդացե՛ք իմն հոմանշանի բանաստեղծների առակները:

ԲԱՐՈՑԱՆԱԿ

amplus, a, um 1. ընդարձակ, 2. կարևոր
bis կրկնակի, երկու անգամ
bonus, a, um լավ
campus, i m վայրի դաշտ, կովի դաշտ
canticum, i n երգ
cito adv. շտապ, արագ
կերպով, շուտ
consilium, i n 1. խորհուրդ, 2. որոշում, 3. ծրագիր, դիտարկություն
crebro, crevi, cretum, ere աճել
culpa, ae f հսկանք, մեղք
dolosus, a, um խորանման
erro, avi, atum, are 1. սխալվել, 2. մոլորվել, 3. բախառել
ex (Abi) միջից, -ից
fatum, i n 1. ճակատագիր, 2. վախճան
firmus, a, um ամուր, պինդ
fluvius, i m գետ
Graecus, i m հուն
herba, ae f 1. խոտ, 2. բույս, 3. արոտավայր
humanus, a, um մարդկային, մարդուն բնորոշ
incommodum, i n անհարմարություն, թերություն
libellus, i m զրգոյկ

littera, ae f 1. տառ, 2. pl. tant գրականություն
longus, a, um երկար
magnus, a, um մեծ
malus, a, um վատ
plenus, a, um լի
propere, avi, atum, are շտապել, արագացնել
qui, quae, quod (Gen. cuius) 1. որը, 2. ով (որ)
rarus, a, um հազվագյուտ
rasus, a, um մաքուր, թրված
Romanus, a, um հունական, հունի
Romanus, i m հոմանշան
sapientia, ae f 1. խելամուտություն, 2. իմաստություն
schola, ae f դպրոց
se իրեն
stultus, a, um հիմար, անխելք
suus, a, um իր, յուր
tabula, ae f տախտակ, գրատախտակ
timeo, ui, -ere (Acc.) վախեցնել, վախենալ
tuus, a, um քո
ventus, i m քամի
verus, a, um ճիշտ, իսկական, հավատարիմ
vinco, vici, victum, ere հաղթել

33

ԴԱՄ IX-X

Երրորդ հոլովման ածականներ (Adjectiva Tertiae Declinationis)
Ածականների համեմատության աստիճանը (Gradus Comparationis
Adjectivi)
Ներկա ժամանակի մերժողական դերոյ (Participium Praesentis Activi)

ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՒՂԱՄԱՆ ԱՇԱԿԱՆՆԵՐ (ADJECTIVA TERTIAE
DECLINATIONIS)

III հոլովման ածականների հիմքը հիմնականում ունի -i հիմքակազմից: Արական և իգական սեռի ածականների Nom. sing.-ը սիզմատիկ է, իսկ չեզոք սեռի ածականների Nom. sing.-ը՝ գրո վերջավորության:

III հոլովման ածականները հոլովվում են III հոլովման ծայնավորահանգ տարբերակով:

III հոլովման պատկանող ածականները, ըստ Nom. sing.-ի վերջավորության, բաժանվում են երեք մեծ խմբերի.

1. երեք վերջավորության ածականներ.

2. երկու վերջավորության ածականներ.

3. մեկ վերջավորության ածականներ:

1. Արական, իգական և չեզոք սեռի ածականներն ունեն իրենց հատուկ սեռային վերջավորությունները.

m - er, f - is, n - e

որ. acer, acris, acre սուր november, bris, bre նոյեմբերյան
celer, celeris, celere արագ pedester, tris, tre հետիոտն

Երրորդ հոլովման երեք վերջավորության ածականների հարադրույց

Քիվ	հոլով	pedester m	pedestris f	pedestre n
Sing.	Nom., Voc.	pedester	pedestris	pedestre
	Gen.	pedestris	pedestris	pedestris
	Dat.	pedestri	pedestri	pedestri
	Acc.	pedestrem	pedestrem	pedestre
Pluralis	Abl.	pedestri	pedestri	pedestri
	Nom., Voc.	pedestres	pedestres	pedestria
	Gen.	pedestrium	pedestribus	pedestrium
	Dat.	pedestribus	pedestribus	pedestribus
	Acc.	pedestres	pedestres	pedestria
	Abl.	pedestribus	pedestribus	pedestribus

ingenium acre n սուր միտք	
հոլով	Singularis
Nom., Voc. Gen.	Pluralis
	ingenia acris
Gen.	ingenium acre
	ingeniorum acrum

Juppiter, Jovis m Զուսիտեր (հուն Չևս), հռոմեական պանթեոնի գլխավոր աստվածը
licet, licitum est, - ere
impers. բույլատրվում է
mare, is n ծով
mel, mellis n մեղր
mens, ntis f 1. միտք, 2. հոգի
mons, ntis m լեռ
mors, mortis f մահ
oculus, i m աչք
os, oris n 1. բերան, 2. խոսք, 3. ճարտասանություն
panis, is m հաց
pars, partis f 1. մաս, 2. կողմ
patientia, ae f համբերություն
procul հեռու
quasi 1. որպես, նման, պես, ինչպես, 2. կարծես, ասես
sanus, a, um առողջ
sedes, is f 1. նստատեղ, 2. աթոռ, 3. գտնվելու վայր
tussis, is f հագ, հագված
urbis, urbis f քաղաք, Վլպես, is f աղվես

canis, is m, f շուն
celo, avi, atum, are բացցնել, պահել
certus, a, um 1. ազնիվ, հստակ, 2. որոշյալ, 3. նշտական
Cicero, oris m Գիցերոն (Marcus Tullius Cicero) հռոմեացի հայտնի հրապարակախոս, գրող, քաղաքական գործիչ (106-43 թ.ա.)
civis, is f, m քաղաքացի
cor, cordis n սիրտ
exemplar, is n օրինակ
febris, is f տենդ
fel, fellis n լեռի
fenestra, ae f պատուհան
fons, ntis m 1. աղբյուր, 2. շատրվան
hieme ձմեռ
hiems, emis f ձմեռ
hora, ae f ժամ
incertus, a, um 1. անազնիվ, 2. անորոշ, 3. անկայուն

<i>Dat.</i>	ingenio acro	ingeniis acribus
<i>Acc.</i>	ingenium acre	ingenios acris
<i>Abl.</i>	ingenio acro	ingeniis acris

2. Արական և իգական սեռի ածականներն ունեն նույն -is վերջավորությունը, իսկ չեզոք սեռի ածականները՝ -e.

m, f - is, n - e

օր. ditis, diti հարուստ
fortis, e ուժեղ
levis, e հաղթ: բեթև

mitis, mite փափուկ: մեղմ
mortalis, e մահկանացու
nobilis, e հայտնի

Երրորդ հոլովման երկու վերջավորության ածականների հարացույց

	<i>phl</i>	<i>hngl</i>	<i>diti m, f</i>	<i>diti n</i>
<i>Sing.</i>	<i>Nom., Voc.</i>	<i>Gen.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Dat.</i>	<i>Dat.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Acc.</i>	<i>Acc.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Abl.</i>	<i>Abl.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
<i>Pluralis</i>	<i>Nom., Voc.</i>	<i>Gen.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Dat.</i>	<i>Dat.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Acc.</i>	<i>Acc.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>
	<i>Abl.</i>	<i>Abl.</i>	<i>diti</i>	<i>diti</i>

	<i>hngl</i>	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
<i>Nom., Voc.</i>	vox milis	voce milis	voces milites
<i>Gen.</i>	voce milis	voce milis	vocum militum
<i>Dat.</i>	voce milis	voce milis	vocibus militibus
<i>Acc.</i>	voce milis	voce milis	voces milites
<i>Abl.</i>	voce milis	voce milis	vocibus militibus

3. Արական, իգական և չեզոք սեռի ածականներն ունեն նույն վերջավորությունները.

m, f n - x, -r, -s

օր. audax, acis քաջ
coelestis, itis երկնային
decor, oris գեղեցիկ

Այս խմբի ածականները բառարանում ներկայացվում են III հոլովման գոյականների նման՝ *Nom. sing.* -ին հաջորդում է *Gen. sing.* -ի վերջավորությունը՝ հաճախ ածականի վերջին կամկի հետ միասին:

Երրորդ հոլովման մեկ վերջավորության ածականների հարացույց

	<i>phl</i>	<i>hngl</i>	<i>felix, icis m, f</i>	<i>felix, icis n</i>
<i>Sing.</i>	<i>Nom., Voc.</i>	<i>Gen.</i>	<i>felix</i>	<i>felix</i>
	<i>Dat.</i>	<i>Dat.</i>	<i>felicis</i>	<i>felicis</i>
	<i>Acc.</i>	<i>Acc.</i>	<i>felicis</i>	<i>felicis</i>
	<i>Abl.</i>	<i>Abl.</i>	<i>felicem</i>	<i>felicem</i>
<i>Pluralis</i>	<i>Nom., Voc.</i>	<i>Gen.</i>	<i>felicis</i>	<i>felicis</i>
	<i>Dat.</i>	<i>Dat.</i>	<i>felicum</i>	<i>felicum</i>
	<i>Acc.</i>	<i>Acc.</i>	<i>felicibus</i>	<i>felicibus</i>
	<i>Abl.</i>	<i>Abl.</i>	<i>felicibus</i>	<i>felicibus</i>

Մեկ վերջավորության որոշ ածականներ հոլովվում են բաղաձայնահանգ տիպով. դրանք են՝ *pauper, eris* աղքատ; *dives, vifis* հարուստ; *princeps, cipis* առաջին; *particeps, cipis* մասնակից; *vetus, eris* ծեր:

	<i>hngl</i>	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
<i>Nom., Voc.</i>	homo pauper	homines pauperes	homines pauperes
<i>Gen.</i>	hominis pauperis	hominum pauperum	hominum pauperum
<i>Dat.</i>	homini pauperi	hominibus pauperibus	hominibus pauperibus
<i>Acc.</i>	hominem pauperem	homines pauperes	homines pauperes
<i>Abl.</i>	homine paupere	hominibus pauperibus	hominibus pauperibus

ԱՍԿԱՆՆԵՐԻ ՉԱՄԵՍԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՍԻՃԱԼԸ (GRADUS COMPARATIONIS ADJECTIVI)

Լատիներենում ածականն ունի համեմատության երեք աստիճան՝ դրական (*gradus positivus*), համեմատական կամ բարդադական (*gradus comparativus*) և գերադրական (*gradus superlativus*): Ածականի համեմատության աստիճանը կազմելու համար անհրաժեշտ է ածականի *Gen. sing.* -ից առանձնացնել հոլովական վերջավորությունը (II հոլովման ածականների մոտ՝ -i, III հոլովման ածականների մոտ՝ -is), գտնել արմատը և ավելացնել -ior (արական և իգական սեռի ածականներին) և -ius (չեզոք սեռի ածականներին) վերջավորությունները:

Համեմատական աստիճանը հոլովվում է III հոլովման բաղաձայնահանգ տիպով. *Gen. sing.* -ը բոլոր սեռերում ունի -ioris վերջավորությունը:

օր. *Positivus*

Nom. sing. Gen. sing.
դժկար asper asperior (*m, f*), asperius (*n*)
արագ celer celerior (*m, f*), celerius (*n*)

երգանիս felix
ուճող fortis
առողջ sanus
կուպիտ rudis

felicitas (m, f), felicitus (n)
fortior (m, f), fortius (n)
sanior (m, f), sanius (n)
rudior (m, f), rudius (n)

հոլովման հարադրոց

քիվ	հոլով	m, f	n
Sing.	Nom., Voc.	celerior	celentus
	Gen.	celerioris	celentioris
	Dat.	celeriori	celentiori
	Acc.	celentorem	celentius
Pluralis	Nom., Voc.	celentiores	celentiora
	Gen.	celentiorum	celentiorum
	Dat.	celentioribus	celentioribus
	Acc.	celentiores	celentiora
	Abl.	celentioribus	celentioribus

Լատիներեն ածականների գերադրական աստիճանը կազմվում է՝
ածականի հիմք + -issim- + -us, -a, -um
Այն ածականները, որոնց արական սեռի Nom. sing. -ն ավարտվում է
-er-ով, գերադրական աստիճանը կազմվում է՝
er-ով հիմք + -rim + -us, -a, -um

օր. acer - acerrimus, a, um
III հոլովման վեց ածականներ, որոնց արական և իգական սեռի
ծնողը Nom. և Gen. sing. -ում ավարտվում են -ilis-ով, գերադրական աս-
տիճանը կազմում են՝

ածականի հիմք + -lim- + -us, -a, -um
դրանք են՝

facilis, e թեթև - facilimus, a, um
difficilis, e դժվար - difficilimus, a, um
similis, e նման - similimus, a, um
dissimilis, e տարբեր - dissimilimus, a, um
humilis, e ցածր - humilimus, a, um
gracilis, e նուրբ - gracilimus, a, um

Անացած ածականները, որոնց ավարտվում են -ilis-ով, գերադրա-
կան աստիճանը կազմում են՝

ածականի հիմք + -issim- + -us, -a, -um
օր. utilis օգտակար - utilissimus, a, um

I և II հոլովման այն ածականները, որոնք դրական աստիճանում
ունեն -eus, -ius, -uus վերջավորություններ, համեմատական աստիճանը
կազմում են magis, plus գերադրական աստիճանը՝ maxime բառերի օգ-
նությամբ:

օր. idoneus հարմար, magis idoneus, maxime idoneus
necessarius անհրաժեշտ, magis necessarius, maxime ne-
cessarius

Մի շարք ածականներ համեմատության աստիճանները կազմում
են տարադիրք եղանակով. դրանք են՝

Positivus	Comparativus	Superlativus	Թարգմանություն
bonus, a, um	melior, melius	optimus, a, um	լավ
maius, a, um	pejor, pejus	pestimus, a, um	կատ
magnus, a, um	major, majus	maximus, a, um	մեծ
parvus, a, um	minor, minus	minimus, a, um	փոքր
multus, ae, a	plures, plura	plurimi, ae, a	շատ (հոգնակի բ.)

Լատիներենում համեմատական աստիճանը կազմվում է **quam**
(քամ) կապով, կամ առանց այդ կապի համեմատվող առարկան դրվում է
Ablativus հոլովով (*Ablativus comparationis*).

օր. Aer levior est, quam aqua (Nom. sing.) Օդն ավելի թեթև է, քան
ջուրը:

Aer levior est aqua (Abl. comp.) Օդը թեթև է ջրից:

գերադրական աստիճանում հիմնականում գործածվում է Genetivus
հոլովը (*Genetivus partitivus*) առանց նախդիր, որը հայտնի բաղադրան-
վում է բացառական հոլովով:

օր. Optimus amicorum meorum. Իմ ընկերներից ամենալավը:

ՆԵՐՎԱ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՆԵՐՈՐԾԱԿԱՆ ԴԵՐՔԱՅ (PARTICIPIIUM PRAESENTIS ACTIVI)

Participium praesentis activi դերբայը համապատասխանում է հայե-
րենի ենթակայական դերբային և կազմվում է՝ ինքնետի հիմքից և -ns (I, II
խոնարհում) և -ens (III, IV խոնարհում) վերջավորություններից:

I խոն. servans, entis *պահպանող*
II խոն. movens, entis *շարժվող*
IIIա խոն. scribens, entis *գրող*
IIIբ խոն. capiens, entis *բռնող*
IV խոն. serviens, entis *ծառայող*

ՎՈՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Թարգմանել բառակապակցությունները և հոլովել.
հայտնի հեղինակ, հիմնական մաս, դժվար օրինակ, կենսական ուժ,
քաջ զինվոր:
2. Համեմատելով ածականը գոյականի հետ և հոլովել.

litus, oris *n* inhabitabilis, e
origo, inis *f* facilis, e
oratio, onis *f* brevis, e
mos, moris *m* turpis, e
homo, minis *m* inconstans, antis
3. Կազմել նշված ածականների համաժառանգական և գերադասական աստի-
ժանների ծնեղը.

acer, firmus, brevis, longus, audax, dulcis, certus, facilis.

4. Թարգմանել հայերեն.

1. Vocalis ante vocalem brevis est. 2. Celeber est nomen Hannibalis.
3. Omnia mea mecum porto. 4. Carmina antiquorum poetarum immortalia
sunt. 5. Dives est, qui sapiens est. 6. Omnes homines mortales sunt. 7.
Instrumenta medici actia sunt. 8. Omne initium difficile est. 9. Dulcis est
amor patriae. 10. Labor omnia vincit (Vergilius). 11. Primus inter pares. 12.
Qualis rex, talis grex. 13. Aër saluber hominibus aegrotis necessarius est.
14. Divitiae hominem felicem non faciunt. 15. Qualis dominus, tales servi.
16. Non est facilis via ad astra. 17. Homo sapiens.

5. Թարգմանել լատիներեն.

1. Ղգբախտ կյանքը երկար է, երջանիկը՝ կարճ: 2. Շատ բույսեր ոգ-
տակար են ծաղկանք համար: 3. Արևը լուսավորում է բոլորին: 4. Մաքուր
օդն օգտակար է բոլորին: 5. Ուժեղ այրերը չեն ընկճում (պարտվում)
կշտից: 6. Արվեստը երկար է, կյանքը՝ կարճ: 7. Երկաթից օգտակար գոր-
ծիքներ են պատրաստվում: 8. Հումաստանի շատ քաղաքներ հայտնի
են:

ԲԱՐԱՑԱՆԿ

acer, acris, acre 1. սուր, 2. դա-
ժան, 3. անամենի
aegrotus, a, um հիվանդ
astrum, i *n* աստղ, երկնային
լուսատու
brevis, e կարճ
celeber, bris, bre հայտնի, նշա-
նավոր
difficilis, e դժվար
dives, itis հարուստ
divitia, ae /հարստություն
dulcis, e քաղցր
facilis, e հեշտ
facio, feci, factum, ere 1. անել,
կատարել, 2. կազմել, ստեղծել
felix, icis *adj* երջանիկ

50

porto, avi, atum, are տանել,
փոխանցել
primus, a, um առաջին
qualis, e ինչպիսի
rex, regis *m* թագավոր
saluber, bris, bre 1. առողջա-
րար, առողջ, 2. օգտակար, փրկ-
կարար, 3. ամուր

sapiens, entis *adj* իմաստուն,
բանական
talis, e այդպիսի, այնպիսի,
այդքան
vocalis, e ձայնեղ, ձայնավոր

51

ԴԱՍ XII

Սահմանական եղանակի ներգործական անցյալ վերջավատար (Plusquamperfectum Indicativi Activi)
Esse բայը
Սակբայ (Adverbium)

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՆՑՅԱԼ
ՎԱՐԱԿԱՍԱՐ (PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI)

Plusquamperfectum ժամանակը ցույց է տալիս մի գործողություն, որի արդյունքն արդեն առկա է եղել անցյալում: Այս ժամանակակից կազմվում է՝ պերֆեկտի հիմք + -era- + դիմալին վերջավորություններ:

Խոնարհման օրինակ

Քիվ	I խոն. serva-re (հիմք՝ servav-)	II խոն. move-re (հիմք՝ mov-)	III խոն. scrib-ere (հիմք՝ scrips-)	IV խոն. cape-re (հիմք՝ cep-)	IV խոն. servi-re (հիմք՝ serviv-)
Sing.	servav-era-m servav-era-s servav-era-t	mov-era-m mov-era-s mov-era-t	scrips-era-m scrips-era-s scrips-era-t	cep-era-m cep-era-s cep-era-t	serviv-era-m serviv-era-s serviv-era-t
Pluralis	servav-era-mus servav-era-tis servav-era-nt	mov-era-mus mov-era-tis mov-era-nt	scrips-era-mus scrips-era-tis scrips-era-nt	cep-era-mus cep-era-tis cep-era-nt	serviv-era-mus serviv-era-tis serviv-era-nt

SUM, FUI, - , ESSE (PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI)

Singularis	Pluralis
fueram եղել էի fueras եղել էիր fueraat եղել էր	fueraamus եղել էինք fueraatis եղել էիք fueraant եղել էին

ՍԱԿԲԱՅ (ADVERBIUM)

Լատիներենում տարբերում ենք երկու տեսակ մակբայներ՝
1. Ինքնուրույն մակբայներ. ubi - որտեղ, ibi - այնտեղ, ut - ինչպես և այլն.
2. Ածականներից առաջացած մակբայներ: Այս մակբայներն առաջանում են ածականի Gen. sing.-ի վերջավորության փոփոխությամբ: I և II հոլովման ածականների դեպքում II հոլովման Gen. sing.-ի -i վերջավորությունը դառնում է -e:
օր.՝ latus, lati - late լայնորեն
liber, liberi - libere ազատ

facillimus, facillimi - facillime ամենաթեթև
III հոլովման ածականների դեպքում Gen. sing.-ի -is վերջավորությամբ դառնում է -iter, եթե Gen. sing.-ի հիմքն ավարտվում է -nt-ով, ապա՝ ավելանում է -er:
օր.՝ atrox, atrocis - atrociter դաժամորեն
deses, desidis - desiditer ծուլորեն
fortis, fortis - fortiter ուժեղ
nocens, nocentis - nocenter վնասակար
Որպես մակբայ կարող են հանդես գալ որոշ գոյականների, ինչպես նաև չեզոք սեռի ածականների եզակի Acc. և Abl. հոլովածները:
օր.՝ cito արագ
parim մասամբ
statim իսկույն
subito հանկարծ

Ածականներից առաջացած մակբայների համար որպես համեմատական աստիճան է հանդիսանում տվյալ ածականի չեզոք սեռի համեմատական աստիճանի Acc. sing. ձևը (-ius վերջավորությամբ):
օր.՝ longius ավելի հեռավոր
acutus ավելի կտրուկ
sapientius ավելի իմաստուն

Սակբայի գերադրական աստիճանը կազմվում է՝
ածականի գերադրական աստիճանի հիմք + -e
օր.՝ altissimus, a, um - altissime բարձրագույն
brevissimus, a, um - brevissime ամենակարճ
Մի շարք մակբայներ համեմատության աստիճանները կազմում են տարահիմք եղանակով. դրանք են՝

Positivus	Comparativus	Superlativus	Թաղանթություն
bene male multum	melius pejus plus	optime pessime plurimum	լավ վատ շատ

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Որոշել տրված բայերի հիմքը և խոնարհել բայերը Plusquamperfectum Indicativi Activi ժամանակակիցում:
monstro, avi, atum, are; studeo, ui, - , ere; habeo, ui, itum, ere;
scribo, scripsi, scriptum, ere; munio, ivi, itum, ire; laboro, avi, atum, are;
cognosco, novi, nitum, ere; scio, ivi, itum, ire; appello, avi, atum, are; mitto, misi, missum, ere.
2. Որոշել նշված բայերի հիմքը, դեմքը, քիվը, եղանակը.

adveneram, moniderant, araveratis, cecideramus, puniveramus, considerant, deleveras, juseramus, luserat, aedificaverat, navigaveratis, promiseras, clauseralis. 3. Եղևած առականներից կազմել մակրայմեր և նշել այդ մակրայմերի համեստական և գերադասական աստիճանների ձևերը. 4. Թարգմանել հայերեն. 1. Hostes multos nostrorum vulneraverunt. 2. Caesar in campo legiones novas instruxit, quas in Gallia conscripserat. 3. Cicero orationes, quas habuerat, scripsit. 4. Vix milites castra muniverant, hostes ordinem instruxerunt. 5. Feci, quod imperaveras. 6. Dum dux cohortam instruebat, hostis totam urbem cinxerat. 7. Romani urbem, quam hostes muniverant, post longam obsidionem expugnauerunt et diruerunt. 8. Heri tu ad me venire promiseras, sed non venisti. 9. Caesar colebat originem eloquentiae, quem ante eum Aristoteles coluerat. 10. Cum Carthaginienses urbem oppugnaverant, omnes cives magno timore oppellabantur. 11. Caesar omnibus, qui arma tulerant, vitam concessit. 12. Hannibal primus suas copias in Italiam trans Alpes, quas nemo ante eum cum copiis superaverat, traduxit. 13. Xerxes postquam Thermopylas expugnauerat, urbem Athenas incendio delavit. 14. Proelium non renovavimus, quod multos hostes vulneraverant. 5. Թարգմանել լատիներեն. 1. Կեսարն իր զորքն նկարագրել էր զալիսցիների բարքերը: 2. Ջինկորները շրջապատել են քաղաքի պարիսպները: 3. Հռոմեացիները հարձել են հույներին: 4. Արիստոտելը շատ զորքեր էր գրել: 5. Ուսուցիչն աշակերտներին տարբեր ասացվածքներ էր սովորեցրել: 6. Իմ ընկերներն օգնել են թեզ: 7. Բո ընկերն իմ նամակ էր գրել:	conscribo, scripsi, scriptum, ere 1. գրի տունել, 2. կազմել (pl.) զորք, բանակ diruo, rui, rutum, ere ավերել eloquentia, ae f ճարտասանություն fero, tuli, latum, ere բերել heri երեկ hostis, is m, f թշնամի, հակառակորդ in toto ամբողջովին, ամբողջական incendium, i n հրդեհ instruo, struxi, structum, ere շարել is, ea, id (Gen. ejus) ի, նա, այն, 2. սա, այս legio, onis f լեգիոն, մարտական միավոր հռոմեում ludo, lusi, lusum, ere 1. խաղալ, 2. կարակել, ուրախանալ nemo, is m f ոչ ոք nostrer, nostra, nostrum մեր novus, a, um նոր, բարձր obsidio, onis f պաշարում oppilo, avi, atum, are 1. լցնել, 2. պատմնշել, շրջափակել, 3. սերմնել	oppugno, avi, atum, are 1. հարձակվել, 2. մերտրել oratio, onis f ճան ordo, inis m շարք, կարգ origo, gnis f սկիզբ, ծագում proelium, i n ճակատամարտ, պատերազմ promitto, misi, missum, ere խոստանալ quam 1. բան, 2. ինչքան, որքան, 3. այն բանից հետո, երբ quid ինչ renovo, avi, atum, are վերականգնել Thermopylae, arum f Ռերմոպիլե (Տաթ հարկամեն), սերգանուն totus, a, um ամբողջ, րիվ traduco, duxi, ductum, ere տեղափոխել trans (Acc.) 1. միջով, վրայով, 2. այն կողմ vix adx. 1. հազիվ, զրեթե, համարյա, 2. վերջավանս vulnero, avi, atum, are վիրավորել Xerxes, is m Բերքսես, պարսից արքա (485-465 մ.թ.ա.)
---	--	---

ՏԵՔՍՏԵՐ ԸՆԹԵՐՈՑԱՆԱԽԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

De Alexandro Magno et Diogene

Alexander Magnus, cum aliquando Corinthi esset, ad Diogenem venit eumque interrogavit: "Quid optas, Diogenes? Faciam, quidquid volueris". Tum ille: "Opto, - inquit, - ne solem mihi intercipias". Quo audito, Alexander exclamavisse dicitur: "Nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem".

aliquando երբևէ, երբեմն
Corinthus, i f կորինթոս, քաղաք
Հունաստանում
opto, avi, atum, are 1. նախ-
ընտրել, ընտրել, 2. ցանկանալ,
3. խնդրել
quidquid ինչ էլ, որ...
volo, volui, -, velle ցանկանալ

tum այդ ժամանակ
intercipio, cepi, ceptum, ere 1.
կանխելով իրել, 2. ոչնչացնել,
կործանել, 3 խանգարել
audito, avi, -, are հաճախակի
լսել
exclamo, avi, atum, are բացա-
կանջել

De Apolline et Diana

Apollo a Graecis et Romanis frater Dianae puta-

tur. Apollinis et Dianae pater fuit Jupiter, mater Latona. Apollini Sol sacer est, Dianae Luna. Arma Apollinis et Dianae sagittae erant. Poetae antiqui Apollinem Musarum ducem, poetarum patrem, carminum auctorem, medicinae inventorem nominant. Multa templa et oracula Apollini sacra erant. Oraculum Delphicum praecipue clarum fuit.

Apollo, onis m Ապոլոն, Յուպի-
տերի և Լետոյի որդին, լուսնի,
արվեստի, արեգիայի, երաժշ-
տության աստվածը
Diana, ae f Դիանա, Յուպիտե-
րի և Լետոյի դուստրը, Ապոլոն
ի հետընկերությամբ զբոսնում է
լեռները, սկզբում եղել է ինչպես
շնտանի, այնպես էլ վայրի կեն-
դանիների հովանավորը, նա հա-
մարվում էր նաև լուսնի աստվա-
ծուհին, հետագայում դառնում է

երեխա ունեցող մայրերի պահա-
պան դիցուհին
mater, matris f մայր
Latona, ae f Լետո, Ապոլոնի և
Դիանայի մայրը
sacer, sacra, sacrum 1. նվիրա-
բերված, 2. սուրբ
sagitta, ae f նետ, արեղ
Musae, anum f Մուսաներ, Յու-
պիտերի և հիշրոդսյան աստվա-
ծուհու՝ Մենմոսի մեղ 9 դուստրե-
րը

Hic Rhodus, hic salta!

Reversus quidam in patriam, unde aliquot annos afuerat, ubique glo-
riabatur se in insula Rhodo in saltibus optimos in hac exercitatione artifices
vicisse. Ostendebat etiam spatii longitudinem, quam praeter se nemo potu-
erat saltu superare: ejus rei se testes habere omnes Rhodios dicebat. Tum
unus e circumstantibus: "Si vera narras, - inquit, - non necessarii sunt tes-
tes Rhodii: hic Rhodus, hic salta!"

hic, haec, hoc pron. այդ, adv.
1. այստեղ, 2. այժմ
Rhodos, i f Դոդոս, կղզի Փոքր
Ասիայում
salto, avi, atum, are ցատկել
revertor, reversus sum (reverti),
reverti վերադառնալ
quidam մեկը, ինչ-որ մեկը
unde որտեղից
aliquot մի քանի
absus, atui (absui), (afuturus),
abesse բացակա լինել
ubique ամենուրեք
glorior, atus sum, an depon.
պարծնալ
saltus, us m ցատկ

exercitatio, onis f 1. վարժաբ-
յուն, 2. փորձառություն
artifex, icis m 1. վարպետ, մաս-
նագետ, 2. արարիչ
ostendo, tendi, tentum, ere 1.
մեկնել (մեքը), 2. ցույց տալ
spatium, i n 1. տարածություն,
2. մեծություն, չափ, երկարու-
յուն, 3. հեռավորություն
longitudo, inis f երկարություն
praeter adv. 1. մոտով, 2. քաղի,
բացառությամբ; praep. (Acc.) 1.
մոտ, 2. քաղի, 3. կողքին
testis, is m, f վկա, վկանաշու
Rhodius, i m Դոդոսի բնակիչ
circumstans, antis շրջապատող

Duo amici et ursus

Duo amici, qui in itinere erant, subito ursum viderunt. Tum alter eorum perterritus arborem ascendit, alter, credens se sine auxilio amici suis viribus ursum superare non posse, in terram se jecit: sciebat enim urso corpora mortuorum repudiare. Itaque, terra jaccens, animam continebat, simulans se mortuum esse. Ursus, toto corpore jacentis perterritus, denique discessit, nam hominem esse mortuum putabat. Paulo post amicus, qui de arbore descenderat, alterum per jocum interrogavit: "Quid ursus ad aurem tibi dixit?" "Pulchrum, inquit ille, - proverbium: *amicus verus - rara avis*."

duo, duae, duo երկու
ursus, i m առջ
iter, itineris n 1. ճամապարհորդություն, 2 ճամապարհ
subito հանկարծակի
ascendo, scendi, scensum, ere բարձրանալ
credens, entis հավատացող, վստահող
vis, vis f 1. ուժ, կարողություն, 2. հնարավորություն
jacio, jeci, jactum, ere 1. շարժել, 2. գցել, 3. տարածել
mortuus, a, um մահացած
repudio, avi, atum, are 1. հեռանալ, 2. մերժել, 3. անտարկել
hominem, i m մարդ, կատակ
proverbium, i n ասացվածք

De Daedalo

Daedalus Atheniensis, artifex clarus, casu hominem necavit. Itaque cum Icaro filio ex re publica Atheniensium fugit et in insulam Cretam ad regem Minos migravit. Ibi jussu regis Labyrinthum aedificavit, domum amplam et flexuam plenam. In eo Labyrintho Minotaurus, bestia saeva et horribilis, clausus erat. Postea Daedalus consilium cepit in patriam remigrare; Minos autem Daedalum et Icarum retinuit atque etiam in Labyrintho inclusit. Tum Daedalus dolum excogitavit: ex pennis alas fecit et cum filio avolavit. Sed incautus Icarus in mare decidit.

quod ex eo tempore Icarium appellatum est. Pater eius infelix incolumis in Siciliam pervenit.

Daedalus, i m Ռեդալու, Աթենքի մեծագույն նկարիչ, քանդակագործ, Կրետեի Լաբիրինթոսի ճարտարապետը
Atheniensis, is m աթենացի, Աթենքի բնակիչ
casu պատահաբար
Icarus, i m Իկարուս, Ղեդալոսի որդին
res publica, rei publicae f 1. հասարակական գործ, 2. պետություն, հանրապետություն
Atheniensis, e աթենյան
Minos, ois m Կրետեի արքան, Յուպիտերի և Եվրոպայի որդին
Labyrinthos, i m Լաբիրինթոս
flexus, a, um 1. կորացած, կրճատ, 2. ալիքավոր, 3. որդացող
Minotaurus, i m Մինոտավրոս, Պատիվային և ծովային ցուլի որդին, որը մարդկային մարմին ուներ և ցուլի գլուխ
Icarus, a, um Իկարյան
infelix, icis adj. դժբախտ
incolumis, e անվնաս
Sicilia, ae f Սիցիլիա

De Hannibale

Celebris erat Carthago, celebra erant templa et aedificia urbis, celebre est nomen Hannibalis, egregii et fortis Carthaginensium ducis. Hannibal erat vir acri ingenio, civibus suis consiliorum salubrium auctor, militum dux impavidus et bellipertus, miles celer et fortis. Ut dux celer et fortis erat, ita milites habebat celeres et fortes et impavidos. Victor magnarum copiarum equestrium et pedestrium erat.

Nobilis et memorabilis est Romanorum clades Cannensis. Memoria clades Cannensis Romanis semper acerba et tristis erat. Copiae equestres et pedestres Hannibalis ducibus et

multibus Romanorum diu causa timoris erant. Discordia Carthaginiensium erat causa cladis Hannibalis.

Carthago, ginis / Կարթագեն, քաղաք Աֆրիկայի հյուսիսում
aedificium, i n կառույց, շենք
egregia, orum n սխրագործություն
ingenium, i n 1. բնածին հատկություններ, 2. բնույթ, 3. ունակություն
impavidus, a, um քաջ, անկախ
peritus, a, um փորձառու, վարպետ
victor, oris m հաղթող
equester, stria, stre հեծյալ
pedester, tris, tre հետքոտն

nobilis, e հայտնի
memorabilis, e հիշարժան
clades, is f 1. դժբախտություն, վնաս, 2. պարտություն
Cannae, arum f Կանն, գյուղ, որտեղ մ.թ.ա. 216թ. Հաննիբալը հռոմեացիներին պարտության մատնեց
Cannensis, e կաննական, կաննի շրջակայքում գտնվող
acerbus, a, um 1. դաժան, 2. տխուր
tristis, e 1. տխուր, 2. մալլ

De Apolline et de Musis

Apollo erat filius Jovis et frater Dianae. Dea Latona Apollinis et Dianae mater erat. In tutela Apollinis erant poetae. Comites Apollinis erant Musae. Musa historiae Clio erat. Melpomene – tragoediae et lyricorum, Thalia comoediae et bucolicis favebat. Tersichore lyram gestabat et saltationem amabat. Illae Musae et aliae illarum sorores ad sonum citharae cantabant et deos inter epulas deleclabant.

Apollini etiam oraculum Delphicum sacrum erat. Ibi deus per Pythiam sacerdotem petentibus consilia dabat. Sacerdotes Delphici erant custodes fidi templi Apollinis. Magna erat sacerdotum calliditas. Interdum hominibus responsa ambigua dabant.

comes, itis m, f 1. ուղեկից, 2. ընկեր, համարի, 3. ուսուցիչ
Clio, us f Կլիո, պատմության մուսան
Melpomene, es f Մելպոմեն, ողբերգության մուսան
tragoedia, ae f ողբերգություն
lyrica, orum n լիրիկա, քնարերգություն

Thalia, ae f Թալիա, կատակերգության մուսան
comoedia, ae f կատակերգություն
bucolica, orum n հովվերգական ստեղծագործություն
faveo, avi, atum, are հովանավորել

Tersichore, es f Տերսիփորե, պարերի մուսան
lyra, ae f 1. քնար, 2. քնարերգություն
gesto, avi, atum, are 1. տանել, կրել, 2. հաղորդել, տարածել
saltatio, onis f պար
alius, a, ud այլ, ուրիշ (շատերից)
ille, illa, illud այն, նա
sonus, i m 1. ձայն, 2. արնուկ
cithara, ae f կիթար, քառաձայն
Pythia, ae f Պիթիա, Ղեկիան տաճարի Ապոլլոնի քրոնիկն

De Socratis discipulo

Aliquando Socrati a discipulis multa dona oblata sunt. Tum Aeschines adulescens tristi vultu: "Mihi, - inquit, - cum pauperimus sim, nihil digni est, quod dare tibi possim. Itaque dono tibi, quod unum habeo, me ipsum. Quod munus parvum esse scio, tamen rogo, ut laudetur. Sed, cum animam tuam mihi des, noli putare tuum munus esse parvum! Libenter accipio, quod mihi donas, et curabo, ut te meliorem tibi reddam, quam accepi".

donum, i n 1. նվեր, 2. զոհաբերություն
offerro, obtuli, oblatum, offerre 1. առաջարկել, 2. նվիրաբերել
Aeschines, is m Էսքինես, փիլիսոփա, Մոկրատեսի աշակերտ
adulescens, entis երիտասարդ
pauperimus, a, um ամենաաղքատ
me ipsum ինքս ինձ
munus, entis n 1. պարտականություն, ծառայություն, 2. դրուբյուն, 3. նվեր, 4. զոհաբերություն

tamen 1. սակայն, բայց, 2. վերջապես, վերջի վերջոյ
anima, ae f 1. շունչ, 2. օր, 3. կյանք, 4. հոգի
noli մի (ժխտական մասնիկ)
libenter ար, սիրով, համոյքով
curo, avi, atum, are 1. հոգալ, 2. քուծել, 3. հարգել, պատվել
reddo, reddidi, redditum, ere 1. հետ վերադարձնել, 2. արձագանքել, 3. տալ, 4. հարգորել, 5. բարգձմանել